

Naše planine

NAŠE PLANINE

Uredništvo i uprava: Zagreb, Gajeva 2a, polukat, telefon 37-316

»Nostre Montagne« — Rivista della Federazione Alpina Croata

»Unsere Berge« — Zeitschrift des Kroatischen Bergsteigerbundes

»The Mountains« — Review of the Alpine Association of Croatia

»Nos Montagnes« — Revue de la Fédération Alpine Croate

Uredništvo i uprava: Zagreb, Gajeva 2a, polukat, telefon 37-316
Glavni i odgovorni urednik: P. Lučić-Roki, Zagreb, telefon 38-041

CODINA X.

1958

BROJ 2

SADRŽAJ:

Tiho šumi Sutjeska	65
Eva Tićak-Vajler: Orientacioni marš kroz Samoborsko gorje	66
Dr. Željko Poljak: Hrvatske planine 2. Biokovo	67
Stanislav Gilić: Kozjak (II)	82
Stjepko Golubić: Proljeće u dalmatinskim planinama	91
Dr. Ivo Veronek: Uz otvaranje Zagorskog planinarskog puta	92
Vlado Oštarić: Prvomajski dani na južnom Velebitu	93
Miroslav Rotschild: Na najvišem vrhu Etiopije Ras Degen — 4620 m	98
Uroš Župančič: Za sigurno i ugodno hodanje po planinama	106
Vicko Dulčić: Jedna dačka speleoška sekcija	115
Iz literature	117
In memoriam	120
Vijesti	121
Planinarske vijesti iz svijeta	127

Naslovna strana:

Biokovo

NAŠE PLANINE

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA X.

1958.

BROJ 2

Tibo šumi Sutjeska . . .

Mnogo ima spomenika koji se sa ponosom pokazuju posjetniku-strancu. Zanosno tada opisujemo događaj ili velikog čovjeka, koji je inspirirao umjetnika da napravi umjetničko djelo, ono što je ljudi ponukalo da podignu na trajan spomen vidljiv znak koji se pred nama nalazi.

Imamo mnogo takvih ponosnih spomenika.

Duž cijele zemlje.

Kada stojiš pred njima, ponos raste u tebi, a i tuga, čitajući tekst i imena — na stotine i hiljade imena — ljudi koji su uzidani u figuri što pred tobom stoji.

A imamo i drugačijih spomenika. Njih nisu takla dlijeta umjetnika, oni nisu iz mramora. Oni su čekali na istom mjestu — uvijek isti, a život i slavu nadahnuli su im oni koji života više nemaju.

Tiba i bučna Sutjeska.

Sakupila je na jednom mjestu pitome livade, ljuti krš, malena sela i žive gradove. Sakupila je na svojim strmim obalama starog pastira i đaka iz klupa, rudara i učitelja. Oni su gradili Sutjesku na vječni spomen svoj i svojih drugova od mora do Dunava i od alpskih vrhova do južnih granica.

Orijentacioni marš kroz Samoborsko gorje

U nedjelju, 13. VI. priredio je Planinarski savez Hrvatske sa planinarskim društvima Zagreba i Samobora u čast petnaestgodišnjice historijske borbe na Sutjesci orijentacioni marš kroz Samoborsko gorje. Start i cilj bio je u Samoboru ispred Muzeja. Start je započeo u 7 sati ujutro, staza kružna, za omladince pet sati, za pionire četiri.

Sve po troje krenule su ekipe s određenim zadatkom, po kojem će se kretati i pronalaziti kontrolne točke. U ruci kontrolni karton, oko vrata busola, u naprtnjači sva planinarska oprema, a u srcu čvrsta odluka izvršiti zadatak i dobiti što više bodova.

Sreli smo se nedaleko od završne kontrolne točke. (Kt. 7)

— Hoćete li stići na vrijeme na cilj?

— Hoćemo. Imamo još 20 min., dovoljno da dođemo do Muzeja — odgovara omladinac Vadla Vlado, uč. I. raz. Industrijske škole, Zagreb. Njegova ekipa prilazi ponosno da dobije potpis.

— Je li točno izvršen zadatak?

— Jest. Prešli smo sve kontrolne točke s približno određenim vremenom.

— Koja je bila najteža?

— Za nas peta. Jedva smo pronašli sjecište azimuta 125 i 54 sjeveroistočno od Manje Vasi.

— Kako je bilo na Kt 2?

— Odgovorili smo na sva pitanja.

— Šta su vas pitali?

— Orijentacija na terenu danju i noću, raspoznavanje znakova na geografskoj karti i prva pomoć.

— A na Kt 6?

— Bilo je sjajno, gađali smo iz zračnih pušaka — oduševljava se član ekipе Mira Stukanac, uč. VII. raz. klasične gimnazije.

— Prema tome je vaše kružno putovanje prošlo bez nekih većih zapreka?

— Snašli smo se i zasluzili dobivene bodove.

— Kome u korist?

— Planinarskom društvu »Željezničar«, Zagreb, čiji smo i članovi.

Sa suprotne strane trči grupa pionira. Onaj najmanji vještoto preskakuje grabu, a razmahane kretnje očituju žurbu.

— O, Stankić, zar si i ti tu?

— Ne može to bez nas pionir!

— Lakše, lakše, stići ćeš!

— Znam ja i poprijeku put...

— Ne vrijedi! Moraš se držati točno uputa i zadatka.

— Zna on to, samo tako govor, — ispričava ga stariji i veći.

— Možda se boji mrača u šumi pa mu se zato žuri?

— Što mrak, zato imamo džepnu bateriju.

— A da naiđe vuk?

— Nema u našim šumama vukova — smije se Stankić.

— Ali ima zecjeva — pecka ga treći iz ekipe, a smijeh se razlije niz zelenu padinu tako zvonko, da su ga sigurno čuli i oni dolje u Rudarskoj dragi.
— A šta je to bilo sa zecom? — pitam povjerljivo i povučem ga ustranu.
— Ma znate, naletio sam na grm, iz grma iskočio zec, a ja sam ... znate ...
— Uplašio si se?
— Ma nisam se uplašio, samo malo odskočio, slučajno se pokliznuo i skotrljaо u grabu.

— A zec?

— Krenuo točno u zadanom pravcu, da nam pokaže kako se krstari bez busole i karte.

— Pa jeste ga stigli?

— E, da smo ga stigli, bili bismo prvoplasirana ekipa i dobili bismo nagradu, ovako ... — i Stanko se počeše za uhom. Ali ne ćemo biti ni zadnji ...

— Znači, zadatak izvršen usprkos kotrljanju po grabi?

— Izvršen u korist »Japetića« Samobor.

Mada je nebo bilo oblačno, sva su lica od svježine i čistoga zraka bila kao umivena suncem. Sva ta razdraganost razlila se putovima, šumama i šumarcima, da se slije u bezbroj ekipa što sposobne, snalažljive i somosvijesne kreću svome cilju. A kad su kazaljke na satu pokazale 19 sati, završen je i taj dan, proveden ugodno i korisno u privlačnim predjelima Samoborskog gorja u počast teških borbi prošlosti, a kao zalog nove nade i snage naše budućnosti.

Dr. Željko Poljak, Zagreb

Hrvatske planine

(Informativni pregled)

2. BIOKOVO

Divovski planinski lanac Dinarida, što se pružio duž našega Jadrana od Rječine sve do Bojane, nigdje se nije toliko približio moru kao u Biokovu. Pogled s mora na ljubičastu siluetu ove strašne barijere titanskih dimenzija duboko potresa svakog putnika, koga put nanese u blizinu njenog podnožja. Jedan jedini pogled od neba pa do zemlje hvata istog trenutka vrući pijesak kupališta, bujno zelenilo primorskog pojasa, hiljadu metara visoke, raspucane stijene, a povrh njih kupole bijelih, oriških vrhova najljepše planine Dalmacije.

Bogatstvo pejzaža i boja, počev od plavog mora pa do bijelih vrhova, što se danju naziru kroz veo sivih i ljubičastih nijansa, o zalazu sunca kroz upravo alpsko rumenilo, a noću kao tamna ploha sve do zvjezdanog neba, to bogatstvo u mnogočemu natkriljuje i veličajnu ljepotu alpske prirode. Okomite tisućumetarske stijene, koje veličanstvom svojih dimenzija ne zaostaju za poznatom Sjevernom stijenom Triglava, daju potpuno pravo planinaru, koji je tu planinu nazvao »makarskim Alpama«.

Onaj dio tog velebnog, planinskog zida, koji se protegao od Makarske do Baške Vode, svojim jezovitim stijenama, točilima, procijepima i tornjevima najbizarnijih oblika, predstavlja kulminaciju biokovskog krša i posebnu planinarsko-alpinističku atrakciju.

No uza sve te dimenzije i nagibe Biokovo je pristupačna planina. Čitav niz staza prodire na njeno tjeme, i s primorske i s kopnene strane. Svaki posjet ovom gigantu pruža mogućnost za rijetke doživljaje, jer upravo su neobični kontrasti sabrani ovdje na malom prostoru, a osebujna ljepota planinske prirode obogaćena je širokim vidicima na velik dio Jadrana. Uspon na Biokovo znatno olakšava udobni planinarski dom u okrilju najviših vrhova, a svaki povratak iz planine svršit će ugodnim osvježenjem na plaži Makarskog primorja.

Prirodopis Biokova. Obala našeg Jadrana predstavlja dugu neprekidnu barijeru, kroz koju se uspjelo probiti svega nekoliko kraških rijeka, stvarajući tako pojedina planinska područja. Ogromnoj planinskoj masi, koja se pružila između ušća Cetine i Neretve, od Omiša do Ploča, u duljini od 200 kilometara, dominira masiv Biokova, pa čitava ta skupina nosi ime ove planine. Narod međutim Biokovom smatra samo skupinu najviših vrhova u okolini Makarske, a ostali dijelovi imaju svoje posebne lokalne naziva, kao što su Dovanj u sjeverozapadnom dijelu, a Rilić u jugoistočnom dijelu. Ime Biokovo prema Akademijinom »Rječniku« bio bi jedan oblik posvojnog pridjeva od muškog imena Bijelko. U primorju se to ime izgovara Biokovo, a u Zagori pretežno Biokova. Mi ćemo u planinarskom smislu uzeti kao Biokovo planinski masiv okružen cestom Makarska-Baška Voda-Brela-Dubci 288 m-Zadvarje-Šestanovac-Zagvozd-Rašćane-Kozica-Staza (Sv. Ilija 897 m) -Tučepi-Makarska. Od prijevoja Dubci do prijevoja na Stazi pruža se planina u dinarskom smjeru u dužinu od trideset a širinu od deset kilometara.

Profil Biokova je vrlo karakterističan. Na primorsku stranu strmo se ruši prema moru, i dok na toj strani caruju stijene i točila, s kopnene strane je padina položitija, a dobrim dijelom i pošumljena. Na samom pak hrptu planine pružila se prostrana vapnenačka visoravan duga oko 15, a široka 3-4 kilometra, s bogato razvijenom krškom morfolologijom. Planinska masa građena je većinom od krednih vapnenaca, a mjestimično od dolomita. Primorsko podnože tvore flišne naslage laporanice, gline i pješčenjaka, bogate vodom i prema tome plodne. Prema svemu tome možemo dakle razlikovati tri visinske zone. Plodno i zeleno flišno primorje s mnogobrojnim naseljima, koje se postepeno diže do visine od 300 metara, zatim zona gotovo okomitih i golih vapnenačkih stijena do 1300 metara i napokon prostrana vapnenačka visoravan, s koje se dižu najviši vrhovi.

Vegetacija i sva živa priroda također su tipični za pojedinu visinsku zonu. Od morske obale do podnožja stijena prostire se 1-2 kilometra široki pojas zimzelene vegetacije i mediteranskih kultura masline, loze i smokava. Slijedeći pojas sastoji se uglavnom od hrasta medunca i crnog graba s nešto crnog bora, a najviši pojas je carstvo bukve, koja je naročito lijepo razvijena po zaklonjenim vrtaćama na visoravni. U općem šarenilu bilja treba svakako spomenuti endemičnu biokovsku zečinu (*Centaurea biokovensis*), a planinare će zanimati da na Biokovu ima i čitavih livada narcisa. No biokovsku vegetaciju stalno potiskuju tri faktora: strmina, bura i čovjek. Stoga ćemo u višim predjelima unatoč dovoljnoj vlazi ponajčešće naći samo siromašni biljni pokrov prilegao uz samu površinu. Čovjek je ne samo posjekao stabla, već gotovo iščupao svaki busen, noseći ga u nizinu stoci za hranu. Tako su kamenjare pomalo istisnule šumu i danas ogromni dio planine zapremaju površine prošarane travom i kaduljom.

Jednu od najvećih neprilika u planini predstavljaju klimatski odnosi. Na visinama vlada izrazito kontinentalna klima, koja je u zimsko doba, sve do ožujka, zloglasna radi bure poznate po neobičnoj žestini, studeni i iznenadnim snježnim mećavama. Bilo je iskusnih planinara, koji su zbog toga u planini ostavili svoje živote, a iznenadni nalet bure sunovratio je niz stijene već mnogog iskustnog gorštaka. Zimi je planina pokrivena debelom naslagom snijega, no za skijanje prilike nisu pogodne zbog konfiguracije terena. Svako prodiranje u planinu zimi opasno je po život. Putovi su zameteni, markacije nevidljive, a svaka stramputica može lako završiti u ponoru ili škrapi. No zato ljeti planinom vlada stalno lijepo vrijeme i ugodna svježina, pa koža vrlo brzo

Biokovo: Pogled na Vošac iz Makarske

pocrti na planinskom suncu. Osjetljivi putnik ipak treba računati s oskudicom hladovine i vrlo jakom insolacijom, pa uspon s primorske strane treba svakako poduzeti rano ujutro, a po mogućnosti i prije zore, jer je uspon u cijelosti izložen jugu. Noću je u planini vrlo hladno, pa i usred ljeta živa zna pasti ispodnule. Biokovo je bezvodna planina, i vodu treba ponijeti sa sobom. Lokve su zagadene, a spuštanje u ledenice skopčano je s opasnostima.

Podzemni svijet Biokova. Na biokovskoj površi razvijen je najluči krš, koji se uopće može zamisliti. Po mišljenju geografa Roglića krš se ovdje stvarao u dvije faze, pa tako ovdje imamo pojavu vrtača u vrtačama ili mrežasti karst, kako ga je nazvao Cvijić. Promjer vrtača je 150—200 metara, a dubina oko 60—80 metara. Dno vrtače obično komunicira s ponorom, kroz koji voda odnosi zemlju nastalu otapanjem vapnenca, i ovakvim vertikalnim djelovanjem stvara bezdane ili jame. Profesoru Girometti, splitskom planinaru, koji je istraživao jame Dalmacije, bilo je na Biokovu poznato svega 8 jama, u Imotskoj krajini oko 200, a u čitavoj Dalmaciji preko 500, iz čega slijedi, da bi Dalmacija mogla konkurrirati čak i čuvenom tršćansko-istarskom krasu.

Velik broj jama ima zatrpano dno, no mnoge se granaju u sistem podzemnih šupljina, koje se katkada nižu i u krovima, pa tako stvaraju čitave labirinte podzemnih prostora. Mnoge jame komuniciraju s podzemnim tekućicama i jezerima, pa nakon kišnih dana iz njih dopire šum podzemne vode.

Jame se javljaju na svim visinama, od morske obale pa do najviših vrhova. Posebno su interesantne one iznad 1000 metara visine, koje leže na dnu vrtača zaštićene od sunca. U tim se jamama često zadržava led i narod ih naziva ledenicama. Obično imaju uski otvor, kroz koji se ulazi najprije u vertikalni dio, dubok često i više od stotinu metara, a taj obično svršava u prostranoj podzemnoj šupljini, koja se pod zemljom širi u horizontalnom smjeru. Na tim mračnim mjestima nalaze se ogromne količine vječnoga leda i snijega. Silaz u ta hladna ždrijela prava je vratolomija, no u mračne ponore, u koje speleolozi ne bi ulazili bez savršene tehničke opreme, silaze seljaci na najvratolomnije načine, kako bi došli do leda. Upotrebljavajući primitivne ljestve pričvršćene jedne za druge, ubaćena stabla, užad i vitlove, spuštaju se i do stotinu metara duboko. Sjekirama isjeku led, napune mještine obložene lišćem, vitlom ih izvuku na površinu i na konjima prevezu u primorska mjesta za potrebe ugostiteljstva. Prije rata spuštale su se s Biokova dnevno čitave karavane ledara, pa se dnevno dovezlo i dō pola vagona, no danas se tim zanimanjem bavi mnogo manje ljudi. Još i danas ipak se u ljetnim mjesecima doveze i po 20 kvintala, jer se led plaća preko 20 dinara po kilogramu. Dobri poznavaoци znaju točno lokacije tih ledenica, i smatraju da ih na Biokovu ima 36. Jedna od najstrašnijih ledenica, Studenci, još i danas služi kao tvornica leda. Preporučuje se svakom posjetiocu planinarskog doma da posjeti ovu jedinstvenu atrakciju. Prilaz je opisan među izletima iz doma.

Stanovništvo i naselja. U svojoj burnoj prošlosti Makarsko primorje izmijenilo je brojne gospodare, od kojih su neki ostavili više a neki manje tragova svog postojanja. Historijski izvori spominju, da su ovdje nekoć cvjetala rimska naselja duž ceste, koja je vodila iz Salone do Neretve, pa o tome imamo još i danas sačuvan trag u imenima naselja Brela (Berulia), Bast (Bisto) i Makar (Mukurum). Znamo da je u VI. vijeku Makar bio sjedište biskupa, ali je oko 550. godine sravnjen sa zemljom. Nakon toga čitavo područje od Cetine do Neretve, Rimljanim poznato pod imenom Narenta ili Pagania, bilo je stoljećima domovinom ljutih neretljanskih gusara, koji su toliko brige zadali mletačkoj mornarici. Godine 887. zaglavio je u krvavoj borbi s Neretljanim kod Makarske mletački dužd Petar Kandijan. Za vrijeme srednjovjekovne hrvatske države zadržava ovo područje svoju autonomiju i ima vlastitog župana. Poznata kneževska porodica Kačića, sa sjedištem u Omišu i Makarskoj, stoljećima gospodari ovim krajem i daje niz knezova i dobrih vojnika. Slijedi prevlast bosanskih vladara, a od 1499. vladavina Turaka. Godine 1646. istjeraše Makarani Turke i otada se smjenjuju razne uprave, mletačka, francuska, austrijska, sve do konačnog sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom. Ostaci te burne prošlosti nisu mnogobrojni, većinom su propali u previranjima vjekova, no ipak su vrijedna spomena antikna nalazišta kod Brela i Tučepa, mnogobrojni stećci iz kasnijeg doba kod istih mjesta, kapela iz XI-XII. stoljeća kod Tučepa i franjevački samostani u Makarskoj i Zaostrogu. U samostanskim arhivima čuva se više od 800 listina iz turskog doba (XVI. i XVII. stoljeće) i njihovo će proučavanje sigurno znatno osvijetliti mnoga tamna područja iz historije ovoga kraja.

Današnje stanovništvo Makarskog primorja nisu starosjedioci, već doseđenici iz unutrašnjosti. I primorci i zagorci smatraju se danas Dalmatincima,

premda je kod starijeg svijeta još uvijek živa predaja o doseljenju. U povlačenju pred Turcima doselili su preci današnjih stanovnika na teritorij pod kontrolom Venecije, a pošto su navikli na kopneni način života, naselili su se podalje od mora i tako su stvorili gornji niz sela u primorju. Donja sela su mlađa i nastala su kasnjim silaženjem iz gornjih sela i postepenim privlačenjem na primorski način života. Tako je na primjer Makarska naseljena iz Makra i Velog Brda, Baška Voda iz Basta, a Donja Brela iz Gornjih Brela. Migracija se dakle odigravala u dvije faze. Prva je bila doseljavanje iz unutrašnjosti Balkanskog poluotoka, a druga u novije vrijeme (od XVIII. stoljeća) silaženje na morskú obalu.

Biokovo s puta na Vošac

Foto: Dr. Z. Poljak

Doseljenici su donijeli sa sobom i svoj kontinentalni način privređivanja, a to je u prvom redu bilo držanje sitne stoke. Još i danas se svake godine izgoni stoka na visoravan Biokova i svi mještani rođeni su planinari. Već od svibnja napućene su sve staje u planini, a kod tih susretljivih ljudi planinari će uvijek dobiti zaklona. U planini nema stalnih naselja, ali su svaki dolac i vrtača marljivo obrađeni. Opadanjem stočarstva u novije vrijeme dolazi na prvo mjesto zemljoradnja, a u naše doba i turistička privreda. Narod ovoga kraja žilav je i otporan. Kolijevka je Kačića, Pavlinovića i Ljubića i dao je brojne javne radnike.

Planinarska kronika Biokova. Odavno je ova planina zainteresirala učenjake i putnike. Jedan od najstarijih posjetilaca te planine bio je poznati talijanski putopisac, opat Alberto Fortis, koji nam je dao opis svog uspona u knjizi »Viaggio in Dalmazia« (Venecija 1774/6). Poslije njega popela se na Biokovo čitava plejada poznatih turista, učenjaka i ljubitelja prirode. Najrevniji bili su botaničari, među kojima nalazimo i saskog kralja Friedricha Augusta, koji se popeo s velikom pratinjom na sam vrh 1838. godine. Poznati

geodet, kapetan Bossio, koji je kasnije poginuo od groma na Triglavu (1812. godine) također je bio na vrhu Biokova prilikom premjeravanja. Slična sudbina je gotovo zadesila na Biokovu majora-geodeta Hartla. On je prilikom premjeravanja pokušao sa svojom pratnjom bivakirati kod same kapelice na vrhu, ali se morao povući zbog gromova, kod čega je grupa jedva izvukla živu glavu, dobivši na sreću samo opeklne.

Prvi putopis na našem jeziku, koji je uspio pobuditi veću pažnju, napisao je Ličanin, prof. A. Stošić, koji se popeo na vrh ljeta 1875. godine. Tri godine nakon uspona putopis je izašao u Klaičevom »Prirodnom zemljopisu Hrvatske«, i u svoje doba bio mnogo čitan. U našem stoljeću Biokovo je objekt živahnih istraživanja naših učenjaka raznih struka, tako da već posjedujemo priličnu naučnu literaturu. Prekretnicu u povijesti planinarenja po Biokovu znači putopis dr. R. Simonovića, planinara-fotografa iz Sombora, objavljen 1924. godine u »Hrvatskom planinaru«, koji je dao poticaja brojnim planinarkama. Velika je zasluga i prof. U. Giromette iz Splita, koji je uspio akciju splitskih planinara skrenuti prema Biokovu, a sam je napisao brojne članke i putopise.

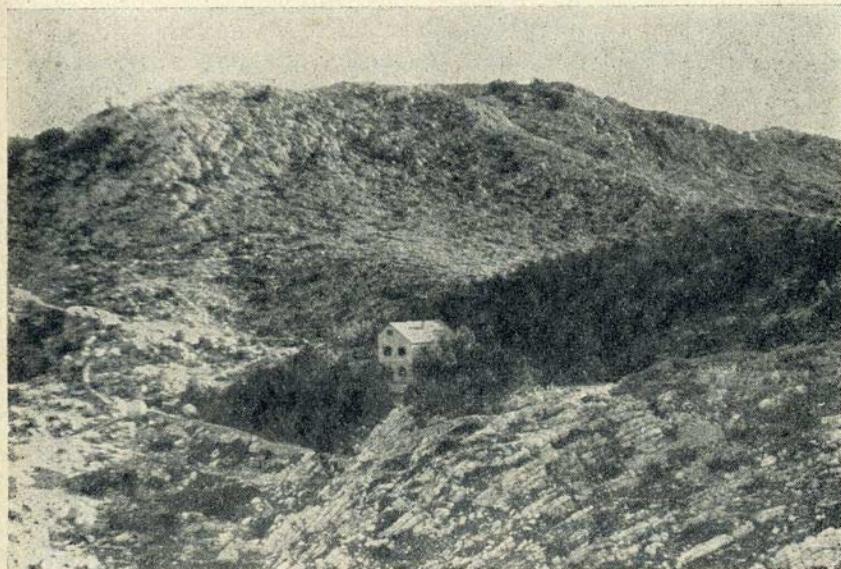
U toj etapi pada prva planinarska žrtva planine. Poznati zagrebački planinar, prof. Maksimilian Mandl, popeo se sa jednim drugom 12. travnja 1927. na vrh Biokova, i pod samim vrhom pokušao bivakirati. Noću je nastupila nagla promjena vremena s burom, snijegom i maglom, te su njih dvojica čitav slijedeći dan lutali tražeći silaz. Uz ogromne napore uspjeli su se do večeri probiti preko visoravni do ruba okomitih stijena iznad Basta, gdje su po strašnom nevremenu morali prenoći u snijegu. Mandla je to stajalo života, i on je tokom noći preminuo zbog iznemoglosti i kljenuti srca. Svega dvije godine kasnije pala je u planini i druga žrtva. Bio je to 24-godišnji bečki planinar Rudolf Lan, koji je u namjeri da se popne na glavicu Kučvu (709 m) u Trupinama iznad Podgore, pao strmoglavce u dubinu od 60 metara i ostao na mjestu mrtav.

Nova faza planinarenja počinje osnutkom »Biokova«, podružnice HPD-a u Makarskoj. Zahvaljujući oduševljenom zalaganju nekolicine planinara, podružnica je osnovana 2. ožujka 1929. godine i već u početku pokazala lijepe rezultate. Organizirani su izleti i predavanja, snimljen propagandni film, koji se prikazivao po inozemstvu, a brojni članci osvanuli su u domaćoj i stranoj štampi. Vrijedna društvena akcija bila je markiranje dvaju uspona u planinu, jedan na Vošac, a drugi na Lokvu preko V. Brda. Interes za planinu toliko je porastao, da je iste sezone veliki broj kupališnih gostiju izveo uspon, među njima i 250 inozemnih posjetilaca. Slijedeći problem, koji je trebalo riješiti, bilo je trasiranje puta na najviši vrh planine, koji je bio vrlo problematican, radi labirinta vrtača na visoravni. Tako je na primjer predsjednik austrijskog Alpenvereina, tražeći 1931. godine put prema vrhu, tako zalutao, da je skoro zaglavio, te se uspio spasiti tek nakon 5 sati krajnjih napora. Stoga je »Biokovo« još iste godine troškom od 4.000 dinara prokrčilo put od lugarnice na Lokvi do najvišeg vrha planine. Taj put izведен je u dužini od tri kilometra u strmim stijenama i samom kamenu, i dobro markiran.

Pokazalo se, da uspon i silaz u jednom danu zahtijevaju takve napore, koje većina nije bila sposobna podnijeti, pa je nikla ideja, da se u planini podigne planinarski dom. Taj je pothvat srećom naišao na veliko razumijevanje općine, HPD-a i nekih viših foruma i ubrzo se počelo s gradnjom. Najprije je trebalo sagraditi veliku cisternu od 600 hl vode potrebne za gradnju, no radi velike suše, prve je godine voda prepustena seljacima za napajanje stoke. Slijedeće

godine je ta gesta urodila plodom, te je uz pomoć seljaka gradnja brzo napredovala, i dom je dovršen 1934. godine. Otada pa sve do danas Biokovo je meta širokih slojeva planinara, a i brojnih kupališnih gostiju u Makarskom primorju.

U novije vrijeme biokovske stijene, a naročito stijena Šibenika, privukle su i alpiniste, te je planina postala poljem rada novoosnovanog Alpinističkog odsjeka u Splitu. Pristup stijenama je relativno kratak, a mogućnosti za alpinistiku ogromne. Jedina je neprilika, što su stijene izložene suncu. Do sada je izvedeno nekoliko prvenstvenih uspona, koji do danas nažalost još nisu publicirani.

Planinarski dom pod Vošcom (1370 m)

Foto: Dr. Z. Poljak

Planinarski putovi. Na Biokovo se može s primorske i zagorske strane. Primorski prilazi su strmiji, dulji i izloženi suncu, a zagorski kraći, sjenovitiji i položitiji, no ipak ćemo dati prednost prvima, jer putnicima pružaju takve vidike, koji su jedinstveni u evropskim razmjerima. Prije rata su svi važniji putovi bili markirani, no poslje rata markacije nisu obnavljane, osim uspona preko planinarskog doma.

Mi ćemo s planinarskog gledišta, iz praktičnih razloga, Biokovo podijeliti na dva dijela, odijeljena planinskom stazom, koja vodi iz Baške Vode preko planine u zagorsko selo Zagvozd. Jugoistočno od te staze nalazi se skupina Sv. Jure s uporištem u Makarskoj, a sjeverozapadno skupina Sv. Ilike s uporištem u Baškoj Vodi. Svaka od tih skupina ima svoje morfološke karakteristike, koje im daju posebni čar. Ovdje ćemo dati kratak pregled prilaza i putova po Biokovu posebno za svaku od spomenutih skupina, kod čega će korisno poslužiti priložena geografska skica. Svakom putu dana je i ocjena, a uspon preko Vošca, koji se zbog planinarskog doma najviše upotrebljava, opisan je detaljnije. Na kraju je opisan dužinski put hrptom Biokova i dodana literatura.

I. Skupina Sv. Jure

Skupinom Sv. Jure dominira velika krška visoravan omeđena sa dva niza vrhova, primorskim i kontinentalnim. U prvom nizu dižu se Šibenik (1450 m), Štropac (1450 m), Vošac (1421 m) i Sinjal (1333 m), svi odreda izvanredni vidičevi na more i planinu. U kopnenom nizu nižu se Sv. Jure (1762 m), najviši vrh planine, zatim V. i M. Troglav i Kimet (1536 m). Između oba niza pruža se visoravan široka oko tri, a duga oko 15 kilometara. Visoravan je bezvodna pustinja, kojom gospodari ljudi krš. Bezbrodne vrtače, bezdani, škrape i stijene tako se isprepleću, da formiraju pravi labirint. Tom tužnom kraju pružaju ipak izvještaj čar brojni šumarci i pašnjaci razvijeni naročito na dnu plodnih vrtača. U njima sve bruji od života. Ptice, cvrčci i druga mala stvorenja oživljavaju svojim glasovima monotonijske visoravnini i razbijaju pustinjsku tišinu ovog kraja.

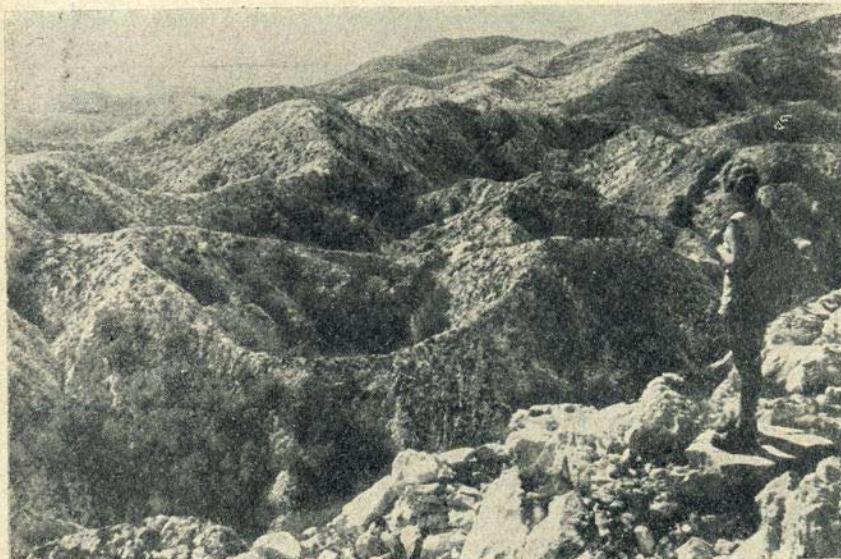
Uporište za uspon u skupinu Sv. Jure je Makarska, poznato dalmatinsko ljetovalište s prekrasnom plažom u slikovitoj uvali okruženoj borovom šumom. Makarska je mjesto od 3.000 stanovnika, administrativni centar Makarskog primorja, sjedište Turističkog društva, »Putnika« i PD »Biokovo«. Ima dobru luku, u kojoj pristaje i brza plovidba, a osim toga saobraća autobusna linija sa Splitom (65 km) i Imotskim. Brojni hoteli (»Park«, »Osejava«, »Beograd«, »Biokovo«, »Dubrava«), restorani, camping, šetalište u luci, vinorodna okolica i kupalište pružaju strancu mogućnost za ugodan boravak. U mjestu nema sačuvano mnogo kulturno-historijskih znamenitosti. Ima nekoliko baroknih zgrada, barokna česma, spomenik A. Kačića Miošića od Ivana Rendića iz 1891. godine. Barokna katedrala na glavnom trgu sagradena je u 17. stoljeću. U napuštenoj franjevačkoj crkvi sv. Petra na Punti sačuvani su grbovi knezova Kačića. Iz Makarske postoje četiri mogućnosti za uspon u planinu.

1. Makarska — Planinarski dom pod Vošcom (tri i pol sata). Put vodi iz grada uzbrdo kroz terasaste kulture loze i masline prema selu Makru (223 m), te kroz makiju vriesa, smreke, ružmarina i lovora. Makar je prastaro naselje, smješteno na dominantnom položaju i sve do Novog vijeka poznato kao važno obrambeno mjesto. Nastupom sigurnijih vremena spustila se većina njegovih stanovnika k obali i danas selo postepeno izumire. Iznad Makra konjska staza ulazi u stijenu te se brojnim serpentinama penje oko tisuću metara uz fantastične vidike, koji se šire sa svakim metrom uspona. Na pola puta nalazi se izvor, no zbog slabe kaptaže voda nije za upotrebu. Putem prolazimo uz umjetne nasade bora, koji se lijepo primio, a mjestimično uz šumarke bukve i jasena, stisnute među stijenama. Na visini od 1326 metara doseže put preko prijevoja visoravan, a desetak minuta kasnije stiže do planinarskog doma.

Planinarski dom pod Vošcom sagrađen je 1934. godine u pošumljenom docu Kapetanovac na visini od 1370 metara. To je jednokatnica sa sobama od 3, 4 i 6 kreveta i skupnim ležištem za 40 osoba. Dom ima blagovaonicu, kuhinju, cisternu i terasu. Za vrijeme rata služio je kao partizanska baza, pa su ga 1942. Talijani zasuli bombama, a slijedeće godini Nijemci minirali i posve onesposobili. Obnovljen je 1953. godine i otada je stalno opskrbljen u ljetnoj sezoni. Njegov dugogodišnji čuvar Marin Mendeš (selo Makar, z. p. Makarska) poznat je planinarima kao vrlo uslužan opskrbnik i dobar poznavalac Biokova. On je i sam planinar te je vlastoručno markirao biokovske staze. Izlet do doma je omiljela tura kupališnih gostiju u Makarskoj, jer za nju nije potrebna nikakva planinarska oprema. Zanimljivo je, da inozemni gosti mnogo bolje shva-

čaju što pruža Biokovo nego domaći planinari. O tome očito govori statistika posjetilaca (1937. godine je na pr. od ukupno 572 posjetilaca bilo 377 stranaca).

Izleti iz doma. a) Izlet na Vošac (pola sata) je najlakša i najzahvalnija tura. Vošac (1421 m) strši kao pramac broda iz biokovskog zida prema moru, te se upravo nadvisio nad Makarskom. Zbog toga jedinstvenog položaja bez sumnje spada među najljepše vidikovce na čitavoj jadranskoj obali. Od UKV instalacije na vrhu kote pruža se fantastičan pogled kao iz ptičje perspektive u dubinu od gotovo jednog i pol kilometra na Makarsko primorje, njegova naselja i hotele.

Divlja površ Biokova

Foto: Dr. Z. Poljak

b) Izlet na Kimet i Stazu (3-4 sata) opisan je u dužinskom putu.

c) Sv. Jure (1762 m), najviši vrh Biokova (2 sata). Put je u dosta dobrom stanju i markacije se dobro raspoznaju. Treba se pažljivo držati puta, jer se može vrlo lako zalutati u labirintu vrtača i krša. Iz doma put vodi preko kose Kolovrat, a zatim uz niz vrtača, Grginu, Staru, Žarenicu vrtaču. Pedesetak metara ispod puta nalazi se otvor jedne ledenice, a nešto dalje na desno od puta velika jama, nazvana po divljim golubima Golubinjak. Preko Pajine glavice i Dubokog doca put vodi dalje na Babine Vrkle, gdje se nalazi raskršće (lijevo za 20 minuta do lugarnice na Lokvi). Od doma do raskršća treba tri četvrti sata hoda, a dalje do vrha ima još sat i četvrt. Od raskršća put vodi na desno (oprez da se ne previdi planinarska oznaka na kamenu) mimo Manastira, Malog i Velikog Troglava. Desno od puta redaju se ledenice jedna za drugom, devet na broju. Zadnji dio puta je sve strmiji i nakon jednog jačeg napora vodi do kote 1762 m. Najviši vrh Biokova je kamenita kupola sa malim zaravankom od 30—40 metara. Ovdje se nalazi prastara primitivna kapelica sv. Jure, koja već više od tri stotine godina odolijeva buri i gromovima. Podignuta je 1646. godine, prilikom sklapanja ugovora između Mlečana i primoraca, i otada je to mjesto tradicionalno sastajalište. Stoljećima se ovdje svake godine 30. augu-

sta sakupljao narod s obje strane planine, pa se nekad znalo sabrati i do tisuću ljudi. Danas je ta kapelica u ruševnom stanju, no krov je čitav pa u slučaju nužde može korisno poslužiti kao zaklon. S vrha se lijepo vidi čitava biokovska površ posuta vrtačama, vidi se Imotsko polje s kraterima Crvenog i Modrog jezera, a za bistrog vremena i Apeninsko gorje u Italiji. Evo »zvijezde vidika« s vrha:

1. Korčula (Klupča)	568	43	10	9. Troglav (Dinara)	1913	73	156
2. Lastovo (Hum)	417	65	20	10. Cincar	2006	62	180
3. Hvar (Sv. Nikola)	626	42	63	11. Vran	2074	52	225
4. M. Gargano (Ital.)	779	252	60	12. Čvrsnica	2228	48	235
5. Vis (Hum)	585	80	70	13. Prenj	2123	66	250
6. Brač (Vidova g.)	785	37	80	14. Velež	1963	86	272
7. Mosor	1340	40	127	15. Durmitor	2522	164	273
8. Svilaja	1509	65	141	16. Pelješac (Ilija)	823	40	360

(Prvi broj označava visinu vrha koji gledamo, drugi udaljenost u km, a treći kut računajući od sjevera).

Sjeveroistočno od vrha ističe se u krševitoj okolini velika kotlina Razvale, puna rastresitog materijala. Ta kotlina bila je u diluviju ležište jednog lednjaka, koji je snažnom erozijom preinao ovu padinu. Otkriće ovog interesantnog detalja pada između dva rata. Najkraći silaz s vrha je staza koja vodi na istok prema cesti Split-Vrgorac na prijevoj Turiju (715 m).

d) Lugarnica na Lokvi (1 sat) i ledenica Studenci (još 15 minuta). Iz doma treba krenuti markacijom za Sv. Juru do raskršća na Babinim Vrklima, odakle dobro izveden put vodi lijevo mimo Turinovog doca (na dnu ogromna, ali lako pristupačna špilja-ponor) do lugarnice na Lokvi. Lugarnica je prizemna zidana zgrada, ali nije uređena za konačenje. U zgradi je cisterna s pitkom vodom, a podalje lokva za napajanje blaga. Prostor oko lugarnice je cvjetna poljana, gdje krajem svibnja cvate bezbroj narcisa. Odavde vodi lijevo nizbrdo put u Makarsku, a desno za ledenicu. Obilazeći vrtače po dobro utrtoj stazi stižemo do ledenice za 15 minuta. Ulaz se nalazi kojih stotinjak koraka lijevo od puta u malom šumarku. Jama je duboka oko 80 metara i potpuno okomita. Seljaci se u nju spuštaju primitivnim ljestvama, a led izvlače vitlom. Na dnu se jama širi u ogromnu podzemnu prostoriju s neiscrpivim količinama vječnog snijega i leda. Tek onaj koji smogne odvažnosti da se spusti u tu hladnu i mračnu dubinu, shvatit će u pravom smislu svu strahotu i ljepotu dinarskog krša. Utisci koji se odavde ponesu ostaju nezaboravni za čitav život. Put do ledenice traje sat i pol laganog hoda, a lako se dade izvesti usput na povratku s vrha Biokova. Pristup jami nažalost nije markiran, pa se treba raspitati u obližnjim stajama kod seljaka.

2. **Makarska-Velo Brdo-Lokva-Sv. Jure** (6 i pol sati). Iz Makarske laganim usponom za sat i pol do sela Velo Brdo (300 m), odakle staza vodi uz strmo točilo uokvireno veličanstvenim stijenama. Nakon dva sata strmog penjanja sviadavši visinsku razliku od 1000 metara doseže se visoravan pod kotom Štropać (1450 m). Preporučuje se uspon na taj krasni vidikovac, koji traje svega pola sata uspona od staze nadesno. Staza nastavlja preko visoravnii mimo vrtača i staja i traje do lugarnice na Lokvi jedan sat. Od lugarnice je izgrađena dobra staza, kojom se na vrh Sv. Jure stiže za dva sata. Ovaj put mnogo se rabio prije izgradnje planinarskog doma, no danas služi samo kao varijanta kod silaza.

3. **Makarska-Bašković-Šibenik** (5 sati). Iz Makarske se preko sela Velo Brdo stiže u Bašković za 2 sata. Iznad sela diže se sipina, kojom staza vijuga

do jedne vrtače, a iznad nje penje se kamenitim žlijebom uz strašni krš i uz lijepe vidike na more do oveće travnate kotline, okružene visokim stijenama. Na drugoj strani vode iz kotline stepenice usječene u stijenu do ruba visoravni. Rubom visoravni može se opreznim napredovanjem stići za jedan sat na vrh Šibenika (1450 m). Vidik je izvanredan, te se može mjeriti s najljepšim alpskim pejzažima. S ruba stijene i visoravni pruža se u dubinu od gotovo 1 i pol kilometra jedinstveni pogled na more i primorje. Potreban je krajni oprez, naročito za vjetrovitog vremena. Na ovim stijenama stradalo je već dosta svijeta, a poznat je slučaj jedne pastirice, koja se strovalila niz stijene prema selu

• *Sv. Jure - 1762 m, najviši vrh planine*

Foto: Dr. Z. Poljak

Bastu. Ovaj pristup u planinu poslužit će naročito planinarima, koji iz Makarske žele prijeći u skupinu Sv. Ilike. (lit. 24).

4. Makarska-Tučepi-Staza-(Kimet)-Pl. dom (15 km cestom, zatim 3-4 sata hoda). Iz Makarske cestom preko Tučepa prema Vrgorcu. Mnogobrojne serpentine s lijepim pogledom na more vode do prijevoja kod kapelice sv. Ilike (897 m), gdje ostavljamo cestu i skrećemo lijevo na biokovsku visoravan. Put do doma opisan je u dužinskom putu. Ovaj je pristup naročito pogodan za komotnije turiste, jer se do prijevoja mogu dovesti autobusom i turom započeti na visini od gotovo 900 metara.

5. Zagvozd-Sv. Jure (3 i pol sata). Zagvozd je seoce na zagorskoj strani Biokova na visini od 473 metara, na raskršću cesta za Split, Imotski i Metković (redovne autobusne linije). Uspon s kontinentalne strane ima prednost u tome što je kraći, bogatiji vegetacijom, nije toliko strm ni izložen suncu. Iz Zagvozda treba krenuti preko komšiluka Milić strmom stazom kroz Rušac i Očiješak, gdje se nalaze bunari za napajanje stoke. Iz Očiješaka treba se uspeti bez staze strmo uzbrdo u pravcu juga na greben i njim lijevo na vrh Sv. Jure. Vodu treba ponijeti sa sobom.

II. Skupina Sv. Ilike

Ovu planinsku skupinu dijeli od skupine Sv. Jure planinska staza, koja vodi iz Baške Vode u zagorsko seoce Zagvozd. Dok skupinu Sv. Jure predstavljaju dva paralelna niza vrhova, koji među sobom omeđuju prostranu visoravan, dotle skupina Sv. Ilike predstavlja gotovo izraziti planinski greben, koji se nadvija nad seoce Bast iznad Baške Vode. U toj skupini nalaze se vrhovi Šćirovac (1618 m), Sv. Ilija (1640 m) i Kuranik (1550 m), koji sa Šibenikom (1450 m) zatvaraju ogromni amfiteatar stijena i kukova. Ova skupina je nešto niža, nema planinarskog objekta i udaljenija je od svojih uporišta, no po slikevitosti svojih grandioznih stijena nadmašuje skupinu Sv. Jure. Tisućmetarske stijene od naročitog su interesa za alpiniste, i njih u ovoj skupini čeka ogromno polje rada.

Uporište za skupinu Sv. Ilike je Baška Voda, lijepo kupališno mjesto u makarskom primorju, okruženo maslinicima i borovom šumom, udaljeno 10 kilometara od Makarske cestom u pravcu Splita. Mjesto ima autobusnu i parobrodsku vezu sa oba spomenuta grada. U mjestu posluje restoran, a u privatnim kućama lako se može dobiti prenoćište. U Brelima, jedan sat od Baške Vode postoji nekoliko hotela (»Brela«, »Soline«), koji također mogu poslužiti kao baza. Iz Baške Vode vodi lagani uspon do sela Basta (oko 350 m) pod samim stijenama i točilima, odakle počinju svi usponi u ovu skupinu. Put iz Baške Vode traje oko sat i pol, a iz Brela oko jedan sat više. Usponi iz Baste na okolne vrhove nisu markirani, vrlo su strmi i izloženi suncu, a za burnog vremena i vrlo pogibeljni, pa se zato preporučuju samo iskusnijim planinarama. Nakon uspona na planinski greben može se među opisanim prilazima odabratи neki drugi za silaz, ili se može prijeći u skupinu Sv. Jure. Put koji povezuje vrhove i skupine opisan je na kraju u dužinskom putu. Zbog skučenog prostora usponi u ovoj skupini bit će opisani samo u glavnim crtama, ali će zato navedena literatura svakome omogućiti da pribavi detaljniji opis.

1. Šćirovac i Sv. Ilija. Od crkve u Bastu put vodi sjeverozapadno u selo Draga, te strmo uz točilo do raskršća na visini od oko 600 metara. Ovdje treba skrenuti desno uz strmi brid i popeti se nakon 2 i pol sata napornog uspona kroz Vela Vrata na greben, odakle ima lijevo na Šćirovac oko 3/4 sata hoda, a desno do kapelice sv. Ilike na istoimenom vrhu oko jedan sat grebenskog puta (lit. 21).

2. Kuranik. Od crkve u Bastu na istok strmim točilom do raskršća u visini od oko 700 metara, odakle nogostupom lijevo strmo na visoravan do staja neposredno pod Kuranikom, ukupno tri sata uspona.

3. Uspon iz Zagvozda. Iz seoceta Zagvozd, na zagorskoj strani Biokova, put vodi pošumljenim krajem na jugozapad, te nakon tri sata uspona preko bunara Piščeta i Jelovca stiže na Kaoce. Kaoci su mala čistina s lijepim pogledom na zagorsku stranu, s pitkom vodom i lugarskom kućom, koja u nuždi može poslužiti kao dobro konačište. Od lugarnice put se dalje penje preko Nozdrvače i Proždorca na visoravan, gdje je raskršće. Desno preko Kuranika na Sv. Iliju, ravno nizbrdo u Bast, a lijevo u skupinu Sv. Jure (lit. 17).

4. Šibenik. Iz Baste do raskršća kao pod 2., odakle desnom stazom uz divlje prirodne scenarije do šiljatog vrha Motika, gdje počinje visoravan. (tri sata hoda, hiljadu metara uspona na dva kilometra!). Nalazimo se između skupine Sv. Ilike i Sv. Jure. Lijevo se može preko Kuranika na Sv. Iliju, ravno u zagorje, a dešno putem preko lugarnice na Lokvi do planinarskog doma (tri sata hoda) ili rubom provalije za pola sata na vrh Šibenika (lit. 32).

Dužinski put

Zahvaljujući planinarskom domu, dužinski put dade se izvesti udobno za dva dana iskoristivši maksimalno mogućnosti koje nam ta planina pruža. Naužlost, takav oblik planinarenja kod širokih slojeva naših planinara još uvijek nije uobičajen. Turu je najpogodnije započeti na prijevoju na Stazi (Sv. Ilija 897 m), dokle se može autobusom, što saobraća iz Makarske (15 km) preko Tučepa Rodičevom cestom prema Vrgorcu, uštedjevši tako gotovo 900 metara uspona.

Pogled sa Sv. Jure na visoravan Biokova

Foto: Dr. Z. Poljak

Od kapelice na prijevoju odvaja se lijevo od ceste prema sjeveru put, koji nakon 3-4 sata laganog uspona vodi preko biokovske visoravni do planinarskog doma. Put je dug oko 10 kilometara, markiran je još 1935. godine, no danas se markacija nažalost više ne raspoznaće. Tko se usput želi popeti na Kimet (1536 m), najvišu kotu jugoistočno od Sv. Jure, može skrenuti od puta na desno kod Lemiševih dolaca u pravcu južnog podnožja ili od Lađena u pravcu sjevernog podnožja Kimeta. Te su staze dosta tegobne, slabo utrte i traju po dva sata, pa je Kimet danas unatoč lijepom vidiku rijetko kada cilj planinara. U zadnjoj trećini puta prije planinarskog doma, nedaleko Grubušić staja, dobro je skrenuti lijevo na kotu Sinjal (1333 m), što ne traje dulje od četvrt sata, a pruža lijep pogled na primorje.

Iz planinarskog doma (nakon izleta na Vošac, Sv. Juru i ev. noćenja) put nastavlja ranije opisanom stazom do lugarnice na Lokvi (1 sat), odakle obilazeći vrtače treba još dva sata laganog hoda preko visoravni do podnožja skupine Sv. Ilike, t. j. do prijevoja na stazi Bast-Zagvozd. Pod kraj puta dobro je da se upotrebi varijanta s usponom na vrh Šibenika (1450 m), koji se nalazi lijevo od puta u primorskom nizu vrhova.

Čitav dosadašnji put prolazio je slikovitim labirintom bezbrojnih vrtača i dolaca nalik na polje ugaslih vulkanskih kratera ili na pejzaž s Mjeseca. Prelazeći u skupinu Sv. Ilije ostavljamo za sobom visoravan i nastavljamo širokim bilom, koje se postepeno sve više suzuje u oštar greben. Iskusniji planinar posebno će se naužiti napredujući samim rubom stijena. Lijevo u silnoj dubini vide se ljetovališta u primorju, a svuda naokolo sure, kamene hridine, tamne raspuklne i potkapine, prava postojbina orlova.

Do ruševine kapelice na Sv. Iliji (1640 m), drugom vrhu po visini u Biokovu, ima oko dva sata laganog uspona preko Kuraniča (1550 m) i staja sa pitkom vodom između oba vrha. Od Sv. Ilije nastavlja greben u istom pravcu (sz.) uglavnom po istoj visini, te za sat i pol vodi do Šćirovca (1618 m), odakle silaz u Bast traje oko dva sata (lit. 21).

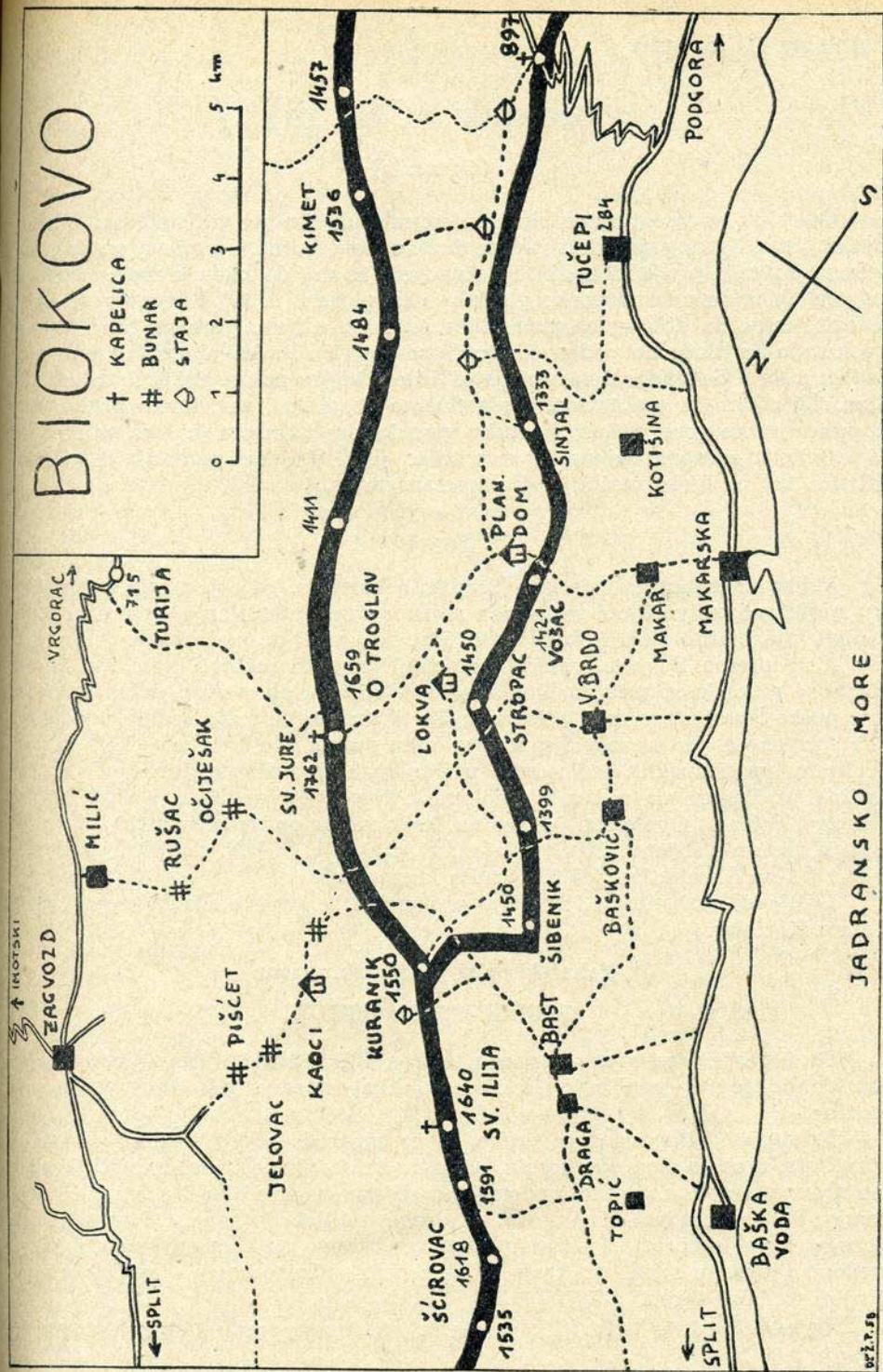
Iz literature. (HP je kratica za »Hrvatski planinar«)

1. Klaić V., Prirodni zemljopis Hrvatske, Zgb. 1878., str. 157—170.
2. Hirc D., Lijepa naša domovina, I. dio, Zgb. 1891., str. 28.
3. Hirc D., Saski kralj Friedrich August kao planinar, HP 1901 str. 97.
4. Hirc D., Prirodni zemljopis Hrvatske, Zgb. 1905., str. 543.
5. Simonović dr. R., Biokovo. HP 1924. str. 39.
6. Lalić V., Špilja Vilenjača u Biokovu. »Priroda« 1926. str. 144.
7. Rubić dr. I., Biokovo. HP 1927 str. 34.
8. Szavitz-Nossan, Maksimilian Mandl. HP 1927 str. 68.
9. Cvjetišić V., S planina i gora, II. str. 24. i IV. str. 35. Zgb. 1928, 1933.
10. Girometta U., HPD Mosor na Biokovo planini. HP 1929. str. 153, 184, i 208.
11. Prebeg dr. Z., Po Biokovu i oko njega. HP 1931. str. 276.
12. Girometta U., Na vrhu Biokova. HP 1932. str. 208.
13. Stahuljak V., Planinarska kuća HPD-a na Biokovu. HP 1932. str. 339.
14. Milojević B. Ž., Dinarsko primorje i ostrva. Bgd. 1933., str. 64—106.
15. Škurla I. V., Makarska, njena brda i njezino proljeće. HP. 1934. str. 207.
16. Despot I., Na Biokovu (pjesma). HP 1934. str. 209.
17. Girometta U., Turizam Biokovskog područja. HP 1934. str. 248.
18. Mihordin N., Izlet na Biokovo. HP 1934. str. 255.
19. Roglić J., Biokovo. Bgd. 1935. (Pos. izd. Geogr. dr. svezak 18.)
20. Plaček J., Izlet na Biokovo. HP. 1935. str. 183.
21. Margetić A., Po Biokovu. HP 1936. str. 69.
22. Vrdoljak S., Strminama i provalijama Biokova. HP 1937 str. 267.
23. Wester J., Izlet na Biokovo. »Planinski vestnik«, Ljublj. 1937. str. 161.
24. Margetić A., Noć na Biokovu. HP 1938 str. 97.
25. Marin V., Biokovo. HP 1939 str. 65.
26. Pravidur V., Impresije s Biokova. HP 1940 str. 298.
27. Horvat dr. I., Istraživanje vegetacije. Zgb. 1941. (Ljetop. JAZ sv. 53. str. 163).
28. Hrvatska enciklopedija, knj. II. Zagreb 1941. str. 576. (J. Roglić).
29. Rubić dr. I., Sa Vošća. »Naše planine«, Zgb. 1949 str. 65.
30. Stefanović ing. R., Zapisi iz naših planina. Bgd. 1951 str. 187.
31. Mlinarić V., Na Biokovu. »Naše planine«, Zgb 1952 str. 134.
32. Lučić R. P., Planine uz Jadran. »Naše planine«, Zgb 1952 str. 295.
33. Ujević A., Imotska krajina. Split 1954. (208 strana).
34. Frank B., »Biokovo, lijepo ti si...« »Naše planine«, Zgb 1955 str. 240.
35. Zanini J. A., Makarska u prošlosti i sadašnjosti. Mostar 1935 (56 str.)
36. Specijalna karta VGI: Makarska (1933 g.) 1 : 100.000.

BLOKOTOVO

† KAPELICA
# BUNAR
◊ STAJA

0 1 2 3 4 5 km

Kozjak (780 m)

(primorski)

Opis: od gornje trećine sipara skrenuti ulijevo na travnati plato. Preko crnih ploča i žutog prevjesa jednu dužinu do gredine. Sa nje u najdonji dio izrazitog stupa (penjački znak). Po stupu cca 10 m (do kuda je moguć direktni uspon), te oštro udesno preko glatkih sivih ploča 3 m (V) i ravno gore preko izrazite rupe do dobrog osiguravališta. Odavde ulijevo gore na brid stupa te preko glatke ploče do pod oveći žuti prevjes (V). Preko njega ravno do veće police (osig.). Sa police desno u glatki žlijeb, kojim po sredini teče uska pukotina. Žlijebom (ili pukotinom) pola dužine do police, na samom bridu stupa. S police ravno gore plitkim, glatkim, prevjesnim žlijebom (k) van stijene (VI).

Ocjena: ukupna ocjena je vrlo teško (IV). Vrijeme penjanja 2 h; visina stijene 130 m. Vrlo zanimljiv i zahvalan smjer.

Nugal

Vrhom Škrabutine završava Središnja barijera, gdje je naglo prema istoku odsječena, zatvarajući sa zapada amfiteatralno udubljenje, koje narod zove Nugal (vjerojatno stariji oblik ugla). Put koji vodi do pod Nugala, jest onaj iz Sv. Kaje prema Bovanu, velikoj kamenoj piramidi podno Nugala. Od Bovana može se proći kroz sredinu Nugala na vrh stijena, ali postoji dobar markiran put preko Škrabutine, koji neki zovu Partizanskom, a neki Radničkom stazom. (Partizanskom, jer su za vrijeme rata ovim putem išle karavane, koje su nosile hranu partizanskim jedinicama u Zagori, a Radničkom, jer ovuda prolaze radnici iz Zagore na rad u tupinolome i tvonice cementa u Kaštel Sućurcu odnosno Solinu.) Ova staza je idealna, kako za uspon na Škrabutinu, tako i za brzi silazak niz stijenu. Od Sv. Kaje (aut. st. »Šel«, ili želj. st. Solin) do Bovana oko 1 h i na Škrabutinu još 30 minuta laganoga hoda.

U lijevoj, vanjskoj stijeni Nugala izведен je prvi penjački uspon poslije rata u Kozjaku.

Tehnički opisi penjačkih uspona

5. BRŠLJANOV SMJER

Prvi penjači su grupa članova A.O.-a P.D. »Mosor« (ing. Cvek, Margeić, dr. Marović, Ivanišević, Fekete, Jelaska) izveden više kao vježba 1950. godine.

Pristup: od Bovana gore preko, ili uz, sipar do pod stijenu 10 minuta.

Opis: ulaz sa sipara u kamin, njim do kraja (ili po lijevom rebru kamina) na travnatu policu. Preko razlomljene stijene na gredinu i njom ulijevo do kraja. Preko koso položene ploče, pa desno u žlijeb do rupe. Od rupe ne kroz jarugu, koja je obrasla i nezanimljiva, već ulijevo na eksponirano, dobro razvedeno rebro, te njime do kraja, odakle nešto udesno u mali kamin (bršljan!) i njim na lakši teren.

Ocjena: srednje teško (II), visina stijene nešto preko 100 m. Vrijeme penjanja 0,30 h.

6. BRID NUGLA

Prvi pokušaj Damir Filipović i Stanislav Gilić 2. lipnja 1957; uspon izve-
li isti penjači 4. kolovoza 1957.

Pristup: kao za Bršljanov smjer.

Opis: ulaz ne u sam brid (jako prevjesno!), već ući nešto u amfiteatar, te s prostrane police ući u istočnu stijenu brida. Preko prevjesa na razveden teren i njim nekoliko metara do pod ljsku, koja stijenom pravi pukotinu. Preko prevjesa u pukotinu (k) te na vrh ljske (IV). S nje lijevo u plitko udubljenje, te još lijevo u prostranu rupu (osig.). Iz rupe u lijevo (niže kršive ljske!) u kamin i njim do kraja (IV). Ulijevo na sam brid te po njemu do većeg stabla (osig.). Po dobro razvedenom terenu na travnatu policu (osig.). S police direktno gore, ali ne kroz plitki žlijeb, već nešto desno, preko prevjesa u usku, koso položenu pukotinu (V). Pukotinom nekoliko metara (k), te prije njenog kraja prijeći udesno na sam rub brida. Razvedenim ali labilnim blokovima, po samom bridu, do mjesta gdje prelazi u ispranu stijenu bez pukotina i hvatišta. Sa zadnjeg labilnog bloka ulijevo do stabla (osig.). Pukotinom gore do slijedećeg, većeg, stabla, te pod njim gore u slijedeću pukotinu s ispranim stranama, preko dva zaglavljena bloka (V) do njenog kraja. Policom ulijevo i razvedenim terenom na vrh stijene.

Ocjena: vrlo teško (IV -), na dva mjesta V; visina stijene nešto preko 100 m. Vrijeme penjanja od 1 — 3 h.

Crvena barijera

Od Nugla do Bilih Pećina proteže se stijena, masivnog, prilično izduženog četvrtastog oblika, kojoj je donji lijevi ugao nešto dublje pružen u padine obrasle šumarcima bijelog bora. Narod je zove Greda, no zbog sličnosti izraza sa čestim alpinističkim terminom »gredina« taj toponim nije prihvaćen, već se među alpinistima, prema izrazitoj crvenoj obojenosti, udomaćio onaj gornji. Stijenu po polovici presijeca gredina, negdje uža negdje šira, a svugdje lako prolazna. Na gredinu je moguće doći iz Nugla, kao i s puta koji vodi uz Bile Pećine.

Barijera nema nijednog izrazitijeg vrha, već je rub stijene podjednake visine. U sredini stijene postoje izrazite crvene ploče od naroda zvane Bunarić, vjerojatno zbog kamenice s vodom, koja se nalazi pod njima na gredini. U desnom gornjem uglu može se primijetiti travnata polica, zvana lijepim karakterističnim imenom Zeleni Zapadak. Tom policom barijeru već prelazi u Bile Pećine. Put koji vodi na vrh ovih stijena je već spomenuti od Sv. Kaje do Bovana, te preko Škrabutine i iznad Nugla lako za 2 h. Od ovog puta, na mjestu gdje se nađe na prvu borovu šumicu odvaja se jedna staza i vodi direktno gore kroz vododerinu među šumicama do dva izrazita kamena bloka, koje narod zove Šinkuk. Ova se staza dalje nastavlja pod imenom Klinčani put uz Bile Pećine, a traverzira od Šinkuka ulijevo po grmljem obraslim padinama, prelazi stijenu do prve gredine, njom ide udesno do kraja, prelazi na gornju gredinu (nad kojom se dižu isprane ploče, zvane Bile Pećine) i njom ide ulijevo do kratke jaruge, kojom izide na vrh stijene. Put je markiran i na težim mjestima osiguran klinovima, a napravili su ga planinari iz R S D »Split«. Put se lako prijeđe za 1,40 h.

Tehnički opisi penjačkih uspona

7. STUDENTSKI SMJER

Prvi penjali Janko Stipaničić i Vladimir Jelaska 8. srpnja 1957.

Pristup: Od Sv. Kaje putem za Bovan, ali ne do njega, već kod zadnje šumice skrenuti gore prema jedinom siparu, pod lijevim dijelom Crvene barijere.

Opis: ulaz lijevo od sipara po neizrazitom rebru četiri duljine do gredine, gdje se sastaje sa smjerom »A« (vidi naprijed). Od gredine po žlijebu (identičan sa smjerom »A«) do klina, te odatle 2 metra ulijevo do police (stabla). Gore preko glatkih ploča i zaglavljenog bloka do stabla (osig.). Po dobro razvedenom i eksponiranom dijelu stijene dvije duljine ravno gore do ruba stijene.

Ocjena: teško (III), s jednom duljinom IV. Vrijeme penjanja 2 h. Visina stijene 180 m.

8. SMJER »A«

Prvi penjali Branko Lukšić i Vladimir Jelaska 29. studenog 1953.

Pristup: kao gore.

Opis: ulaz, iznad jedinog većeg sipara, u jarugu, te kaminom jaruge na travnatu kosinu. Desno, polu-kaminom, koji u vršnom dijelu zavija ulijevo i pravi prevjes. Od prevjesa lijevo na kosu policu i njom lako na gredinu. Gredinom ulijevo do pod plitki žlijeb. (Sa travnate kosine postoji lakša varijanta »A1«, kojom se također dode pod plitki žlijeb). Žlijebom, koji u gornjem dijelu zavija udesno i prelazi u glatku ploču pod izrazitim nosom, do stabla (osig.). Od stabla je moguće lakši izlaz (»A2«) po polici udesno do smjera »B« i njim van stijene (vidi naprijed!). Originalni smjer teče od stabla ravno gore po pločama, te prijeći oko 8 metara ulijevo (k). (Preporučuje se na kraju priječnice osiguravati, iako nije kraj dužine.) Od kraja priječnice koso udesno gore po razvedenoj stijeni na njen rub.

Ocjena: teško (III), mjestimično IV. Visina stijene 180 m, vrijeme penjanja 2 h.

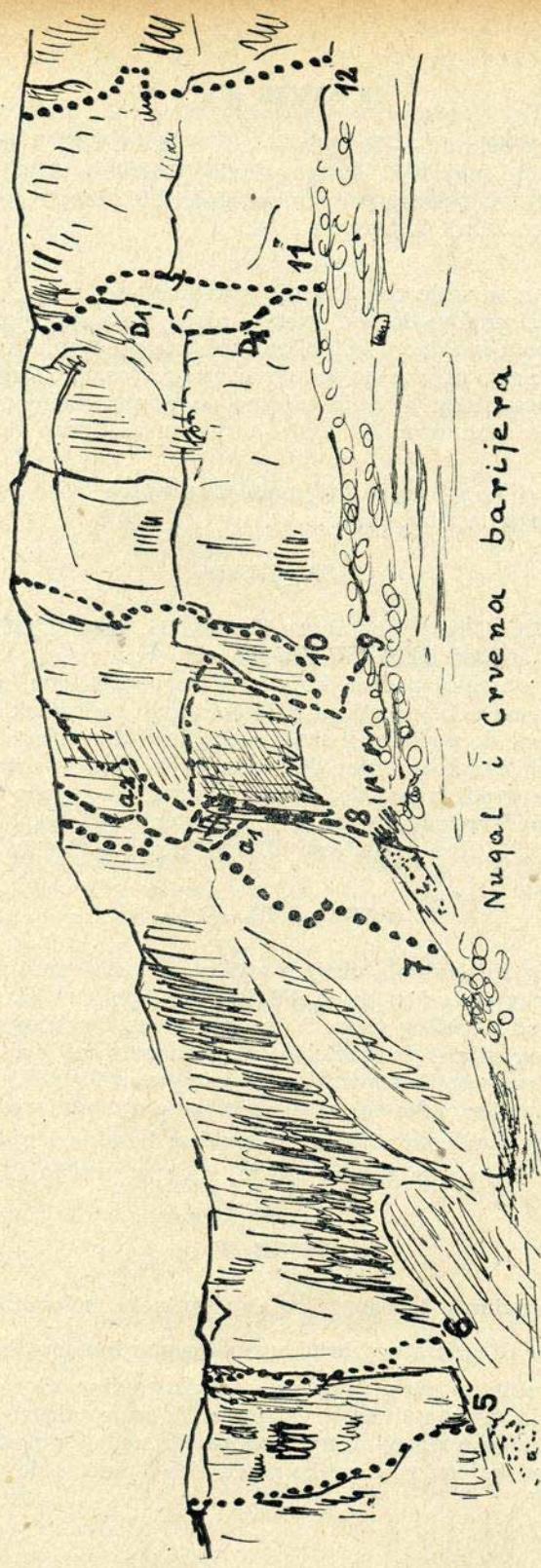
9. SMJER »B«

Prvi penjali Toma Kliškinić, Joško Gerželj i Stanislav Gilić 28. listopada 1951.

Pristup: kao gore.

Opis: ulaz 50 metara desno od sipara, po lakom terenu do pod izrazito koso položeno rebro. Rebrom dvije duljine te prije njegovog vrha prijeći ulijevo na gredinu. Njom dosta ulijevo sve do plitkog žlijeba (kojim teče smjer (»A«), ali ne njim već kakvih 8 metara desno od njega, po neizrazitom rebru preko ploča s malim ali čvrstim oprimcima do grma. Od njega udesno, te gore sve po razvedenom rebru na sam njegov rub (osig.). Odavde, pod prevjesima nešto ulijevo, gore do kratkog izrazitog polu-kamina. Njim do kraja u lakši teren i van stijene.

Ocjena: teško (III), visina stijene 180 m, vrijeme penjanja 2 h.

Nugale i Crvena barijera

10. SMJER »C«

Prvi pokušaj (Kliškinić — Gerželj — Gilić) iz današnjeg smjera »B« jednu duljinu iznad gredine, god. 1951. Drugi pokušaj (Lukšić — Gilić) do mjesta kuda su doprli i prvi penjači (ulaz u priječnicu), god. 1952. Smjer do kraja ispenjali Boris Kulić i Ranko Dimić 7. travnja 1957.

Pristup: kao gore.

Opis: ulaz identičan sa smjerom »B« do pod izrazito rebro, odakle prijeći udesno i jednu duljinu gore do pod izrazitu ploču, koja stoji pod pravim kutem sa stijenom. Tim polu-kaminom do police i lako na gredinu. Ravno gore po razvedenoj stijeni, te nešto ulijevo do prvog većeg prevjesa (do kuda su došli i prvi penjači). Od osiguravališta prijeći udesno po eksponiranoj ploči, te plitkom pukotinom gore do osiguravališta. Dalje direktno po dobro razvedenoj stijeni na njen rub.

Ocjena: vrlo teško (IV) s jednom duljinom izvanredno teško (V), visina stijene 150 m, vrijeme penjanja 2 h.

11. SMJER »D«

Prvi penjali Uroš Nigojević i Boris Kambić 24. veljače 1957.

Pristup: kao gore, ali pod desni dio Crvene barijere.

Opis: na grmljem obrasloj padini, koja vodi do pod stijenu, nalazi se izraziti bijeli kameni blok, na udaljenosti od stijene kakvih pedesetak metara. Od njega nešto udesno gore do pod manji skok preko kojega na travnatu policu. S nje lijevo i gore u plitki žlijeb te njime do kraja. Preko prevjesa na gredinu, otprije ondje gdje je gredina nazuža. Po ploči gore, pa lagano prijeći ulijevo do crvene rupe, nadsvodene zaglavljenim kamenim blokom. Lijevo od rupe na kameni blok (osig.). Kosom policom ulijevo. Do ovog mjesta postoji i

VARIJANTA »D 1 «

Od dna plitkog žlijeba pola duljine ulijevo po prostranoj polici, te tri metra gore i preko prevjesa u širi žlijeb (IV) kojim na policu i još nekoliko metara do gredine lijevo od izrazitog zuba. S gredine preko ispranog prevjesa (oblika okomito postavljene zdjele) do stabla te od njega nešto ulijevo po eksponiranoj stijeni do izrazite rupe pod stropom (osig.). Iz rupe ulijevo (K) kratkim plitkim žlijebom na usku policu, gdje se sastaje s originalnim smjerom.

Koso položenom policom ulijevo do kratkog kamina i njim izvan stijene.

Ocjena: teško (III +), visina stijene 150 m, vrijeme penjanja 2 h.

12. SMJER »K 9«

Prvi penjali Vladimir Jelaska i Ivo Poljičanin 19. kolovoza 1956.

Pristup: kao gore, ali u krajnji desni ugao Crvene barijere.

Opis: po slabo izrazitom rebru dvije duljine do gredine. Gore preko ploča do izrazite rupe, među crveno-sivim prevjesima. Iz rupe udesno preko prevjesa, te oštro prijeći udesno po izloženoj vodoravnoj uskoj pukotini (V) na kosu policu do stabla, od kojega gore preko ploča oko 7 metara do pod prevjes (k) i

sad opet oštro priječiti, ali ovoga puta ulijevo do pod žlijeb, koji leži između dva prevjesa. Žlijebom gore i lijevo po slabo izrazitoj jaruzi do dobrog osiguravališta. Još dvije duljine, srednje teško, do izlaza.

Ocjena: teško (III), s jednom duljinom izvanredno teško (V), visina stijene 150 m, vrijeme penjanja 2 h.

Glava Žuteja

Na istok Crvenoj barijeri protežu se Bile Pećine, preko kojih vodi, već spomenuti klinčani put. Od istočnog kraja Bilih Pećina odvaja se i donekle strši izvan stijene, izrazita glava. Po žutim pločama i izrazitom obliku, među alpinistima se odavno uvriježio naziv Glava Žuteja, iako se naknadno ustanovalo, da je narod zove Kičin. No kako taj toponom, za stijenu kako je alpinisti

gleđaju, nije bio dovoljno opisan, to je i dalje ostao na snazi onaj prvi, nametnut duduše u čistom splitskom žargonu. Dvije gredine, koje su karakteristične za cijeli Kozjak, presijecaju ovu stijenu u tri, gotovo jednake, trećine. One su faktor, koje ovoj vrlo eksponiranoj stijeni, a po teškoćama vrlo zanimljivoj, osjetno smanjuju ocjenu teškoće.

Tehnički opisi penjačkih uspona

13. LIJEVI SMJER

Prvi penjali Boris Kambić i Vladimir Jelaska 16. rujna 1956.

Pristup: od Sv. Kaje markiranom stazom preko tupinoloma, t. j. stazom koja vodi prema Bilim Pećinama, ali samo do Šinkuka, od kojih ravno gore pod lijevi dio izrazite Glave Žuteja, na vrh lijevoga sipara, 1,15 h.

Opis: ulaz u lijevi dobro vidljivi žlijeb te njim na gredinu. Po gredini ravno gore do stijene. Preko prevjesa te nakon 7—8 m prijeći desno (kk) pa gore do grma (V) (osig.). Do ovdje može se stići i

VARIJANTOM

S gredine po rebru jednu duljinu na policu (iznad nje izraziti strop). S police direktno udesno, pomoću zamki (kkk) do grma, gdje se sastaje s originalnim smjerom.

Jarugom do kraja, te lijevim plitkim žlijebom ili desnim uskim i prevjesnim kamonom, preko prevjesa na policu. Lako na slijedeću policu i glatkom pločom izvan teškoća. Po rastrganom terenu izvan stijene.

Ocjena: vrlo teško (IV —), visina stijene 150 m, vrijeme penjanja 3 h.

14. SMJER PO ŽLJEBOVIMA

Prvi pokušaj Zdenko Šimunović i Vladimir Jelaska 29. svibnja 1955. do na prvu gredinu. Smjer ispenjali Vladimir Jelaska i Stanislav Gilić 17. rujna 1955.

Pristup: kao gore, ali pod desni dio stijene.

Opis: s vrha desnog sipara preko kamenih gromada do čovječuljka. Nekoliko metara gore, preko prevjesa i lijevo koso do police. S nje preko kraćih pukotina na gredinu i dalje do njenog najvišeg mesta. Oko 4 m gore do prvog klina, te prijeći udesno (kk) pa gore preko ljske uči u žlijeb (— V). Žlijebom do koso nagnute police. Kratkim rebrrom i lijevo u gornji dio istog žlijeba te preko prevjesa na širi travni plato (druga gredina). Odavde u široki žlijeb, koji je u donjem dijelu obrastao i kršiv, a u gornjem ispran i kompaktan, ali bez hvališta. Žlijebom do kraja gdje završava glatkim prevjesnim trbusima (V). S vrha žlijeba nešto udesno preko brida, zatim preko trokutaste ploče do pod prevjese, koje treba obići lijevo te gore do čovječuljka. Po lakom terenu do grebena.

Ocjena: teško (III +), visina stijene 150 m, vrijeme penjanja 2,30 h.

Barijera Sv. Jure

Niz rastrganih stijena desno od Glave Žuteja, a pod samim vrhom Sv. Jure (677 m), ne predstavlja nikakvu naročitu penjačku interesantnost. Preko ovih stijena vode isprekidane staze zvane Velike i Male Skalice, koje su se prije izgrađenog puta preko Bilih Pećina rado upotrebljavale za uspon na vrh. Ovim putem iz Sv. Kaje lako se dođe na vrh Sv. Jure za 1 — 2 h. S istočne strane, t. j. iz Rupotine, stazom koja vodi preko strme travnate padine, obrasle grmljem i djelomično ispresijecane vrlo kratkim stjenovitim skokovima, također se lako dođe na vrh za 1 h. Ovaj se put češće upotrebljava kao silaz.

Tamo gdje lice barijere počinje zaokretati nešto prema J-I, stijena postaje penjački interesantnija, a za početnike idealna za stjecanje prvih iskustava u stijeni.

Tehnički opisi penjačkih uspona

15. PRVENAC

Prvi penjali Ranko Dimić i Vladimir Jelaska 22. svibnja 1955.

Pristup: od aut. st. Solin cestom prema Klisu, te nakon 5—10 minuta skrenuti ulijevo i gore preko južnih padina do dva velika sipara 1 h.

Opis: ulaz iznad desnog sipara preko dobro razvedenih ploča na policu te njom lijevo do kraja i gore do stijene. Dvije duljine preko polica do veće rastrgane gredine, a s nje u više mogućnosti na rub stijene. Izlaz oko 300 m istočno od vrha, gdje greben pravi manji kut.

Ocjena: srednje teško (II), visina stijene 170 m, vrijeme penjanja 1 h.

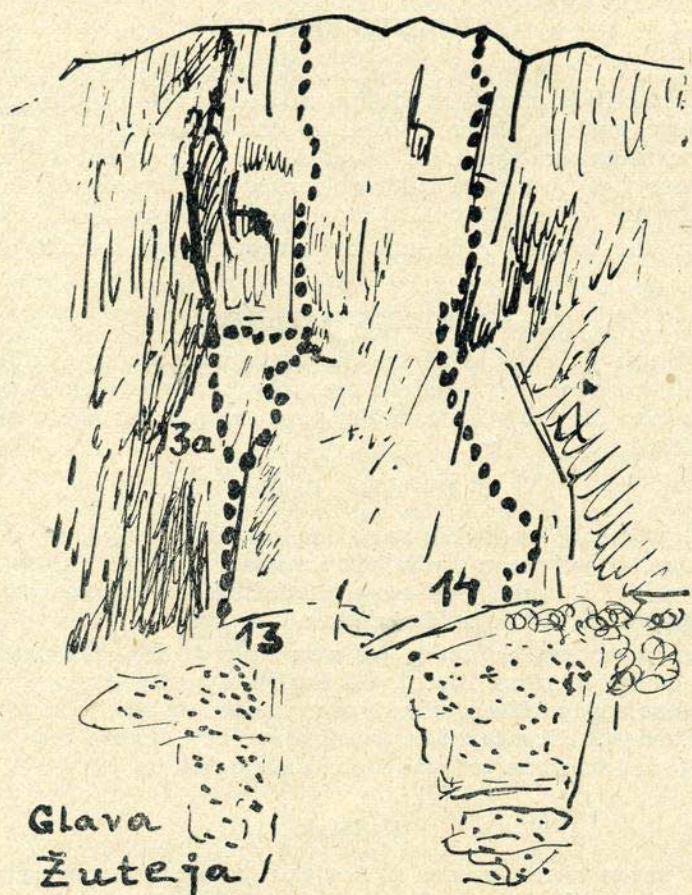
16. SMJER PO STUPU

Prvi penjali Vladimir Jelaska i Ranko Dimić 4. rujna 1955.

Pristup: kao gore, ali ne do sipara već više udesno do izrazitog stupa, koji s lijeve strane zatvara markantu jarugu, a pod kojom također postoji manji sипар.

Opis: od vrha sipara po pukotini, što je čini prislonjena lјuska sa stijenom, 8 m gore i kratkom prijećnicom desno te na vrh lјuske. S desna običi prevjesе do police, od koje ulijevo i gore dok se ne dođe u izraziti stup po kojem do vrha (čovj.).

Ocjena: teško (II—III), visina stijene 120 m, vrijeme penjanja 1 h.

17. SMJER PO JARUZI

Prvi penjali Boris Kambić i Andrija Pavičić 24. ožujka 1957.

Pristup: kao gore!

Opis: ulaz u jarugu kakvih 100 m desno od »Stupa«. Smjer teče po logičnom slijedu jaruge do njenog kraja te razvedenim terenom na bilo.

Ocjena: srednje teško (II—III), visina stijene 120 m, vrijeme penjanja 1,30 h.

18. DESNO REBRO

Prvi penjali Boris Kulić i Boris Kambić 13. rujna 1957.

Pristup: kao gore!

Opis: ulaz desno od rebra po razvedenom dnu plitkog žlijeba preko sistema prevjesa jednu duljinu (V+). Zatim po bridu rebra direktno gore još tri duljine. Po razvedenom terenu izvan stijene.

Ocjena: teško (III), s jednom duljinom izvanredno teško (V+). Visina stijene 130 m, vrijeme penjanja 2 h.

SMJER PO ŽLIJEBU

Prvi penjali Uroš Nigojević i Boris Kulić 29. rujna 1957.

Pristup: kao gore. **Opis:** ulaz 25 m udesno od »Desnog rebra«. Markantnim žlijebom (IV), među glatkim pločama jednu duljinu do oveće police (penj. znak). Ravno gore u nastavak žlijeba još jednu duljinu, a u trećoj duljini žlijebom preko žutog prevjesa i četvrtom duljinom razvedenim terenom izvan stijene.

Ocjena: teško (III); visina stijene 120 m; vrijeme penjanja 2 h.

S vrha stijene, do kuda vode smjerovi u ovoj barijeri, najlakše i najbrže se siđe po

»DAMIROVOM SILAZU«

S vrha Stupa pola do jedne duljine užeta niz stijenu, te ulijevo (licem prema stijeni!) niz skokove presječene mnogobrojnim policama do u manju jangu i njom lako na dno stijene. Smjer je I. stupnja teškoće, a siđe se lako za 15—20 minuta.

Markezina Greda

Iznad Rupotine i Klisa, izdižu se stijene, po visini nešto kraće od prije opisanih, ali vrlo eksponirane, a po izgledu i sastavu cjelovite i kompaktne. Ovaj krajnje istočni dio Kozjaka, koji se sa stjenovitim odsječkom naglo završava na kliškom prijevoju, nazivlju Markezinom Gredom.

U njenim stijenama, do danas, još nisu alpinisti djelovali uglavnom zbog uzroka koji su navedeni za Biranj. Od Rupotine postoji staza, koja uz samo podnožje stijena vodi za Blaca, od koje se može lako na bilo, te po njemu na vrh Markezine Grede. S Klisa također postoji staza, koja negdje u polovini Grede presijeca stijenu i izlazi na greben. U oba slučaja lako za 1 h.

Dodatak

Povijest prvenstvenih uspona u Kozjaku, pored stijena Mosora, Biokova, Velebita i Troglava, donekle znači razvojni put splitskog alpinizma, koji je ni kao u PD »Mosor«, a razvijao se u prvim počecima u drugarskoj suradnji sa AO PDS »Velebit«. Ove stijene predstavljaju i danas solidnu školu za odgoj novih alpinističkih kadrova (na pr. alp. logor AO »Velebita« — Zgb. od 7. — 14. srpnja 1957.), a za već izgrađene penjače znače dobru pripremu za poduzimanje kvalitetnih uspona u visokim planinama.

Prva generacija splitskih alpinista ostavila je u stijenama Kozjaka lijep rezultat svoga djelovanja, pa je osim opisanih uspona izведен i niz prvenstvenih silaza:

1. Prvenac (prvi Jelaska — Dimić), 2. Smjer po stupu, 3. Smjer po jaruzi, 4. Smjer po žlebovima, 5. Smjer »D«, 6. Brid Nugla, 7. Bršljanov smjer.

Nadamo se, da će i slijedeće generacije, svojim aktivnim radom, moći još uspješnije nastaviti lijepo započetu tradiciju.

Stjepko Golubić, Zagreb

Proljeće u dalmatinskim planinama

Dalmatinske planine u proljetne dane izgledaju kao pusti sivi starci, goli i kameni. Kao da ih nije taknulo uzbuđenje ponovnog rađanja svega živog i kao da nisu znale nasmijati svoje mrko, izbratzano lice... No to je samo varka. I ovamo je stiglo proljeće, ali ne bučno, simfonijom zelenila i cvata, koja osvaja čitavu krajину, tiho se ono uvuklo među sivilo stijena, do u srž starog Mosora i Kozjaka. Zelene se njihovi dolci, zelene se bezbrojne vrtače, tisuće polica između sivih nepristupačnih kamenih ploča ispunilo se životom.

Dok se penjemo prema bilu Mosora, obli nas miris ljubica stisnutih ispod ruba stijena na maloj polici. Iz uglova livadice pozdravljuju nas žute glavice jaglaca¹ laganim naklonom. I kaćuni su se već pojavili sa svojim raskošnim cvjetovima. Sitna buba mara hitro prebire travke svojim nožicama, a gundevalj, taj rođak svetog egipatskog skarabeja, brine se upravo za potomstvo i valja za svoju djecu okruglu kućicu od konjskog izmeta. Čak se i puževi vučku po vlažnoj crljenici. Tamo ispod grma planu zlatna boja žabnjaka,² da se ugasi u dubokom modrilu presličice³ razivenom u travi.

Skrenuli smo s puta, gdje velike ploče stijena skrivaju u svom krilu netaknute ljepote. U dubokim škrapama zaklon su našli pred ljetom koje dolazi prosinac⁴, kozlac⁵ i procijepak⁶. Prema grebenu su procijepci izašli iz svojih zklona i prostrli se po padinama. »Ovdje nam još prija«, kao da nam htjedoše reći, »ovdje je prvo proljeće!« I zaista! Krpe snijega su se doskora pojavile, a iza grebena pružile su svoje bijele ruke niz sjeverne padine Mosora. A Šafrani ih okružili kao malo veselo kolo plavih i bijelih cvjetića.

Nižu se boje, izmjenjuju se, sad gušće sad rjeđe. Svega nekoliko proljetnih vrsta, ali u svoj raznolikosti kombinacija iskitile su stijenje, uviјek praćene svježim zelenilom trave.

Proljeće je u dalmatinskim planinama mnogo diskretnije i suptilnije od onoga u planinama drugih naših krajeva. To nije ugodaj cjeline i grandioznih pranova što uzbuduju čovjeka, to je ljepota detalja, tisuća detalja; ljepota, koja nečujno ulazi u ljudsku dušu, ali je duboko prožima.

¹Primula veris,² Ranunculus ficaria, ³Muscari racemosum, ⁴Mercurialis annua, ⁵Arum italicum, ⁶Scilla bifolia.

Uz otvaranje Zagorskog planinarskog puta

*Z vuskih slogov su ti polja,
Al široka nam je volja ...*

*Trdo se živi i žmehko,
Al je srce naše mehko.*

(D. Domjanić: »Zagorju«)

Na Medvednici smo, 4. svibnja o. g., radosno dočekali planinarsku štafetu, koja je prošla i otvorila Zagorski planinarski put! Skromna svečamost u Tomislavovom domu bila je harmoničan završetak tog čina.

Dočekali smo ostvarenje jedne lijepo i korisne zamisli, a to je u prvom redu bila planinarska ideja. Ona propagira težnju planinara — ne samo planinara Zagorja, već jednog širokog kruga ljubitelja i poštovalača tog kraja, — težnju za populariziranjem i proširenjem planinarskog i turističkog djelovanja na tom zaokruženom području naše domovine. Odras — i izraz tog djelovanja jest Zagorski planinarski put.

Putovi povezuju i spajaju zemlje, mesta i ljudi! A taj put ima za nas veliko značenje. On prolazi jednim od najljepših krajeva naše zemlje, krajem — nazvanim i »hrvatskom Švicom« ... Prolazi predjelima prirodnih ljepota, predjelima brojnih povijesnih i kulturnih vrednota. Pa premda je to samo planinarski put, ipak je dostupan i širokom krugu turista-izletnika.

Od poznatog nam grada na podnožju Kalnika, Križevca, — pa sve unaokolo kroz Zagorje do zagrebačkog Sljemena, — prolazeći tim putem možemo vidjeti i upoznati čitav niz osobitosti, koje skupljene u jedno ka cvjetni vijenac označuju — Zagorje, zagorski kraj ... Putovat ćemo planinskim stazama, putovima i cestama, — kroz mesta, sela i zaseoke, — pokraj ruševin sredovječnih gradina i kraj nekadašnjih dvorova feudalne vlastele. Prolazit ćemo gorskim grebenima, preko i pokraj stijena, preko brežuljaka i potoka, dolinama rječica, kroz polja i livade, kroz šume, vinograde i voćnjake ... Proći ćemo ponegdje i pustim, siromašnim krajem, ali većinom bogato napućenim predjelima, gdje kuća život u bujnom ritmu poljoprivredne ili industrijske djelatnosti. Taj put će nas provesti kraj osamljene kuće šumskog drvosječe ili rudara, ali i kroz vrevu poznatih zagorskih toplica ... To je izvanredna panorama, u kojoj se kaleidoskopski redaju nizovi slika!

Putem ćemo vidjeti osamljeni kameni hrbat Kalnika, gdje se često i oštrosukobljuju suprotne zračne struje. S njega je bogati pogled na sve strane. Pred nama se pruža živo zelenilo várždinskotopljičkog i novomarofskog kraja, a tu nam bijedni ostaci nekad čvrstih srednjovjekovnih gradova bude sjećanje na burnu prošlost tih predjela i njihovog pučanstva — »plemiča-šljivara« ... I sve dalje: razmještaj, konfiguracija i mnogi detalji naših zagorskih planina — Ivančice, Ravne gore, Strahinščice, Kostel-Kuna-gore i Cesargradske gore, sa svim onim gotovo nepreglednim humljem, sa svim dolinama, uvalama i sutjeskama — daju nam priliku, da studiramo prošlost i sadašnjost, sve od onih drevnih geoloških preformacija, koje su udarile značajan biljeg čitavom kraju — pa do sadašnjih šarolikih poljoprivrednih kultura.

Zadnjelo će nas plemenito uzbudit i razgledi sa šumovite Ivančice, osobiti položaj i daleki vidici s Ravne gore, izvanredan smještaj i oblici Strahinšćice, kao i osobitosti Kuna-gore ili Cesarske gore, razmjerno nevelikih brda, ali posebnog čara i slikovitosti. Obogatit će nas razgledavanje kulturnih i umjetničkih spomenika, kojima obiluje Zagorje. A bit ćemo ne manje dirnuti, ako zagledamo u istinski život, koji se tu odvija — sa svim njegovim dobrim i slabim stranama!

A tko želi, tko hoće, taj može tu da osluškuje, da čuje i da osjeti dah i šapac stoljeća, tisućljeća: od diluvijalnih ostataka iz preistorije — do povijesnih spomenika starog, srednjeg i novijeg doba! Dah Zagorja — to je dah kraja, u kojem je bujao život od iškonskih dana, — kraja, gdje se odigravala vječna bitka za održanjem i pojedinca i zajednice, — borba protiv političke i socijalne potlačenosti... To je kraj, gdje se vazda osjeća ili bar naslućuje puntarski duh njegovih stanovnika, onaj krik »za pravicom« — težnja za boljim i čovječnjim životom!

Takav je taj Zagorski put! A za nas, planinare, ima on još posebnu vrijednost, jer povezuje i spaja planinske puteve Zagorja i Prigorja, povezuje naše planinske kuće i domove. I još više: on služi kao veza među našim planinarskim društvima. Zato nas ujedno obavezuje, da ga što izdašnije koristimo, da uspostavimo još čvršće odnose u međudruštvenom radu.

Naš Zagorski planinarski put je svakako markantan prilog hrvatskom planinarstvu, koje je svojim osamdesetgodišnjim radom opravdalo svoj opstanak, kao široki pokret u smislu nacionalnog i međunarodnog kulturnog djejanja.

Vlado Oštrić. Zagreb

Prvomajski dani na južnom Velebitu

Jesenski svibanj

Sjedimo u vagonu na povratku u Zagreb. Duboko pod nama nestaju u mraku brojna svijetla namizana na obali Kvarnera. Pomalo smo umorni od duge vožnje brodom, u olakšanim naprtnjačama nema više ni zalogaja, i prestaje nam još samo da spavanjem preturimo ovu noć. I dok okolina polako isčevara iz svijesti, predu mnom se nižu slike proteklih dana.

Kao i obično, kad se putuje pred praznik, trebalo je najprije izvojevati »bitku za prugu«. Dva sata prije polaska krenula je udarna grupa na operaciju »kolosijek x«. Nakon uzbudljive potrage nađena je kompozicija i zauzeta su mesta. Kasnije, kad smo stigli na peron, promatrali smo napetu scenu iz westerna: napadaj Indijanaca na vlak. Bilo je ugodno biti samo gledalac.

Noć smo proveli blokirani na klupama. Poznata slika s ribarenja: u mreži, tek izvučenoj iz vode, migolje se bespomoćno stisnute ribe. U zoru su nas ostavili »Plitvičari«. Iz natmurene magle kapala je kišica, kad smo im — s nešto malo zlobe — zaželjeli sretan put.

Sišli smo u Medaku. Napokon se možemo slobodno kretati. Doručujemo u mjesnoj gostionici. Ima nas i iza kuće, na obali rječice. Tiho teče voda ispod kamenog mosta. U njoj vrbe umivaju duge grane. Primjer, koji rado slijedimo.

Polazimo prema Štirovcu. Duga kolona jednogrbih, u polivinil zakukuljenih figura otegla se preko polja. Gackamo preko vlažnih livada, prelazimo nesigurne mostiće od granja iznad jaraka i potoka. Pred nama je velebitski bedem. Vrhovi i snježišta, šumoviti skokovi i uvale. Sa barovitim livada izlazimo na vrištine, što prekrivaju prve obronke Velebita. Prelazimo oblu široku glavicu, zarasu u nisku grabovinu, opletenu jarugastim putovima. Kroz strmu, šumovitu i krševitu uvalu, svladavamo prvi uspon. Oblici i boje tvrdi su, opori, čvoroviti. Često se ogledavam. Ličko polje izgleda kao akvarel. Nježnozelene plohe pašnjaka, meki obrisi voda. Na domaku Badnja, prolazimo kroz položitu dolinu, prekrivenu stariom, mokrim snijegom. Šuma se izmjenjuje s ugodnim livadicama. Iznad njih diže se rušnata stijena Badnja. Pred dom smo naišli iznenada. Sivi kameni zidovi stupaju se sa sivilom okolnog krša i neprolistale šume. Prvi utisak je povoljan, ali iščezava čim se prijeđe prag. Kuća je loše uređena, hladna i neudobna. Sličnija je kakvom skladištu, nego planinarskoj kući.

Po oluji i buri ...

Nekako smo se smjestili u domu, u kojem ima još nekoliko planinara iz Zagreba i Splita. Raspoloženje je kiselo-veselo. Neprijatan dom, loše vrijeme. Ipak, ne da mi se sjediti u kući. Moje se društvo štedi za sutra, a ja polazim s drugom grupom Zagrepčana na Vaganjski vrh.

Penjemo se kroz snijeg najkraćim smjerom i doskora izlazimo na greben Velebita. Gola, valovita visoravan. Travnati kamenjar, ponikve, snježišta. Uokolo vijenac vrhova. Iznad nas tmaste hrpe oblaka. Što bliže prilazimo Vaganjskom vrhu, vjetar je jači. Ugledali smo more. U čudnom, žućkasto-sivom osvjetljenju čini se kao da očekuje neki strašan događaj. Na podnožju vrha sklanjamо se pod neku stjenčicu. Bilo bi pametnije vratiti se, ali kako da odustanemo tako blizu cilja! Idemo na vrh, pa što bude. Uspon je zamoran. Otimamo vjetru korak po korak. More je nestalo pod naletom žuto-crnih, prijetećih oblaka, što se velikom brzinom penju na Velebit. Čupavi, rastrgani oblaci, nalik ispruženim pandžama, hvataju kose i kukove primorskog Velebita, a zatim ih guta mračna masa, što se valja iza njih. U tren oka, dosegli su najviše vrhove. Vjetar urla i udara. Neobična smjesa kiše, snijega, tuče, i čini se, puščane sačme i sitnih čavala, reže i ubada do kože. Ne mogu okrenuti lice toj paljbi, jer dje luje kao udarci bićem. Primjećujem da sam na vrhu. Na drugoj je strani strma padina, koja iščezava u magli. Izgubio sam ostale iz vida, možda su deset koraka odavde, možda stotinu, tko bi znao. Nastojim, da siđem s vrha. Krećem se gotovo četvoroške. Povremeno ležim ispod kakvog grma klekovine, da dodem do daha. Okolica je utonula u magleno more. Oko mene je kaos nejasnih uskovitlarnih oblika, iz kojega proviri po koji detalj zemljista. Čini se da idem u dobrom smjeru. U kratkim razmacima, kad je vjetar malo tiši, dozivam. Razabirem nejasne, prigušene povike. Doskora nazirem malu stijenu pod kojom smo ranije sjedili i petoro zakukuljenih prilikom kraja nje. U društvu se već bolje osjećam. Na povratku, vjetar je nešto oslabio, ali je kiša ojačala. Na meni, računajući i moju ličnu kožu, nema ni jednog suhog mjesta. Pa ipak, nisam nezadovoljan ovim vodozemnim usponom. Znam, da će mi ostati u sjećanju, kao zanimljiv događaj — čim uspijem da se osušim.

Oko nas potop

Prvi zvuk, što sam ga probudivši se čuo, bilo je pljuštanje kiše. Okrenuo sam se i nastavio spavati. No kišu ipak nisam nadspavao. Vani je ležala raskvašena snježna kaša. Atmosfera se pretvorila u smjesu magle i vlage, a naša kuća u Noinu barku. Lunjao sam po hladnim, vlažnim i neurednim prostorijama, nastojeći da prevarim vrijeme sitnim poslovima. Pokušavao sam osušiti stvari. To nije bilo lako. U domu nema peći, ne računajući štednjak u takozvanoj kuhinji, koji služi uglavnom kao ukras. Jedina upotrebljiva peć nalazi se u odvojenoj sobici, pristupačnoj samo izvana.

Ipak, popodne i veče proveli smo ugodno. Okupili smo se u jednoj spavaonici i razvili obilato »narodno veselje«. Soba, ispunjena galamom, smijehom i pjesmom, postala je topla i udobna. Zaboravio sam na kišu i dosadu i prepustio se općem dobrom raspoloženju.

Sunce i snijeg

Dan je osvanuo u snijegu. Sišao sam do izvora da se umijem. Dolina se sasvim izmijenila. Ispod bijelog pokrova čuo se klokok potocića. Pramenovi magle šuljali su se kroz snijegom otežalo granje. Bilo je to svježe i tiho jutro neke alpske doline, početkom zime.

Toga dana krećemo preko Struga i Buljme u Paklenicu. Na usponu, prati nas vjetar, magle se tu i tamo kidaju i otkrivaju poneki dio Like. Na visoravni, naglo se razvedrava. Jučer kišom šibani kamenjar, danas je snježna poljana, puna bjeline i sunca. Na rubu visoravnini pojavit će se Buljma. Između strmih kukova, pravilan luk sedla jasno se očrtava na nebu. Prijevoj nas dočekuje burom i pogledom na čitavu sjevernu Dalmaciju. Vjetar gotovo skida s nogu. Pomažemo laganimima, da se ne pretvore u zrakoplovce. Odjednom ostajem gologlav. Kapuljača vitla zrakom i kao da mi domahuje, da je slijedim. Igramo se lovice. Kapuljača se ponekad odmara, no časak prije nego je dohvativim, odlijeće dalje. Konačno se zaustavlja na nekom siparu, gdje je u stilu »velikog Vladimira« hvatam.

Uokolo stijene i stjenčice vanrednih oblika mame na penjanje, ali to je zbog vjetra nemoguće. A čeka nas i silaz, oko 1500 m u Veliku Paklenicu. Duboko uvučena u ljuti krš primorskog Velebita, stisnula se pod stjenovitim rebrima i padinama njegovog grebena, sva zelena i ispunjena šumom nabujalih voda, prava oaza proljeća u golom stijenu. Sa svih se strana naginju nad nju strme litice, tek na južnoj strani, negdje pod Anić-kukom i Manitom peći, nalažeće se prolaz k moru. Silazimo niz strmu stazu, kratimo ponekad niz sipare i snježišta. Približavanje moru, vidici na otoke i pučinu, hitro kretanje u prostranstvu planine, neba i mora, čine od silaza niz Velebit naročito lijep doživljaj. Vjetar je ostao iznad nas, i sunce prijatno grije. U dnu kotline rasula se grupa kamenih kućica. Parići. Tu se sastaju dvije brzice, koje slušamo još od Buljme. Bučne su i zapjenjene, teku i prskaju preko kamenih gromada, koje su dovaljali u korito. Tu je i most, a kraj njega kuća, koja pripada upravi Nacionalnog parka. Savršeno mjesto za planinarski dom. No doma nema, a mi ćemo dalje u alpinistički logor. Odavde se Velika Paklenica mijenja, kotlina postaje sutjeska. Kroz nju se šumno probija potok, mirno provlači put. Što dublje ulazimo u kanjon, stijene su sve više i strmije, tjesnac uži. Isprrva ima mjesta za nekoliko kućica, za poneki komadić polja. Kasnije ostaje samo voda, litice i put. Ipak, tu i tamo stijene se šire, kao odmaknute orijaškim laktovima, i pogled prodire kroz slijedeći dio kanjona. Tako smo ugledali i Anić-kuk. Već

sa Buljme upadljiva je njegova sjeverna stijena, no odanle je ona samo detalj u mnoštvu kamenih oblika primorskog Velebita. Ali ovdje, stijena se uzdiže pred nama u veličanstvenoj vertikali i suvereno gospodari sutjeskom. Pod njom, na maloj livadici, smjestio se alpinistički logor. Dolazimo pred njega, ali nam nabujali potok ne da da pridemo. Malo niže potok ulazi u labirint kamenih blokova. Preskačemo s kamena na kamen, prelazimo potok na jednom uskom mjestu i provlačimo se krovudavo do logora. Tamo je živo, pedesetak se ljudi vrze naokolo, ruši šatore, sprema prtljagu ili se odmara i hrani. No ja nisam raspoložen za odlazak. Dogovaram se s društvom i nalazim još trojicu momaka i dvije djevojke, kojima se ne ide odavde. Doskora počinje odlazak, grupa za grupom napušta logor. Mene privlače slapovi i brzice u kamenu kaosu nizvodno od logora. Uspinjem se na najveći »kamenčić«, gromadu 10 — 20 m visoku i izmjenjujem pozdrave s grupama koje prolaze ispod mene.

Ostao sam još dosta dugo na svojoj osmatračnici. Slušam hučanje razigrane vode, gledam mrku i dostojanstvenu stijenu Anić-kuka i divlje oblike okolnih stijena i kukova. Toliko je lijepa i snažna ta slika, da sjedim dugo pred njom.

Logorišta pod stijenom

Vraćam se napokon u logor. Na livadici se već dižu dva plava šatora. Da okajem izostanak s pôdizanja šatora, moram otići po drva.

Proveli smo večer kraj vatre. Mjesečina je prosula srebro po vrhovima, kroz blijedo magleno svijetlo nazirali su se tamni obrisi stijena. Sa zasnježenih visova dolazio je katkad vjetar i prodiraо u krug svijetla i topline oko vatre. Sjedili smo oko nje prijatno pospani, pržili kobasice i pričali. Bili smo mala složna grupa u divljini prirode i osjećali se prijateljski i ugodno.

Svu noć tresao nam je vjetar krov nad glavom, no ipak smo dobro spavali. Ujutro je svijetlo prodrlo kroz plavo platno i činilo se, da ležimo na dnu akvarija. Turio sam čupavu glavu kroz vrata i ogledao se naokolo. S druge strane prolazila je karavana magaraca. Goniči su začuđeno gledali naše šatore. U kanjonu je bio priličan propuh.

Nakon doručka otišla su trojica momaka da potraže nešto prvenstveno za penjanje. Djevojke su ostale u logoru. Moju je pažnju privukla neobična stijena u blizini. Bila je šrapama sva razdvojena u šiljke i bridove oštре poput noža. Činilo se da se penjem kroz šumu žileta. Nešto dalje kameni odromi formirali su čudnu gradevinu, sastavljenu od golemih nabacanih blokova. Provlačio sam se kroz okna, hodnike i tunele, ove neobične arhitekture.

Krenuo sam zatim na vrh Anić-kuka. Uspinjem se strmom padinom usporedno sa stijenom, na maleno sedlo. Dalje je krševiti plato, koji se, ne baš strmo diže prema vrhu. Uspon je ipak zanimljiviji, nego što iz daljine izgleda. Padina je sva ispresjecana pukotinama, žlebovima, šrapama, po više metara dubokim. Kamen je razjeden, izgladan, pun zubaca i oštih nabora. Sve je to nalik na neku kamenu kosturnicu, na mjesto bez ikakva života. Ipak nailazim u nekoj šupljini na vodu, zaostalu od nedavnih kiša. Tu i tamo, u ovom mrtvom sivilu, zeleni se bus trave, raste po koji cvjeti, i teško je shvatiti, kako je mogao niknuti i održati se u ljutom kršu. S vrha pogled obuhvaća visoravan, što razdvaja kanjone Velike i Male Paklenice. Na njoj je seoce, po koji doći, inače samo goli kamen. Na sjeveru bijele se kukovi čudnih oblika, u grebenu Velebita. Iza zelene obalne ravnice modri se more i pjenom zapljuškuje pustu obalu Ravnih Kotara. Spuštam se nešto niže, da bih zavirio preko ruba stijene.

Jedan korak dovodi pod noge 600-metarsku okomicu, ustremljenu u dubinu kanjona, koji pred njom dobiva liliputanske razmjere.

Na povratku silazim niz podnožje stijene. Ona raste sve više i nadvija se nad mnom prijeteći, ali i privlačeći. Dolazim do spomen-ploče, prodirem u mislima uz Brahmov smjer, nešto nejasno ali snažno privlači me stijeni, i pomalo žalim, što nisam sposoban, da je savladam. A zatim idem još jednom do slapova, slušam i gledam razigranu vodu, zaboravljajući na vrijeme i okolinu. Kasnije sam sreo momke, »umorne ali zadovoljne« i vratio se s njima u logor, gdje nas čekaju djevojke i ručak.

Doviđenja, Paklenico!

Popodne je vjetar ojačao i olakšao nam odlazak. Čistimo livadicu od granja i kamenja, polijevamo ognjište. Neka nam ne ostane traga! Silazimo pored slapova u donji dio kanjona. Pri kraju su strane kanjona položitije i niže. Na njima se zelene mlade sadnice. Ispod zadnjih padina pruža se pitom kraj. Tu je 1—2 km široka obalna ravnica, plodna i bogata zelenilom. Prolazimo kroz selo s kamenim kućama starinskog izgleda. Pored puta su mirisave borove šumice. Ogledavamo se za zgodnim logorištem. Od lijepe vile kraj mora, vodi ugodan obalski put do Starigrada. Maleno mjesto sa simpatičnim kućicama i brojnim vrtovima, okupilo se pored rive i mola. Malo dalje oveća jednokatnica škole. Učitelji, mladi ljudi, gostoljubivo nas dočekuju. Uz dobro vino i neiscrpne zalihe iz »obiteljske« naprtnjače vođe puta, večer je vrlo ugodno protekla.

Na moru

Sutradan je puhala bura. Od kupanja smo morali odustati. Na parobrodu smjestili smo se hrabro na pramcu. Čim smo odmakli od obale, uplovili smo u nežni zagrljav bure. Ogrnuli smo se dekama u zavjetrini nekih sanduka, pa nam je pogled na svijet prilično zakukuljen. Brod se diže i spušta, pramac teškim pljeskom razbijava vodu, ponekad u naš zaklon doleti pregršt kapljica. Kod nas je toplo i prilično udobno, pričamo, pomalo dremuckamo i gledamo uokolo s ugodnim osjećajem zaklonjenosti. Velebit promiče kao na filmskoj traci, nižu se grebeni, vrhovi, stijene i bude nove želje i maštanja. Pristajemo samo u podgorskim mjestima, ali od Jurjeva plovimo lijevo, na zapadnu stranu kanala. Usmjerili smo između Krka i Raba prema Golom otoku. Sjećam se pogleda na otok sa Zavižana: pusti kameni plato, ali, začudo, s brojnim velikim zgradama. Pristajemo kraj otoka. Ime mu odgovara, jer nema gotovo ni malo zelenila. Ali na njemu je prilično prostrano pristanište, skupine stambenih zgrada, radionice, lučki uređaji. Prostor između kuća uređen je pedantno, do sitnica. Terase, zidići, stepenice, ograde, sve rađeno u kamenu i od kamena, sa dotjeranim, pravilnim oblicima. Blizu pristaništa je kupalište i omanji, moderno građeni hotel. Iz svake sobe može se s nekoliko koraka sići u more.

Kad smo nastavili put, more se gotovo smirilo. Riječki zaljev dočekao nas je zalazom sunca. Na nebū i moru sjale su u mekim prelivima nijanse predvečernih boja: rumene i plave, zlatne i srebrenaste. Nježni akvarel sutona bio je u kontrastu s jakim i ponešto grubim prizorom velikog lučkog grada i krševitih brda oko njega.

Proveli smo dio večeri u Rijeci, švrljajući po gradu sa bezbrižnošću stranaca u prolazu. A zatim je zahuktala lokomotiva povela našu turu završetku.

Na najvišem vrhu Etiopije Ras Degen — 4620 m

Danas je nedjelja, 27. aprila 1958. godine. Nešto prije 6 sati napuštamo u našem plavom Volkswagenu još mirnu i uspavanu Asmaru, glavni grad Eritreje, koji leži visoko 2371 metar nad morem. Brzim tempom prelazimo razmjerno još dobro uščuvanom cestom krševitim predjelima visoravn Eritreje. Pored mene sjedi Moshe Kastner, 24-godišnji mladi Izraelac — porijeklom iz Bratislave. Moshea sam slučajno upoznao prije kojih mjeseci dana u našoj »Yugoetiopiji« u Asmari, kada sam mu nasumce nabacio, kako već tri godine uzaludno tražim partnera za jednu ekskurziju u planinske masive Semiena. Objeručke je moj prijedlog prihvatio, i tako će on biti moj jedini partner u pokušaju, da preko vrletnih planina Semiena pokušamo uspon na najviši vrh Etiopije Ras Degen. Straga u autu sjede Ato Mahary Berhan Tuolde, činovnik našeg jugosl.-etiopskog poduzeća u Asmari, i njegov kolega Tecje.

Jureći cestom u svitanje zore u mislima prolazim naše užurbane i ustrajne pripreme oko ove ekskurzije. Brojni telefonski razgovori Maharya sa šefom policije u Gondaru eshambel (kapetan) Mesfunom, pa šefom policije u Debareku eshambel Beyenom i konačno prije nekoliko dana direktan razgovor s guvernerom pokrajine Beghemder u Gondaru Degazmatch Kifley Dadiem i guvernerom Debareka Kegnazmatch Kebedeom. Nakon što su sve ove formalnosti bile uređene i dozvola za ekskurziju izdana, eto nas gdje danas napuštamo Asmaru, da autom stignemo do 430 km udaljenog planinskog mjesta DEBAREK na cesti Asmara-Gondar, naše polazne točke za ekskurziju u massive Semiena.

Prije 7 sati prolazimo bez zadržavanja mjesto ADI UGRI (1980) da se kod devedesetog kilometra zaustavimo u malom mjestu ADI QUALA (2054) na šalicu kave. Nakon toga strmim serpentinama spuštamo se u dolinu rijeke Mareb, kod željeznog mosta na visini od svega 1250 m malo se odmaramo. Prilično je toplo, a nije ni čudo, jer se nalazimo preko 1100 m niže od Asmare.

Ovdje je nekoć bila granica između bivše talijanske kolonije Eritreje i Etiopije. Iza mosta cesta se postepeno diže, panorama postaje sve interesantnija. Nalazimo se na domaku ADUE (porazio talijansku kolonijalnu vojsku 1896. godine etiopski car Menelik). U Aduu ulazimo nešto prije 10 sati. Nekom kvaru u motoru uzaludno pokušavamo pronaći uzrok kod jedinog mjesnog mehaničara Talijana, koji upravlja lokalnom električnom centralom. Usponom vožnjom produžujemo do 27 km udaljenog AXUMA, gdje stižemo nešto prije podneva. U velikom smo zakašnjenju, jer je glavni dio puta još pred nama. U udobnom novom Touring hotelu krijepimo se hladnim pivom, te iskorisćujemo telefonsku vezu sa Asmarom radi konzultacije s nekom auto-garazom. Vjerovali ili ne, konačno telefonom dobivamo dijagnozu bolesti, i za nekoliko trenutaka motor ponovno ispravno radi. Brzom vožnjom nastavljamo naše putovanje preko mjesta Enda Sellassie, gdje punimo rezervoar benzinom, te nakon Addi Gabri-a (1750) započinjemo fantastičnim serpentinama spuštanje duboko u dolinu rijeke Tacazze (oko 1000 m). Kod 46 m velikog željeznog mosta dostižemo našu najnižu točku ovog puta. Sa samih serpentina divna je panorama u smjeru istoka na planinske gorostase Semien-Tsellemti.

Čitava zona oko rijeke Tacazze bogata je incensom (gum olibanum).

Iza rijeke ponovno je strm uspon. Još prije zalaza sunca ulazimo u veće mjesto ADI ARCAI (1497 m), otkuda je zapravo najbliži pristup do Ras Degen. Međutim, kako je čitava naša organizacija uređena preko Debareka, nastavljamo našim putovanjem. Spuštamo se prema padinama Buahita-Amba Rasa, prelazimo most preko potoka Mai Ansia (1277 m) i ponovno započinjemo strmim usponom do sela Debra Sion (1526 m). Ponovno spust, prijelaz preko potoka Inzo pa kod 370. km prelazimo sedlo Adriani (1722 m), nakon čega slijedi dugački silaz sve do potoka Zerima (1092 m). Nakon toga u svega 40 km dižemo se smjelim serpentinama Uolckfita za čitavih 2000 m, i nešto prije 8 sati,

Pogled iz logora u Atgeba Giorgis na planinski masiv Ras Degen-a

Foto : Rotškila

već u dubokom mraku, ulazimo konačno u planinsko mjesto DEBAREK (oko 3000 metara), krajnje točke našega današnjeg puta. Nalazimo se na visoravni UOGHERA, svega 100 km sjeverno od Gondara, a 430 km južno od Asmare. Šef lokalne policijske stanice eshambel Beyene, tipičan stari vojnik, dočekuje nas i pozdravlja na amharskom jeziku. Večeras smo gosti u njegovoju kući. Za sutrašnji polazak već je sve uređeno. Do duboko u noć s našim pratiocima Etiopljanima upoznajemo se sa simpatičnim eshambelom i njegovom porodicom i pokušavamo sudjelovati u tradicionalnoj etiopskoj večeri, koja se po svome ukusu i začinima (berbere-ingera) potpuno razlikuje od naše evropske kuhinje.

Ponedjeljak 28. aprila osvanuo je sunčan vjetrovit. U devet sati potpisujem ugovor u policijskoj stanici s vodičem, mladim Etiopljaninom Tamratom. On prilično vlada talijanskim jezikom pa se direktno s njime sporazumijevam. Unajmljujem 4 brdska kojica za prijevoz hrane i tereta i 2 posebno osedlana za našu upotrebu. Trajanje puta predviđeno je oko 10 dana, no, međutim, bez

obzira na duljinu puta, mi treba da platimo ES 2. — po svakom najmljenom konju na dan. Prehrana ljudi ne pada na naš teret. Policija nam je dodijelila za ličnu pravnju i sigurnost dva policajca METUKU UOLDIE I MACONNEN DESTA. Obojicu plaćamo svega ES 2 na dan.

Pozdravljamo se s mjesnim guvernerom i nešto poslije 11 sati, oprostivši se i s našim priateljima Etiopljanima, koji se vraćaju autom u Asmaru, te eshambel Beyenom, konačno napuštamo Debarek u smjeru Semiena. Današnji cilj je selo Adesghie. Sunce je prilično pripeklo, iako se nalazimo iznad 3000 metara nadmorske visine. Nekoliko puta prelazimo planinska sedla, pa se ponovno spuštamo u doline i tako nakon prilično zamornog i neinteresantnog marša oko 5 sati poslije podne smještavamo naš prvi logor pored malenog sela ADESGHIE. Ovo se selo sastoji od svega nekoliko tucala. Moj visinomjer pokazuje 3160 m. Pokazujemo našim policijskim pratiocima postavljanje šatora. Uvečer, uz logorsku vatrnu, upoznajemo još jednog novog oružanog pratioča našeg »safari-a« eshambel MOLALI MACONNEN, iz mjesta Bejede, kraja iza masiva Ras Degen. Njega je guverner Debareka lično odredio za našu pravnju sve do vrha Degen. Vrlo impozantan 45-godišnjak, kojeg čemo još na dalnjem našem putu iskreno zavoljeti.

Utorak 29. aprila. Dan također sunčan i vjetrovit. Put se postepeno diže i spušta preko prostranih proplanaka, pored dubokih ponora uskim vijugavim stazicama. Upravo je nevjerljivo, kako naši konjici sigurno gaze i instinktivno odabiru najprikladnije nogostupe. Promatram našu karavanu, koja je već prilično narasla. U grupi nalazi se i mladi bračni etiopski par, učitelj Asafa, star 16 godina, sa svojom 12-godišnjom ženom. Upućeni su iz Gondara, da u mjestu Bejedi, dakle oko 6 dana hoda od Debareka, održe nekoliko mjeseci nastavu u tamošnjoj seoskoj školi. Asafa inače vrlo lijepo vlada engleskim jezikom. S jednog proplanka prvi put nam puca pogled na fantastične planinske gromade Mt. Auasa i Mt. Gomada. Ponovno se spuštamo do jedne travnate livade i tada nastavljamo strmim usponom po obroncima Amba Rasa. Nešto poslije 3 sata po žestokom ledenom pljusku ulazimo u maleno selo AMBA RAS na visini od 3440 m.

Prozebli, umorni i mokri jedva smo se sklonuli. Srećom nakon kojih 40 minuta prestao je pljusak, i mi smo mogli postaviti naš logor. Ukrzo nas je i topli čaj ugrijao i udobrovoljio.

Ujutro 30. aprila imamo prvi spor s našim vodičem Tamratom. Navodno radi nekog smrtnog slučaja u selu u njegovoј porodici, on treba da ostane ovdje, no obećao nam, da će nas još prije uspona na vrh stići.

U 8.15 napuštamo Amba Ras. Stalno se nalazimo na visini između 3300/3400 m. Danas treba da prijedemo jedan od najtežih dijelova puta »SEDLO BUAHIT«. Traversiramo stjenovite padine Amba Rasa, koje se strmo ruše u kanjon rječice BELEGHES. Nakon 3 sata marša doživljavaju jezovito-zanimljiv prizor. Milijuni velikih crvenkastih skakavaca prelazili su iz kotline rječice Beleghez preko malenog sela Arghena padinama Buahita u pravcu pokrajina Addi Arcai. U podne stižemo na divne proplanke ispod sela Buahita. Prema sjeveru vide se Mt. Auasa, Chicci, Agasa, lanac planina fantastičnih dolomitnih oblika, koji se proteže sve do planine Beroc (4580 m) sjeverozapadno od Ras Degen. Vrlo su impozantni svojim bazaltnim vertikalnim stijenama. Strmom stazom započinjemo uspon prema sedlu. Postaje sve hladnije, sve više nas obavija gusta magla, kroz koju jedva naziremo karakteristična stabla LOBELYA RHYNCOPEPETALA, domoroci ih zovu »GIBARA«. Etiopljani pripisuju ovim

stabljkama, koje žive svega 6 godina, razna svojstva. Svi ih izbjegavaju i ne doći ih se, jer uzrokuju vrtoglavicu i glavobolju. Sjećam se telefonskih uputa eshambel Mesfuna iz Gondara, koji nas je upozoravao na šume Gibare, gdje treba naročito piti whisky ili gin.

Međutim porijeklo tome vjerovanju treba pripisati ipobaropati, koja je uzrok nestaćici kisika na ovim velikim visinama. Oko jedan sat konačno prolazimo sedlo Buahit. Nalazimo se više od 4100 m visoko. Na mahove vjetar trga oblaka, i u pravcu istoka, prvi put nakon 3 dana marša iz Debareka, nazićemo planinski masiv Ras Degen. Vrijeme se postepeno popravlja, a naš se put sada strmo ruši isprva pored stijena Buahita, a zatim ogromnim planinskim

Pogled iz Madje Jesusa na lijevi Mount Ualta 4500 metara i desni Ras Degen 4620 metara
najviši vrh Etiopije

Foto : Rothschild

pašnjacima prema istoku. Oko 3.30 sati smještavamo naš logor u selu ATGEBA GHIORGIS na visini od 3460 m. Ovdje nas posjećuje čitavo selo na čelu sa Fitaurarijem-glavarom sela. Nose nam u znak dobrodošlice živu kokoš i jaja (dorko i inkulali). Za uzvrat dajemo Fitaurariju na uspomenu čuturicu.

Divan je zalaz sunca, pa snimamo stjenoviti Buahit i dugački lanac Degenu.

Noć je hladna i puna zvijezda. Iz karakteristične crkvice sv. Jurja, u obliku velikog okruglog tucala, monotono bубњање prati molitvu vjernika, koji su većeras došli iz udaljenijih i bližih mjesta na proslavu crkvenog blagdana.

Četvrtak 1. maja osvanuo je lijep i pun sunca. Nešto poslije 8 sati ispratilo nas je čitavo selo, a mi smo nastavili strmim spuštanjem u kanjon rječice Mai Sciaha. Silaz je trajao čitav sat, i na visini od 2890 m dolazimo do bistrog planinskog potočića. Započinje konačan uspon na padine Ras Degen. Plodnim pašnjacima isprva pored korita potočića Ambica Uonza penjemo se sve više i više. Prolazimo pored malenih seoceta, gdje žive pastiri ogrnuti govedim

kožama. Čitava zona puna je čopora velikih dugodlakih majmuna »GORESA«. Pruža nam se divna panorama prema sjeveru na BEROC UAHA (4580 m) i ABBA JARED (4460 m). U selima nailazimo i na tipove negroida, potomaka bivših robova. Kroz sva sela, koja smo do sada prešli po visoravnima pokrajine Uoghera i Visokog Semiena, stanovnici su isključivo kršćani-Kopti. Jedino u većim naseljima, kao Debarek i sličnim, ima priličan broj muslimana, koji se gotovo isključivo bave trgovinom. Kopti su vlasnici zemlje i stoke i oni se nazivaju imenom Amara za razliku od muslimanskih Gall. Svaka koptska crkva na čelu sa »casci« svećenikom upravlja grupom od oko 3—4 seoceta i živi od 1/10 prihoda, što im donose seljaci. Uglavnom je život u ovim zaba-

Pogled sa vrha Ancua 4620 metara najvišeg vrha Etiopije u Ras Degenu

Foto : Rotte b

čenim krajevima Visokog Semiena vrlo težak i graniči krajnjom bijedom. Penujući se sve više, panorama čitavog planinskog amfiteatra postaje sve interesantnijom. Na jednom sedlu (visinomjer pokazuje 3550 m), dolaze nam u susret 3 seljaka-Felasa. Duboko u kotlini Mai Sciaha rječice žive ostaci tog zanimljivog plemena, i kako se vjerovatno proširio selima glas, da je netko iz Jeruzalema došao u ove zabačene krajeve, pohrliili su ova trojica iz kotline, da nas dostignu. Na licima čitam razočaranje i čuđenje. Gledaju u moga kolegu Moshea i ne vjeruju u židova bijelog lica.

Felasi su posljednji ostaci židova Etiopljana. Navodno ih u Semienu i u okolici Gondara ima još uvijek oko 30.000. Amharci ih ponegdje zovu »Kaila«, što znači »kovač«, no često i imenom »Izrael«, kako sam i ja imao prilične čuti. Svakako su današnji Felasi potomci davne emigracije pojedinih plemena iz Palestine, koja su se zaustavila u ovim krajevima Etiopije, po predaji povratkom kraljice od Sabe s posjetom caru Salamonu. U doba kralja Gedeona bili su sa sjevera napadnuti od Amba Ghergis od kršćanskih plemena kralja Isaca i

poraženi. Od tога vremena Felasi ne mogu više biti vlasnici zemlje i zbog тога se bave zanatstvom, najviše preradbom željeza. Današnji Felasi svi su u glavnom analfabeti, a svoje tradicionalne vjerske običaje prenose usmenom predajom. Svećenici im se zovu »LEVI«, dobri su poznavaoci biblije, slave subotu i ne jedu sirovo meso, kao na pr. Kopti. Amharci, t. j. Kopti, podcjenjuju ih i u mnogim predjelima još uvijek postoji običaj, da ako je netko imao dodira s Felasom, mora prati svu svoju odjeću 7 puta u tekućoj vodi.

Nakon što smo se preko našeg pratioca Felasa Gedalije (pratilac Moshea iz Debareka inače je bio 3 godine na izobrazbi u Izraelu i odlično vlada izraelskim jezikom) oprostili od ovih Felasa, nastavljamo naše traverziranje strmim

*Na vrhu Ras Degenu 4620 metara 2. maja 1958. godine — Miroslav Rotschild - Kastner Moshe
Foto : Rotschild*

padinama Degena. Oko 3 sata smještavamo logor u malenom seocetu MADJE JESUS na visini od 3550 m. Nalazimo se u najkraćoj zračnoj udaljenosti od samog vrha Degena, koji je odavde međutim još 1000 m više.

I ovdje nas dočekuje čitavo selo. Madje Jesus je krajnja točka za naše pratioce, jer odavde predstoji samo uspon na vrhove Degena i zatim ponovno povrat do Debareka. Uveće pored logorske vatre utvrđujemo plan sutrašnjeg uspona. Rano u zoru treba da krene vodič iz sela, zatim eshambel Molali i njegov pratilac, policajac Maconnen, te Moshe, Gedalia i ja. Vodič Tamrat međutim još uvijek se nije pojavio, i na njega više nismo računali. Svakako od svih ljudi, koje smo na čitavom dosadašnjem putu susretali ili su od početka bili u našoj pratioci, upravo s čovjekom s kojim sam utvrdio da bude naš vodič, nisam imao sreće, taj nas je iznevjerio.

Drugog maja budim se već prije 4 sata i pripremam čaj na mojoj praktičnoj bomboli liquigasa. Divna zvjezdana noć. U 5 sati pod rasvjetošću naših ručnih lampi započinjemo uspon. Vrlo je strmo i krećemo polagano. Disanje je ubrzano,

jer se rapidno penjemo, a o osvitu zore naročito je hladno. Pod stijenama uskoro nailazimo na ledene stalaktite, a i zaleđena korita potočića. Oko 8 sati eto nas konačno na sedlu Degen na visini od 4320 m. Još svega oko 300 m dijeli nas od vrha. Zaokrećemo u pravcu sjevera i preko krševitog predjela i rastrganih stijena još malo fizičkog napora, te kratka, svega 50 m visoka stijena, i točno u 9 sati eto nas kod malene kamene piramide. Nalazimo se na vrhu RAS DEGEN — najvišem vrhu Etiopije, visokom 4620 m. Čitav lanac Ras Degen zapravo je jedna velika kosina sa tek tu i tamo izbočenim vrhovima u pravcu sjevero-zapad koji se strmo ruše. Relativne razlike pojedinih vrhova su između 100—200 m, a negdje i manje. Čitav amfiteater koji se prostire ispred nas počev od Buahita oko 10 km zapadno (4510 m), pa preko Beroc Uahe (4580 m) i Abba Jareda tek su neznatno niži od Ras Degen, koji upravo na vrhu, na kojem se nalazimo, dosiže svoju najveću visinu. Nekih 200 m od nas nalazi se još jedan izbočen vrh, koji je zapravo, prema talijanskim vojnim mjerjenjima, najviši vrh u Degenu, a nazvan je Ancua. Svakako odmah se odlučujemo da ćemo izvršiti uspon i na taj vrh, to više što je mnogo teže pristupačan sa markantnom iako kratkom stijenom. Ras Degen, najviši vrh Etiopije, vrlo je rijetko do sada bio osvajan. Prvi put su se na njega popeli francuski oficiri Ferret i Galinier 14. I. 1841. godine. Visinu koju su izmjerili sa 4620 m potvrdili su i braća d'Abadier, koji su vršili studije u Semienu između 1838.—1848. godine, a da se nisu popeli na sam vrh. Otada pa sve do 1936. godine nije više nitko bio na vrhu. Tek 1936. godine jedna talijanska vojna ekspedicija, na čelu s konzulom Romegialliem, izvršila je uspone na sve vrhove Degen. Zanimljivo je, da je ova grupa izmjerila vrh Ras Degen sa 5020 m, što međutim službeno nije prihvaćeno, a niti ne odgovara po našem mišljenju stvarnosti. Tek poslije rata, 7. decembra 1953. godine, po treći put izvršio je uspon dr. Jurgen Huvermann iz Gottingena s još jednim Nijemcem (Basowitz), jednim Talijanom (Morisco) i jednim Novozelandoninom (Becker). Po četvrti put bili su na vrhu od 21. do 26. februara 1954. godine Nijemci doc. dr. Joseph Werdecker iz Darmstadt-a i Heinrich Hillebrandt iz Münchena, i eto konačno nas kao petih s našom malom ekspedicijom. Prvi put zalepršala je i naša jugoslavenska zastavica na najvišem vrhu Etiopije. O obzirom na godišnje doba ovoga puta nismo naišli na snijeg, iako je grupa dra. Huvermanna u decembru 1953. godine naišla na više od 20 cm svježeg snijega. Granica vječnog snijega bila je nekoć duboko ispod vrhova Semiena. Danas su međutim najviši vrhovi Etiopije pokriveni samo nekoliko puta godišnje snijegom, naročito za vrijeme velikih kiša, između jula i septembra, no često i do decembra mjeseca. Bijela kapa Ras Degen često je atrakcija putnika Ethiopian Air Linesa, i redovito pilot najavljuje preko zvučnika, da se leti u blizini najvišeg vrha Etiopije. Planinski masiv Ras Degen je po svojoj visini četvrti u Africi, iza Kilimandžara, Mount Kenye i Ruvenzorija.

Koristeći lijepo vrijeme, ostali smo na vrhu više od jednog sata i upisali naša imena pored imena grupe dra. Huvermanna i dra. Werdeckera i ostavili ih u malenoj limenoj kutiji.

Oko 11 sati nakon 40 minuta slobodnog penjanja u prilično interesantnoj stijeni, eto nas na susjednom vrhu ANCUA, koji je po mjerjenjima grupe Romegialli oko 300 m viši od Degen. Odmaramo se na kamenom vrhu, naš vjerni pratilac eshambel Molali, Moshe i ja, na samom rubu nekoliko stotina metara gotovo vertikalne sjevero-zapadne stijene. Uživamo u divnoj panorami, u ovoj vrtoglavoj visini najviše planine Etiopije. Pogled nam kruži po stijenama Buahita, Beroc Uahe, Abba Jareda, Metlaala i susjednih vrhova Degen. Duboko dolje malena bijela točka našega šatora u Madje Jesusu. Odlično vidimo gotovo

čitavu trasu našega jutrošnjeg uspona pored stijena UALTE, vrlo impozantne najsjevernije točke Degena, koja je odavde udaljena kojih 500 metara i za svega 120 metara niža. Daleko na horizontu dižu se dolomitne stijene Mount Auasa i Gomata, a u pravcu sjevero-istoka planine Hay-a. Duboko dolje od gomile majmuna Goresa dopire do nas zaglušna viška. Ostavljamo naše zastavice u kamenoj piramidi ovoga samotnog vrha.

Još jednom nam pogled obuhvaća čitav nepregledni horizont vrletnog Semiena i tada započinjemo silaz. Na jednom prijelazu Molali nam pokazuje tragove divokozе Semiena (*Capra Wali*), rijetke i po etiopskom zakonu zaštićene životinje, koja osim u stijenama Semiena živi navodno još samo u predjelima Himalaje.

Prilično zamorenji, ne toliko od brojnih Gibara stabala, koliko od intenzivnih sunčanih zraka u ovoj velikoj visini, konačno oko 3 sata poslije podne eto nas ponovno u našem logoru u Madje Jesusu.

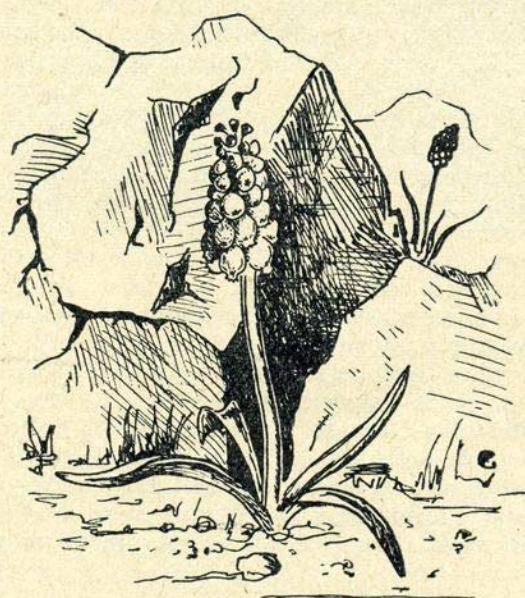
Ovdje se opraćamo od našeg simpatičnog i vjernog pratioca eshambel Molalia, koji nastavlja put za Bejedu.

Subota, 3. maja bila je prilično naporna, jer smo u jednom danu uspjeli prijeći čitavu dugačku trasu od Madje Jesusa, preko kotline Mai Sciaha do sedla Buahit sve do duboko s one strane Buahita sela ARGHEN (3350 m). Za vrijeme našeg marša konačno nam se opet pridružio naš dezertirani vodič Tamarat.

U nedjelju 4. maja prelazimo preko grebena Amba Rasa, te upozorenji da je čitava zona opasna zbog napada sifti (razbojnika), srećom bez smetnji stizemo uveče do Adesghiea, imajući usput samo susret sa gazelama i Goresa majmuniima.

Ponedjeljak 5. maja, dakle 8 dana od polaska, umorni, prašni i neobrijani, no zadovoljni i sretni, eto nas poslije podne ponovno u Debareku.

Naša tura po vrletnim i slabo istraženim planinama Semiena s uspjelim usponom na najviši vrh Etiopije Ras Degen završena je.

Za sigurno i ugodno hodanje po planinama

(Prigodom 180-godišnjice označivanja prvog planinarskog puta s Triglava)

Kada, gdje i kako su pastiri, lovci, gonići, čobani, nosači te sabirači bilja i rudnih bogatstava otkrili i ugazili staze divljači, postavili orijentacione označke te u kameni masiv na opasnim mjestima začili najprije drvene, a kasnije željezne klinove, a iznad provalije razapeli željezna užeta, ništa sigurno ne znamo. Sve je to zavijeno u tamnu, maglenu prošlost, i samo se skromno sačuvalo u oskudnoj usmenoј predaji, koja je tekla iz roda u rod pastira i vodiča, prvih osvajača, do prvih pionira klasične ere našega planinarstva i istraživača ljestvica, veličine i bogatstva našeg planinskog svijeta.

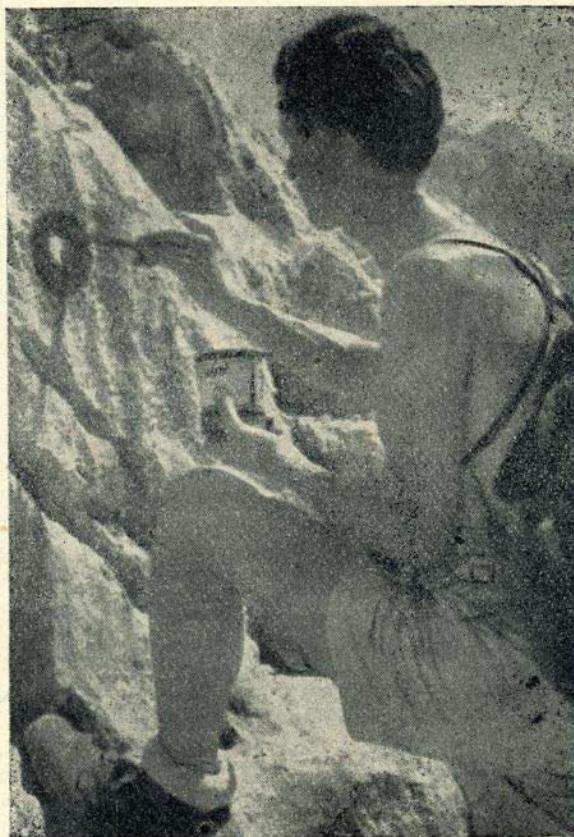
Razvojni put od prvih početaka do našeg nacionalnog planinarstva

Odmah po dolasku u doline i uvale podno gora, naši su preci zavoljeli iskrenim oduševljenjem taj veličanstveni planinski svijet, te istim takvim ushićenjem utirali sve nove i nove putove iz svojih naseobina prema stjenovitom grebenju i ponosnim vrhuncima, »jer srce odvažnih lovaca i pastira nije mirovalo, dok se nisu popeli na samo tjeme vrhunaca«, odakle se pružao veličanstveni i zavodljivi razgled. Novi predjeli su ih mamili bogatom i darežljivom rukom. Preci naših prvih posjetilaca planina isto su tako dobro poznavali najstarije prirodne prijelaze preko predgorja kao i preko raznih Sedala, Dolova, Usjeklina, Vrata, Prijelaza, Prehoda, Ždrijela, Prijevoja, Kuteva te Okana. Život ih je silio da zbog trgovačkih obzira uspostave barem skroman dodir sa stanovnicima drugih planinskih dolina. Prenosili su životne potrepštine, rudaču, meso i sir kroz Savinjsku dolinu i Matkov kot na Korušku, preko Savinjskog sedla u Jezersko, preko Škara iz Vodol u Logarsku dolinu, preko Jermanovih vrata i Kokrškog sedla iz Bistrice u Logarsku dolinu i Kokru. Jezerski put je odavno upotrebljavан za prijelaz iz Ljubljanske kotline na Korušku, a važna prometna žila bio je i Ljubelj, kojim su se služili stanovnici Koruške i Kranjske. Tako možemo lako nabrajati još mnoge i mnoge, sve dok se ne bismo zaustavili na starim karavanškim prijelazima u Medjem dolu, na Kočni, na Korenskom prijelazu i u Vratima, koji dijele Karavanke od Karnskih Alpa, kojima su napredovale prve rimske legije iz sjeverne Italije preko Predila u srednju Evropu. Sam život je silio stanovnike alpskih dolina, da se ne koriste samo prijelazima preko predgorja, već da se približe također stjenovitim gromadama, koje su bile u višim predjelima prekrivene vječnim snijegom i ledom. Dobro su poznati prastari prijelazi iz Koruške preko Karavanka u Kranjsku i dalje preko Jelovice, Pokljuke i Julijskih Alpa na Slovensko Primorje, Tolmin, sve do mora i sjeverne Italije.

Za domaće stanovnike Dravske i Savske doline i doline Soče te planine nisu nikada predstavljale nešto tako »strašno«, kako ih je još 1670. godine opisivao prvi istraživač i putnik Englez Edward Brown. Privlačnost opasnosti, poduzetnost i iskreno oduševljenje te želja za upoznavanjem novog, lijepog i veličanstvenog bili su ta pogonska sila na razvojnem putu klasičnog nacionalnog planinarstva.

Prvi skromni počeci

Planine posjećuju u početku samo rijetki pojedinci poslom, a gorjaški župnik Matija Ločnikar im je još godine 1701. narisao prilično jednostavan i skroman zemljovid posjeda briksenskih biskupa, u kojem je prvi puta spomenuto ime »Veliki Terglau«. Godine 1744. je Janez Florijančič izradio veći i točniji zemljovid Kranjske, gdje je za Triglav zabilježeno ime Mons Terglau Carnioliae altissimus.

Na poslu

Potkraj godine 1766. dolazi u Idriju kao rudarski liječnik Baltazar Hacquet, koji tamo nasljeđuje Antona Scopolija, a obojica su bili veliki ljuditelji planina, prirodoslovci i botanici svjetskog glasa i mjerila. Narednih godina već nalazimo Hacqueta sa svojim znanstvenim suradnicima, a uz svestranu pomoć braće Žige i Karela Zoisa, visoko gore u Julijskim Alpama. Njegova pojava smatra se rođendanom našega klasičnog nacionalnog planinarstva; on je taj, koji je započeo odlučnu bitku za pristup na ponosno tijeme »sivog poglavara kranjskih otaca«. Već tada su lovci i pastiri dobro poznavali ugažene staze divljači, koje su vodile iz Bohinja preko Komne u Zajezersku dolinu, a najodvažniji su prelazili preko Bogatina do planine Duplje i dalje

preko Krna u Tolmin, iz Soče preko planine Za Skalo i Velikih Vrata u Lopućnicu, preko Prehodavaca u Trentu te se uspinjali na Hrištarice i silazili preko Velog polja u Bohinj.

Slavni botaničar Karel Zois imao je u triglavskom predgorju tri vrlo posjećivana skloništa, izgrađena u botaničke svrhe, od kojih jedno na Velom polju, drugo na Crnom jezeru i treće na Utama, gdje danas stoji planinarska kuća kod 7 triglavskih jezera.

Četiri odvažna čovjeka

Nakon dva neuspjela pokušaja u godini 1777. uspijevaju 26. kolovoza 1778. »četiri odvažna čovjeka« popeti se na vrh Triglava, dakle pred 180 godina prvi puta »otkako postoji svijet« čovječja je nogu stupila na tjeme Triglava. To je značajan datum u historiji našeg planinarstva, a vrh su dosegli domoroci iz Bohinja predvođeni Lovrencom Willonitzerom, koji je po Zoisovim navodima bio naviknut kretanju po gorama. Taj se događaj zbio punih devet godina prije uspona Balmata i dr. Gabriela Paccarda na krov Evrope, Montblanc, 3. kolovoza 1786. godine. Ta četvorica prvih osvajača popeli su se na Triglav južnom, bohinjskom stranom preko Velog polja i Ledina, uspevši se na Kredu i sa Zelenog Snijega na sedlo između Malog i Velikog Triglava. Silazeći sa vrha, istog dana 26. kolovoza 1778. skromno su i označili taj silaz, računajući na eventualni ponovni uspon, pa je to ujedno i prvo označivanje planinarskog puta u Julijskim Alpama.

Međutim prvom napadaču na Triglav Baltazaru Hacquetu nije bilo suđeno da bude među tom prvom četvoricom osvajača, no to nije smanjilo njegov žar, da i dalje bude uvijek blizu svome nedostižnom cilju. Istraživao je i dalje ne poznavajući umora, nastojeći upoznati Trgilav sa svih strana. Godine 1779. prelazi iz Kranjske gore preko Vršiča u Trentu, iz Bleda prodire kroz Radovinu u Krmu, a godine 1779. otkriva i prelaz kroz Krmu na Konjsku planinu sa silazom preko Velog polja u Bohinj.

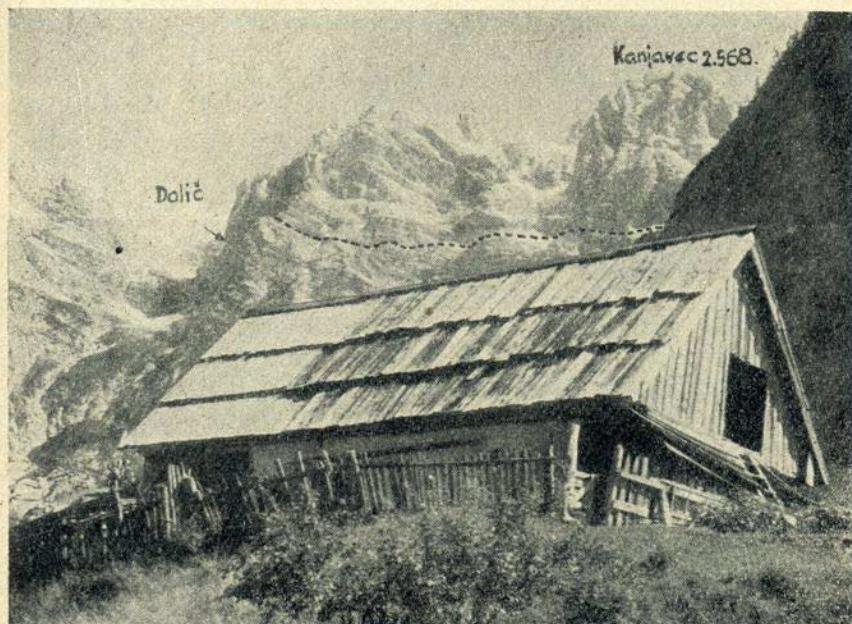
Trideset godina od prvog uspona na Triglav pronalazi Jakov Dežman novi pristup na Triglav, za koji podvig ga je oduševio Valentin Vodnik, a vodi ga s Ledina ravno jugoistočnim grebenom kroz Stopce, Triglavска vrata na Mali Triglav zajedno s bratom Ivanom vodič Anton Kos, sin prvog osvajača Triglava. Anton Kos je bio kasnije još dugo godina najbolji triglavski vodič, a tim putem je vodio 20. rujna 1908. godine i Valentina Staniča. U to vrijeme su bila dakle poznata dva smjera uspona na Triglav, koji su kasnije osigurani u početku drvenim, a kasnije željeznim klinovima te željeznim užetima. Klasični put s ledenjaka na sedlo između Malog i Velikog Triglava osigurao je Janez Klinar Požganc, a novi put s Ledina kroz Stopce i Triglavską vrata otac i sin Šest-Škantar iz Bohinja.

Tek 60 godina kasnije otkrivena je naša najljepša, veličanstvena Sjeverna triglavска stijena, a to se pripisuje u zaslugu kustosu ljubljanskog muzeja Henrike Freyeru, koji je još godine 1836. prošao dolinom Vrata uspevši se također na Stenar, na kojem je, pogledom na 1200 metara visoku Sjevernu triglavsku stijenu i sam vrh Triglava, doživio najuzbudljiviji prizor u našim planinama, otkrivši tako ujedno i svim ljubiteljima planina pristup k Triglavu. 10. kolovoza 1837. vodi ga 17-godišnji pastir Simon Pokljukar iz Mojstrane kroz Kot, najkraćom triglavskom dolinom, na Triglav, čime Henrik Freyer, taj klasični istraživač i posjetilac planina, zaključuje slavnu skupinu prvih osvajača.

Otar Jože Šest i njegov sin Lovrenc vode godine 1866. na Triglav dojena slovenskih planinara Franca Kadilnika, poznatog po izreci »čvrste ruke, dobre noge, bistra glava, dospio vrh Triglava«.

Ljubitelji Triglava, organizirani u Srednjoj vasi na Bohinju godine 1870., koji izgrađuju i svečano otvaraju već godine 1872. prvi slovenski planinarski objekt Triglavski hram na Ledinama, gdje danas ponosno stoji Planika, imali su veliki i plemeniti zadatak izgradnje, popravaka i osiguranja planinarskih putova te izgradnje planinarskih objekata.

Godine 1872. otac Požganc i Janez Klinar iz Mojstrane prelaze triglavski masiv s istoka na zapad te pod Rjavcem izlaze na Za Planju te silaze preko

Smjer novog osiguranog puta preko polica sjeverne stijene Kanjavca

Skoka u Žadnjicu i Trentu i time je sam masiv Triglava bio istražen sa svih strana. Devet godina kasnije uspinju se iz Trente tim putem dr. Julius Kugy i slavni Andrej Komac-Mota te iz Za Planje prelaze uskom gredom zapadnu stijenu Triglava, pa dalje preko Triglavsko škrbine na vrh Triglava. Požganc istražuje također prijelaz iz Zadnjice preko Luknje u Vrata.

Tim djelovanjem u masivu Triglava suvereno ulaze u historijat istraživanja i pronalaženja novih putova tih godina i slavni trentski lovci divljači, najbolji učitelji i vodiči neokrunjenog kralja Julijskih Alpa, pjesnika Juliusa Kugya.

Godine 1873. prvi puta se spominje uspon iz Trente u Zadnjicu i preko Ruša, Komara i Skoka na Dolič.

U slovenskoj planinarskoj historiji pojavljuje se godine 1876. i prof. Johannes Frischauf, suošnivač hrvatskog planinarskog društva. Od 1868. pa do 1876. godine izgradio je niz odličnih planinarskih putova u Savinjsko-kamniškim planinama i Grintavcima, koje zajedno sa svojim suradnicima Janezom

Piskernikom, Tinetom Slatnerom-Bosom te Francom Kocbekom svečano otvaraju od 13.—15. kolovoza 1876, a već slijedeće godine posvećuje sav svoj stvaralački polet gradnji i označavanju puta Bohinj-Komarča-Zajezerska dolina-Hribarice-Dolič-Ledine, koji je bio konačno izgrađen godine 1890.

Istih godina pojavljuju se u triglavskim planinarskim zbivanjima također dr. Henrik Tuma (1873), kojega s pravom smatramo pionirom i utemeljiteljem našeg klasičnog alpinizma (Pomen in razvoj alpinizma, Terminologija Julij-skih Alp) te dr. Julius Kugy (1874), koji je u godinama svojeg aktivnog djelovanja napisao niz u cijelom svijetu poznatih knjiga o ljepoti naših planina, o sposobnosti i privrženosti naših trentskih vodiča — »sokolova«, koji su se penjali kao čelična opruga te bili bez takmaca među najboljim vodičima u ostalim alpskim i dolomitskim krajevima. U toku godina svojeg plodnog djelovanja dr. Julius Kugy istražio je i otkrio preko 50 novih pristupa i varijanata. Između drugih spomena vrijednih podviga istražio je Kugy s Andrejem Komacem Motom godine 1882. također prijelaz nad 1200 m visokom triglavskom stijenom, nazvan Kugyevom policom. 50 godina kasnije, otako je kustos Freyer otkrio jedinstvenu dolinu Vrata, već je godine 1884. izgrađen i označen lijepi put do slapa Peričnik.

Posjećivanje planina oko Triglava naglo se razvijalo, o čemu su se godine 1761. mogli vrlo lako uvjeriti slavni učenjaci i istraživači planinskih ljepota Englezi Gilbert i Churchill, koji su time morali korigirati tvrdnju Browna, koji je još pred 190 godina opisivao okoliš Triglava kao područje »strašnih planina«.

Sve veće potrebe, a i izgradnja Staničeve kuće (Dežmanove) i Kredarice, te kuće svih planinarskih kuća, zahtijevale su izgradnju i popravak slabe paštirske staze kroz Kot i Pekel na Triglavskе pode, što je izvršeno u godinama 1885. i 1886. do vrh Pekla, a slijedeće godine ispod Rži do Kredarice. Otac Požganc je izgradio treći planinarski put na Triglav po sjeveroistočnom grebenu te ugradio visoke željezne stupove po grebenu između Malog i Velikog Triglava. Janez Klinar te otac Požganc, koji je godine 1886 otkrio Triglav svim posjetiocima sa sjeverne strane tim i brojnim drugim djelima trajno su upisali svoje ime u triglavskim zbivanjima. Otac Požganc je bio predvodnik u svim radovima, poštenjak, kojega je svatko cijenio, i štогод je izgrađeno na Triglavu, sve kliče Požgancu — »slava«. On je izgradio i osigurao godine 1896. put preko Praga te iste godine povezao ispod sjeverne stijene Prag sa Luknjom i Zadnjicom. 6. rujna 1903. bio je svečano predan svojoj namjeni i Tominskovićev put.

Primjernu aktivnost u izgradnji i označavanju putova u razdoblju nakon godine 1896. pokazuju primorski planinari, koji u Tolminu formiraju svoju podružnicu SPD-a. Godine 1898. označuju put od izvora ispod Begunjskog vrha preko Podova na Kredaricu, a godinu dana po otvorenju Tomniškog voda završen je također planinarski put Vršič-Krnica-Križka stijena, koji je kasnije godine 1909. produžen preko Rušja u Vrata i preko Rdeče škrbine i Dolkove špice na Škrlicu. Drugi odvojak povezuje pak Krnicu preko Križa sa Stenarom i preko Bukovja sa Vratima. U planine je stalno pridolazio sve više ljubitelja, a posebni razmah je dobio planinarski život u Trenti, gdje su trentski lovci divljači i vodiči predvođeni Tožbarom, Špikom Medvedom i njegovim sinom Antonom, Motom Pavrom a kasnije i Antonom Kravanjom-Kopićarom i drugima izgradili od godine 1904. do današnjih dana niz jedinstvenih penjačkih planinarskih putova, otkrivši veličinu, ljepotu i osebujnost našeg gorskog svijeta najširem krugu poštovalača planina. Izgrađeni su putovi iz

Zadnjice preko Komara na Dolič te u Velsku dolinu i na Triglav, iz Trente kroz Korita do Mlinarica, a odavle na sedlo između Razora i Planje te dalje na Kriške pode sa silazom kroz Bijeli potok u Zadnjicu, iz Korita također s južne strane na Prisojnik, te put Zgornja Trenta-Špička-Jalovec, nadalje Špička-Škrbina za Gradom-sedlo Brežič-Koritnica, Tretna-Mali kot-Planica, Planica-Rateška Ponca-Belopeška-Klanška jezera, Planica-Vratca-Klanška jezera, Trenta-planina Zapotok-Kanja sedlo-Bavšca-Kluže-Bovec, Soča-Velika vrata-Bavški Grintavec, Vršič-Rupe-Sleme-Tamar, Sleme-Grlo-Tamar, Vršič-Mlinarica, Vršič-Mojstrovka po južnoj padini, nadalje ispod Mojstrovke i Travnika.

Smjer novog planinarskog puta u zapadnoj stijeni Mangarta

na Mali kot i dalje preko stijene na Jalovec, iz Planice na Kotovo sedlo i u Koritnicu, iz Vrata na Škrlasticu, iz Krnice preko Lipnice na Špik, iz Krnice kroz Gruntovnice u Veliku Dninu, a trasiranih, izgrađenih i označenih planinarskih putova bio je još čitav niz po bohinjskim i bukovskim gorama. Slovenski gorštaci su to djelo izveli žuljevitim rukama, pognutih leđa i oznojenog čela vođeni velikom ljubavi prema planinama u godinama nakon 1900. pa do Prvog svjetskog rata.

Prvi svjetski rat prekida svaku djelatnost, a kasnije nepravedni rapalski ugovor presijeca cjelinu naših planina na dvoje. Talijani na svojoj strani izgrađuju gustu mrežu strateških putova, koji vode na sva sedla i usjekline. Tako je izgrađen grebenski put na Rateškim Poncama preko Struga, Vevnice do Kotove špice i dalje preko Roba nad Zagačami na Gmazov rob i Mangart, dok su slovenski planinari za posjetioce planina morali izgraditi čitav niz novih putova. Zamišljena je bila izgradnja novog puta iz Planice na Visoku Ratešku

Poncu, novi put sa Kotovog sedla po sjevernoj stijeni Jalovca, a dr. Klement Jug je predlagao izvođenje planinarskog puta iz Aljaževog doma po istočnoj stijeni Stenara, no do realizacije tih planova nije došlo. Usprkos tomu izgrađeni su lijepi i uzorni planinarski putevi u vremenu između dva rata, kao što su po sjevernoj stijeni na Mojstrovku te Hanzov put na Prisojnik. Oba puta su izveli Ivan Hanza Vertelj i Anton Kravanja-Kopiščar iz Trente. Alojz Rekar iz Radovine izgrađuje put po grebenu na Rjavinu sa silazom u Pekel, grebenski put preko Vrbanovog vrha na Vrbanovu špicu sa silazom u Kot, te grebenski put ispod Begunjskog vrha na Cmir.

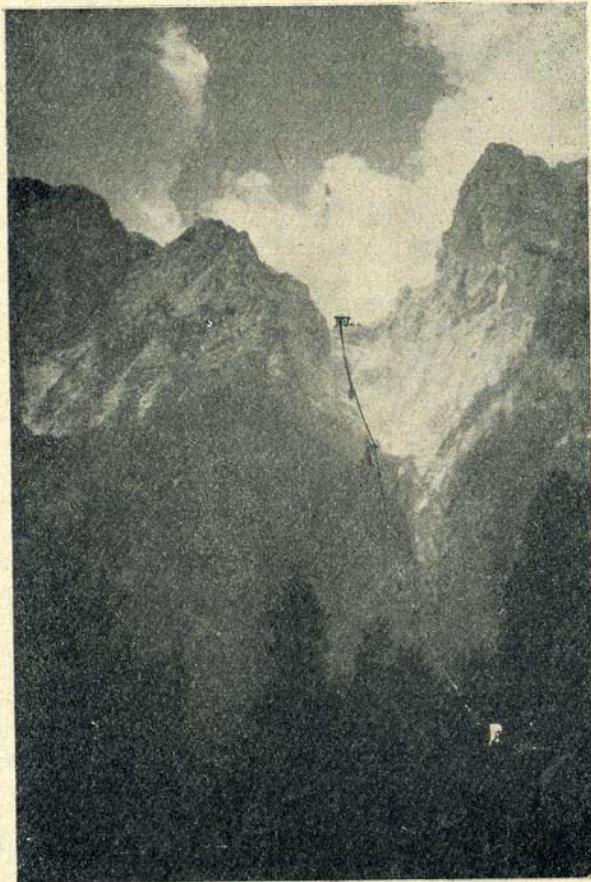
Talijani, tjerani strateškim porivima, izgrađuju penjački put ispod Mangarta na Rob nad Zagačami — »via della vita«, te »diretissimo« sa Za Planje na vrh Triglava.

Nakon godine 1945. naše se planinarstvo omasovljuje naglo i nezadrživim koracima, a briga za posjetioce planina nalaže nove velike potrebe za pružanjem sigurnog i ugodnog hodanja po gorama. Komisija za planinarske putove PZS-e ulaze veliki trud, posao i sredstva, kako bi brižno popravila, izgradila, osigurala i označila planinarske putove. Svim mjerodavnim faktorima slovenske planinarske organizacije jasno je, da se samo tim načinom rada može osigurati prijatan boravak u planinama ljudima iz rudnika, tvornica, ureda te omladini u školama. Planinari iz markacijskih odsjeka zasukali su rukave, svojski prijuli na posao i rezultati nisu izostali. Svi planinari znaju da su dobro izgrađeni i osigurani planinarski putovi najbolja i najuspješnija propaganda za planinarsku djelatnost i da je to garancija da će se smanjiti i spriječiti nesreće u gorama. Planinari Slovenije, vršeći taj posao, svrstali su se među najmarljivije i najpožrtvovnije članove planinarske organizacije. Tokom zadnjih godina temeljito su i uzorno popravili gustu mrežu planinarskih putova, koji svakoga bez opasnosti, napora i znoja, a uz potrebnu opreznost, dovode do planinarskih kuća i svih kamenih vrhunaca, odakle seže opsežan i jedinstven pogled na našu bogatu domovinu od visokih Alpa i Dolomita do Panonske nizine i obala slobodnog mora.

Jasno je, da u našim planinama još nije sve onako kako bismo željeli i kako bi moralo biti, jer nažalost još uvijek nađemo na mnoge posjetioce planina, koji nemaju baš ništa zajedničko s plemenitom i humanom planinarskom zamisli. Takvi narušavaju ugodan planinski mir, odvaljuju kamenje i tako plaše divljač i ugrožavaju živote drugih ljubitelja i posjetilaca planina, te vandalski i nemilosrdno bez mjere uništavaju rijetku i jedinstvenu planinsku floru. Takvi i slični žalosni i nekulturni slučajevi bacaju ružno svijetlo na naše planinarstvo i sami planinari trebaju takve lažne predstavnike isključiti iz svojih redova.

Slovenski planinari su zadnjih godina izgradnjom novih planinarskih putova olakšali posjećivanje planina. Opravdano se mogu ponositi i pohvaliti penjačkim Kopiščarevim putem na Prisojnik, nadalje jedinstvenim jubilarnim putem, koji povezuje prvo s drugim oknom na Prisojniku po grebenima i strmoglavim policama, pa je taj put zaista primjeran obol 60-godišnjici slovenskog planinarstva. Sve više posjetilaca privlači novi put do Utrujenog stolpa na sedlu između Razora i Planje, izveden je novi lijepi put od Pogačnikovog doma nad gornjim Kriškim jezerom do Križa, a nešto sasvim novo predstavlja novi put sa Kriških podova preko Gamzovca na Luknju, a posebnu pohvalu i priznanje zasluguje vrijedan put, koji povezuje Dolič s razglednim Prehodavcima po policama više od 1000 metara visoke sjeverne stijene Ka-

njavca. Tako možemo nabrojiti još mnoge nove planinarske puteve u Julijskim Alpama, kao novi put preko Triglavskih podova na Triglavsku škrbinu, novi put po zapadnoj stijeni na Mangart, Krmu su povezali kovinarskim putem preko Debele peći i Lipance sa Pokljukom, sa Lipance je proveden put preko Draških vrhova na Tosc, bogat širokim pogledima, a Vršič je povezan ispod Špičke sa Kanja sedlom i dalje s Bovcem. Pred slovenskim planinarima stoji

Žičara iz Krme

još čitav niz velikih zadataka, jer Triglav treba približiti svim radnim ljudima i omladini, u planine treba usmjeriti s najtočnijim podacima i po najbolje izvedenim i osiguranim putovima još veći broj ljubitelja planina.

Treba nastojati kako bi se ostvario pedesetgodišnji nacrt, objavljen još godine 1909. u Allgemeine Bauzeitnug (broj 2), koji predviđa izgradnju automobilske ceste iz Bohinjske Bistrice do Stare Fužine i dalje u Voje, odakle bi trebalo žičanom željeznicom svladati 1000-metarsku visinu do Velog polja, na kojem bi se izgradio planinski smučarsko-sportski centar. Od Velog polja nije više daleko do Ledina i Triglava, i ono bi tako postalo planinski smučarsko-sportski centar Jugoslavije prvog reda. Ako se to ne bi moglo ostvariti, možda

bi se mogao realizirati nacrt, koji predviđa povezivanje alpskih cesta iz gornjsavske doline, Bohinja i Bleda u romantičnoj Krmi, te izvedba gondolske žičane željeznice kroz jarugu između Rjavine i Pršivca i Medvedjeka na prostrana i jedinstvena snježišta pod Rjavinom i Rži, koja nisu daleko od najviših planinarskih kuća, Staničeve, Kredarice i Planike. To je projekt o kojem je vrijedno misliti.

Veća ili manja utopija je izvedba kružnog planinarskog puta, koji bi na visini od 2500 m povezivao Kredaricu-Planiku-Rifugio Morbengo i preko Kugyeve police iznad Sjeverne triglavске stijene vratio se preko ledenjaka natrag na Kredaricu. Treba pozdraviti i u granicama mogućnosti poduprijeti plan o gradnji tunela ispod Luknje, koji bi po najkraćoj liniji povezao savsku dolinu sa sunčanim primorjem. Isto tako bi bilo potrebno održavati u ispravnom stanju cestu preko Vršića i ljeti i zimi, jer je to važna magistrala, koja najkraćim putem povezuje Srednju Evropu s Jadranom preko naše zemlje. Ako se pak ta cesta zimi ne bi mogla čistiti i držati u redu, preporučuje se u visini kuće na Gozdu ispod Vršića probiti tunel. Takve i slične su buduće perspektive planinarsko-turističkog razvoja u Julijskim Alpama.

Slovenski planinari, kraj svega navedenog, mogu biti s pravom i bez pretjeravanja i samohvale ponosni na slovensku planinarsku magistralu (transverzalu) broj 1, koja povezuje sve zanimljivosti i znamenitosti slovenskog planinskog područja, a kreće iz Maribora preko zelenog Pohorja, slobodnih koruških te savinjskokamniških gora i Grintavaca, preko razglednih i cvjetajućih Karavaka do prostranih Julijskih Alpa te konačno do ljepota i čudesa krša i obala slobodnog Jadrana. To je zanimljivost i privlačnost posebne vrste, a mnogi ljubitelji planina su je već prešli i za to dobili časni znak sa priznanjem. Tom putu se još pridružuje transverzala KK, ili zasavska transverzala Kumrovec-Kum, pod brojem 2. Glavnoj slovenskoj magistrali priključit će se u skoroj budućnosti još tako zvani slovenski partizanski planinarski put, koji će obale našeg Jadranu povezivati sa Snježnikom, Rogom, Gorjancima i zasavskim planinama, te se preko Bohora i Boča spustiti u Slovenske gorice i nazad u ishodišni Maribor.

Slovenski planinski svijet je tako raznovrstan, bogat i darežljiv i bogato nagrađuje svakoga, pa zato podimo i mi na taj planinarski put, sobom povedimo svoje najbolje znance i prijatelje i pokažimo im svu ljepotu domovine, koja upravo u gorama doseže vrhunac svoje veličine.

Sa slovenskog preveo K. M.

Jedna dačka speleološka sekcija

Dugopolje je siromašno selo Dalmatinske Zagore smješteno uz sjeverne padine Mosora. U selu postoji osmogodišnja škola i u njoj speleološka sekcija sastavljena većinom od daka od 14 do 15 godina starosti. U početku je bila dio grupe historičara. Sada je formirana kao samostalna grupa, a s historičarima i dalje usko suraduje.

Ovaj članak bi možda bolje odgovarao za neki pedagoški časopis, jer se opisuju detalji, koji starijim planinarima i speleolozima možda i ne će biti osobito zanimljivi, ali je pisan sa svrhom da se vidi, kako se može i u selima razvijati planinarstvo i speleologija, kako se u školi može razvijati ljubav za njih i kako to može biti pomoći u nastavi kod obradivanja građe.

Jezgra ove speleološke grupe postojala je već prije, iako se radu nije prišlo nekim sistemom. Rad je počeo u okviru grupe historičara, koja radi već četiri godine. Nekoliko momenata je utjecalo, da je u grupi historičara izabran jedan član za speleologa. Nastavnik povijesti i zemljopisa, koji je vodio grupu, voli planinarstvo, te se i prije s dacima kao učitelj bavio istraživanjem pećina. Dugopolje je kao i sva Dalmacija bogato kraškim pojavnama, a historija je povezana sa speleologijom pogotovu kad se radi o pećinama, u kojima se nalazi vrijedan arheološki materijal. Speleologija je u selu bila potpuno nova stvar. Stariji ljudi čuli su o »jamarima« najviše preko profesora Girometta, kao što su i arheologiju čuli u ovom kraju preko don Frane Bulića.

Najprije je počelo istraživanje pećina u blizini sela, seljacima već poznatih, ali nesistematski istraženih. Seljaci se obično u prednjim dijelovima sklanjavaju od kiše, tu lože vatru za hladnijih dana, a za nemirnih ratnih vremena skrivali bi se također po pećinama, spavalici i jeli u njima ili se zakljanali pred avionima. Iako pećina obično ima više prostorija, jer je obično mračna, nije se ulazilo mnogo dalje od prve prostorije. Ponekad se našao jedan ili grupa mlađih, radozalnijih i hrabrijih momaka, pa su ih i dublje, ali nikad, pogotovu ako su bili niski prolazi ili zamršeniji splet hodnika, dokraja. O ulaženju u jame naravno nije bilo ni govora. U neke pliće jame spuštali bi se neki da hvataju divlje golubove ili da izvuku upalu ovcu.

Član grupe historičara, koji je bio zadužen za speleologiju, imao je posebnu biježnicu bez crta, u koju su unošene skice i presjeci pećina s njihovim opisom. Kako se rad grupe historičara nastojao prenijeti na sve više daka i kako su daci pokazivali sve više zanimanja za speleologiju, to se pomalo doznao za sve veći broj pećina i jama. Dačima su davane i domaće zadaće iz geografije s temama o krašu. Učenici su u tim radovima dali vrlo obilan materijal, nabrojili su niz pećina i jama s njihovim nazivima i eventualno površnim opisom, te orientacijom. Orientaciju su dobivali tako, da bi odredili koordinate dva po dva poznata objekta (brdo, crkva, kuća i sl.) — u sjecištu tih koordinata nalazila se spomenuta jama ili pećina. To je mnogo pomoglo, jer bilo je slučajeva da bi došli do samog ulaza i lutali po jedan sat uokolo, a da nisu mogli naći ulaz (ispoučetka nisu imali specijalku). Iz tih dačkih radova napravio se u speleološkoj biježnici popis jama i pećina zavičaja s odgovarajućim podacima kao na pr.: naziv, orientacija, područje, istraživanja ili ne i t. d. Po ovom popisu se poslije istraživalo. Najprije su istraživali pećine, jer za jame nisu imali odgovarajuće opreme. Počeli su zatim prikupljati i opremu. Nabavili su klupko špage za mjerjenje, pronašli su negdje i karbitne lampe. Šibice i karbit kupovali su zajednički, a ako bi neki dak donio bateriju, to bi im dobro došlo. Bilo je i prigovaranja od strane starijih, jer u narodu još ima praznovjerja. Sve jame i pećine povezane su s vilama, vukodlacima i bezbrojnim utvarama, jame čak s vukovima i zmijama bez obzira na to da li vuk ni zmija ne mogu ući u jamu okomitih stijena, koja je duboka od 50 do 80 metara. Bilo je zanimljivo slušati dače, kad na pitanja, kako smiju ulaziti u jame i pećine, odgovaraju: »Kakvi vukovi i vile? Nema ništa umutra. Kako nam možete govoriti o tome, kad smo mi bili umutra.« Ovo je bio važan momenat u razbijanju praznovjerja kod djece i odraslih. Nitko više naše dake ne može uvjeriti o plašilima po jamama.

Kod istraživanja jama gledalo se, da li ima tragova pećinskih medvjeda i životinja, koje su u prahistoriji živjele po pećinama. Dači bi nosili pišjur i motiku, te bi u tlu pećine pravili plitku sondu, da bi eventualno našli koji sloj kulture — tragove pračovjeka ili eventualno njegove materijalne ostatke, kosti životinja, koje je lovio ili uzbajao, keramiku i t. d. Sva su se ta zapažanja unosila u opis pećine. Kod crtanja

skice risao se horizontalan i vertikalni presjek. Ako je bilo više dvorana — svaka posebno, te da li je tlo glinovito ili ne. Unosile se karakteristike pećinskih slojeva, ukrasa (stalaktiti i stalagmiti), geološka uvjetovanost postanka pećina i fauna.

Ponekad bi išlo i više nastavnika ili bi došli mještani, pogotovu u vezi s uvjerenjem da neke pećine i same imaju izlaz na drugom kraju brda ili da ubaćena životinja izade u more čak kod Solina, o čemu su postojale čitave legende, uglavnom neistinite. Pri obradi odgovarajućeg gradića vodili su se i čitavi razredi u već ispitane pećine s lažnim ulazom. Bilo je i komičnih situacija. Tačko je jedna djevojčica pod dojmom nastave, u kojoj je obrađeno prahistorijsko slikarstvo u Španiji i južnoj Francuskoj i pod dojmom naših istraživanja, jednog dana uzbudeno obavijestila nastavnika, da u »Brdacima« ima jedna pećina i u njoj crteži na zidu. Nastavnik je to primio sa skepsom, ali se i on bio malo »zagrijao«, te je velika grupa daka isto popodne krenula u »Brdaca«. Tamo se stvarno na stijenama pećine našlo nečto, što bi se uz dosta mašte moglo nazvati likovima ili ornamentom, ali to su bile prirodne crte (»vune«), kakve se često mogu naći na vapnencu. Malo razočaranje — ali pedagoški efekt nije izostao.

S vremenom se kod djece razvio toliki interes, da su se natjecali tko će ići. Pomašu se oslobodile i isle čak i djevojčice, i to u pećine koje nisu bile baš »lake«, gdje se moralo na pojedinim mjestima provlačiti potbruške, spuštati se i slično. Djeca su bila impresionirana ljepotom podzemlja — kao da im se otvorio novi svijet. Svuda su se čuli uzvici: »Druže nastavnice, pogledajte ovo, pogledajte ono — A, evo ovđe kao čovjek, ovdje kao zvono! Jesu li ovo te životinje, koje žive u mraku pa nemaju očiju? Uhvatili smo šišmiša! Eno kristala sjaje se kao dragi kamenje i slično. Naravno, djeci je protumačeno kako nastaju pećine. Protumačeno je kako nastaju ukrasi, o zimskom snu šišmiša, karakteristikama podzemne faune, mineralima, postanku relijefa, orientaciji i t. d. Ovo je uz učenje djeci ujedno bio i izlet u prirodu, gdje bi se usput uvijek nešto zanimljivo vidjelo. Daci su upozoravani, da ne smiju uništavati pećinske ukrase. Sami su jedan drugog upozoravali: »Nemoj to lomišti, tu bi i turisti mogli doći gledati, to je u našem selu lijepo, nek stoji! Na povratku su se osjećali kao junaci dana (Bili smo u toj i toj pećini — »do kraja«).

Mnogo se pazilo na disciplinu i red. Svatko je bio zadužen za ponešto (mjerjenje, raspored svjetiljaka, crtanje skica i t. d.). Opremu je trebalo nabaviti, a poslije pospremiti. Nastavnik je igrao ulogu samo starijeg i iskusnijeg — kao neki savjetnik. Djeca su morala sve sama raditi. Naročito se pazilo da ne bude nesretnih slučajeva. Nastavnik je uvijek prvi ulazio. Kod ulaska su odredena mjesta, gdje će pojedinci stajati sa svjetlom, tko će ostati vani (obično dvojica), tko na pojedinim etapama radi veze i slično. Istražen je priličan broj vrlo zanimljivih pećina. Neke, koje imaju ulaz u obliku dubljih vrtača, obraslih bršljanom na ulazu, kroz koji zjape ogromne mračne šupljine — djeleju vrlo impresivno.

Jamama su se počeli baviti, tek kada su se povezali sa speleološkom grupom gimnazije »Vladimir Nazor« iz Splita. Oni imaju specijalne čelične ljestve u više komada, alpinističku užad za osiguranje, geološku busolu, fotoaparat, Gajgerov brojač, visinomjer, šljemove i t. d. — uglavnom svu potrebnu opremu. Oni nedjeljom izlaze na naš teren i rade više na naučnoj bazi za Jugoslavensku akademiju nauka. Daci su od njih i od njihovog vode profesora Bašića mnogo naučili. Oni su nam rado posudivali svu opremu, tako da smo mogli preko sedmice samostalno ići po jamama.

Jame su već ozbiljnija i pomalo opasna stvar. To su dubine, i neoprez može donijeti smrt. U doba povezivanja sa splitskim speleolozima imali smo već formiranu grupu speleologa. Obišli smo dosta jama i u njima našli dosta zanimljivog. Bilo je pomalo i čudno, kako se na pr. daci V. razreda slobodno spuštaju u jame po ljestvama, koje se nisu nad dubinom, i kako se već »stručno« osiguravaju. Interesantni su bili, kad bi izlazili iz jame zamazani blatom, s rudarskim šljemovima na glavi, u ruci s karbitnom lampom i opasani konopom. Bilo je slučajeva, da su se neki počeli praviti i junaci. »Mi ćemo se spuštati bez osiguranja«. To je strogo zabranjivano. Tražilo se, da se pridržavaju svih propisa i kod manjih jama. Ukaživano im je, kako se često događaju nesreće u prometu i slično baš zbog toga, što se nije pridržavalo naoko nevažnih propisa. U jame smo puštali samo članove grupe speleologa, koji već imaju iskustva. U plići jame su ušli i pojedini drugi daci. Grupi se kasnije počelo pridružavati sve više omladinaca, pa čak i starijih seljaka. Grupa je doživjela najveći uspjeh, kad je jednog dana u jednoj jami našla podzemnu vodu. Važnost je očita, kad se uzme u obzir, da u Dugopolju nema »žive vode«. Nastala je senzacija. Cijelo se selo počelo zanimati za speleologiju. Predsjednik opće poljoprivredne zadruge, čovjek pedesetih godina, počeo je ići po jamama.

Svi članovi sekcije ujedno su i članovi PD »Mosor« u Splitu, koje u Dugopolju ima svoju sekciju, osnovanu zaslugom učiteljice Marije Žižić. Na Narodnom sveučilištu u selu su se održavala i predavanja o speleologiji. Članovi ove sekcije prate »našu štampu« — »Speleolog« i »Naše planine«. Htjeli bi da se povežu sa srodnim sekcijama, a naravno tražili bi i njihovu pomoć u literaturi i sl.

IZ LITERATURE

»Čovjek i kras«

Napisao prof. dr. Branimir Gušić u časopisu »Krš Jugoslavije« 1957. sv. I. str. 23—62, sa 48 slika i rezimeom na njemačkom jeziku. Izdanje Stručnog savjeta za istraživanje krša Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

U I. broju »Krša Jugoslavije«, novog časopisa Stručnog savjeta za istraživanje krša Jugoslavenske akademije u Zagrebu, ističe se po zanimljivosti teme i originalnom izlaganju članak »Čovjek i kras« poznatog planinarskog rađnika Branimira Gušića, sveučilišnog profesora u Zagrebu. Ova vrijedna naučna radnja novi je prilog neiscrpanoj problematici našega kraša, a ujedno i novi dokaz da danas u Gušiću imamo najboljeg živućeg poznavaca dinarskog čovjeklja i njegovog načina života. Zahvaljujući svom svestranom znanju, a u prvom redu tridesetgodišnjem neumornom pohađanju dinarskog područja, uspio je autor na impresivni način iznijeti odnos čovjeka prema krasu tokom historije, a izneseni problem zahvatiti kompleksno i duboko. Osjeća se da to nije plod samo mnogog čitanja i napornog kabinetskog rada, o čemu uostalom svjedoči ogromna upotrebljena literatura, nego na prvom mjestu rezultat dubokog proživljavanja svega onoga s čime se pisac susretao na svojim istraživačkim putovanjima te strogo naučne obrade sakupljenog materijala. Zahvaljujući obojemu uspio nam je na egzaktni način i dokumentirano prikazati historijski proces postanka krša. Kao posebnu odliku treba spomenuti vrlo čitki stil i neobičnu lakoću i erudiciju iznošenja ogromnog materijala na vrlo skraćenom prostoru. Posebno treba spomenuti brojne uspjele fotografije koje ilustriraju i dokumentiraju gotovo svaku iznesenu činjenicu. Čitajući tu radnju pred nama kao u kakvom filmu defiliraju narodi i generacije, te s lakoćom možemo dočarati proces njihovog prilagodavanja tlu na kome su živjeli, ali ujedno i tragove koje je njihov način života na tom tlu ostavio.

Citava naša oblast bila je u početku mlađeg kamenog doba pod hrastovim i jleskovim šumama. U to vrijeme lešnjak i divlja goveda tur i bizon glavni su izvor čovjekov hrane i privreda je prema tome lovačko-sakupljačkog karaktera. Sve jačim širenjem bukve i jele nestaju spomenuti izvori, mijenja se postepeno način priredivanja, i javljaju se počeci stočarsko-zemljoradničke ekonomike. Iliri, prvi Indoevropski koji su doselili u naše krajeve preuzeli su taj način života, a ni dolaskom Slavena situacija se mnogo ne mijenja. Slaveni se infiltriraju i u planinske predjele, gdje je još uvijek ostalo dosta čistih stočara, nomada, pa su u XIII. stoljeću planine slavenizirane. No jer je i dalmatinskim gradovima stočarstvo bilo važno vrelo prihoda, postajala je potreba za pasištima sve veća, širenje pašnjaka moglo je ići samo paralelno sa uništavanjem šuma. Tome je pomogla i sjeća za potrebe gradova i brodogradnje. Unatoč novih pasaša paša je postajala sve intenzivnija, tako da počinje stradavati i ostatak biljnog pokrivača a na površini se počinje javljati krš. Mnoga danas ogljela mjesta opisuju historijski dokumenti kao pošumljene krajeve, a na mjestima gđe su u doba hrvatske države bili izvori, često danas imamo bezvodni krš. U XIII. stoljeću imamo prvi put u pisanim dokumentima podatke o ograničavanju sjeće i paše. Tokom stoljeća taj se problem postavlja sve ostrije te se provlači sve do današnjih dana. Tlo je unatoč nekih mjera postepeno propadalo i nekad pokriveni kras pretvara se u goli krš, sa svim pojavnama iscrpljenosti krajine. I u naše vrijeme taj je proces još u toku. Pisac je bio očeviđac širenja pašnjaka paležom šume i u našem stoljeću, a ujedno i propagiranja pašnjaka koji uslijed preintenzivne eksploracije ostaju bez dovoljnog biljnog pokrivača, tako da podaline ispiru tanki sloj humusa na kamenoj podlozi. To je ukratko sadržaj radnje. Pisac na kraju rezimira ovako:

»Promatrajući tako postanak golog krša u našim kraškim oblastima dolazimo do zaključka, da je proces ogoljavanja pojava, koja se vrši, kao što je to bio slučaj i u čitavom ostalom Mediteranu, a tako i na našoj teritoriji, sa povremenim retardacijama, postepeno zahvatajući sve veća prostranstva i dopirući sve dublje u područje Dinarida. Danas je taj proces zahvatio već i naše najveće planinske oblasti, pa i krajeve što pripadaju crnomorskemu slivu na sjeveru dinarskog lanca. Kod toga je upravo čovjek sa svojom eksploatacijom, koja je prelaziла fiziološku granicu mogućih reparacijskih procesa, u tom pustosjenju odigrao glavnu ulogu. Mislim, da ne bismo pogriješili, kad bismo ustvrdili, da je postanak golog krša posljedica prekomjerne eksploatacije kraške krajine, što ju je čovjek provodio kroz tisućljeća, a koja ni do danas nije prestala.«

Trebalо bi da se svaki planinar upozna s ovom radnjom. Ona će mu omogućiti da ubuduće s otvorenim očima zalazi u naše planine i da vidi nešto više od strmina i vrhova. Na našim izletima horizonti će nam biti mnogo širi. Tamo gdje prije nismo ništa mogli uočiti, tamo gdje nema ni travke, vidjet ćemo nekadашnje guste šume, na pustim mjestima naći ćemo tragova ljudskog djelovanja, a u naših posljednjih planinskih stočara vidjet ćemo način života, koji se nije bitno promijenio od Homerskih vremena. Prestat ćemo s patriotskom, ali naivnom legendom o Mlečanima, koji su isključivo krivi za postanak krša jer su posjekli šume za gradnju svojih brodova. Shvatit ćemo da smo mi oni koji krašku oblast pretvaramo u goli krš, i sa piscem zaključiti: »Samo brzi i beskompromisni zahvati, kao što je to bio onaj sa zabranom koza, mogu pomalo zaustaviti proces, koji će inače, zahvaljujući modernim načinima eksploatacije, u kratkom vremenu dovršiti proces, koji je trajao stoljećima. Posve će ogoljeti i posljednji zeleni ostaci naših kraških oblasti, a čitava ta krajina pretvorit će se nepovratno u anekumenu, u kraj posve nepodesan za ljudsko obitavanje.«

Dr. Ž. P.

The American Alpine Journal 1957

(Vol. 10, br. 2 godište 31.), izdanje na engleskom jeziku American Alpine Club-a, New York. Sadržaj 225 stranica teksta, 41 kom. crno-bijelih snimaka na sjajno-bijelom papiru, te mnogo crteža tušem.

Ovaj broj sadrži 15 članaka, i to:

»Historija uspomena na Mount Rainier« od De Molenaara, poznatog planinara, u kojem na 28 stranica teksta sa 12 slika i 3 crteža opisuje historijat uspomena na planinu Rainier, počevši sa usponom poručnika Kautza i njegovih drugova god. 1857., koji su navodno izvršili uspon do ispod samog vrha planine, te uspon kojeg je izvršio general Hazard Stevens sa svoja tri druga. U članku su opisane sve staze uspona i silaza, grebena i glečera. Na 9 snimaka planine ucrtane su i označene sve staze uspona i obilježene godinama kada su tim stazama usponi izvršeni.

Na Mount Rainier se danas uspijne u prosjeku godišnje 150 do 200 ljudi raznim stazama uspona. U toku 100 godina historije pohoda ovoj planini izgubilo je živote u pokušajima uspona svega oko 10 ljudi.

U članku »Zapadna strana planine Snowpatch« u lancu Purcell u Brit. Kolumbiji, pisac James P. McCarthy opisuje (na 4 i pol stranice) prvi uspon na planinu Snowpatch god. 1956. sa svojim drugovima Hans Krausom i John Rupleyem.

Slijedi članak Weldon F. Heald-a o planinama Nevade (5 i pol stranica). Općenito se smatra da je Nevada federalna država u kojoj vrlađa suša. Međutim Nevada je zapravo gorovita zemlja. Njene planine doduše ne dosižu rekordne visine, ali joj je oko pola površine pokriveno planinama, od kojih se cijelo mnoštvo uzdiže u visinu od 3000 do 3300 m, a priličan broj od 3300 do 3650 m, dok se dvije planine uzdižu do 3960 m visine. Međutim uspon na planine Nevade je lagan, a priliike za vršenje uspona po stijenama ima jedino u kanjonima. To su ukratko idealne planine za »nedjeljno« planinarenje.

U članku »Usponi u Južnim Alpama New Zealand-a« pisac Peter Robinson opisuje uspone koje je izvršio sa novozelandskim planinarama na planine:

Conrad, dne 10. II. 1955., visina 2592 m

Tutoko, dne 8. I. 1956., visina 2755 m, prvi uspon

Madelaine, dne 9. I. 1956., visina 2529 m, prvi uspon

Aspiring, dne 20. I. 1956., visina 3035 m, prvi uspon

Cook, dne 2. II. 1956., visina 3764 m, prvi uspon

Pisac Richard N. Meyer u članku (na 3 i pol stranice) »Planina srednje starosti« opisuje planinu Angkogel, visine 3252 m, koja se nalazi na istočnom kraju evropskih Alpa, kao i njenu okolicu. U opisivanju svog uspona pisac se podsjeća na velikog planinara Martina Conwaya, koji je također izvršio uspon na ovu planinu.

U članku »Rakapoši — skoro« pisac Richard K. Irvin uz 4 lijepe snimke na 9 stranica teksta opisuje svoj pokušaj uspona na planinu Rakapoši u Karakorumu, visine 7788 m. Pokušaj nije uspio, jer su se na visini od oko 600 m ispod vrha morali vratiti zbog nevremena.

U članku »Pumasillo 1956.« pisac David Michael sa 2 lijepe snimke na 5 stranica teksta opisuje ovu grupu planina u lancu Cordillera Vilcabamba, kao i uspone koje je izvršilo 9 američkih planinara sa 2 Peruancu na nekoliko planinskih vrhova ove grupe u srpnju 1956.

H. W. Tilman u članku »Ledena kapa Patagonije« na 4 stranice teksta sa 2 slike opisuje svoje krstarenje brodićem kroz fjordove Patagonije u god. 1955. i uspone na neke glečere.

»Ojos del Salado«. Pisac H. Adams Carter na 17 i pol stranica teksta sa 4 fotosnimke i crtežom područja ove planine, daje kratak historijat prvih triju uspona na ovu planinu kojoj su razne ekspedicije određivale razne visine. Konačna visina utvrđena je sa 6885 m, pa je prema tome Ojos del Salado po visini drugi planinski vrh u Južnoj Americi (Aconcagua 6960 m, a Tupungato 6797 m). Uz članak je dodatak na 2 stranice o mjerjenju visine planine Ojos del Salado.

U članku »Geofizičke studije za vrijeme geofizičke godine 1957/58.« pisac Richard C. Hubley na 4 i pol stranice ukazuje na to, da su u toku zadnjih milion godina najmanje četiri puta velike površine u srednjim i većim širinama zemlje bile pokrivene većim slojem leda nego što su danas. Svakog razdoblje većeg zaledavanja (glačajnih i subglacijskih era), bilo je skopčano sa temeljitim izmjenama klime, vegetacije, erozije tla, kao i sastava tla i razine mora. S druge strane poznato je da su za vrijeme posljednjih decenija alpski glečeri smanjili svoj volumen, pa će — ako se ovo smanjivanje nastavi — ove pojave izazvati promjenu klime područja u kojem se glečeri nalaze. Pisac upozoruje planinare da snimaju glečere, a na snimkama da obuhvate i po mogućnosti fiksne objekte, kao na pr. stijene i označe datum snimanja, kako bi se kasnijim usporedbama mogle ustanoviti promjene, koje će u geološkoj godini biti jače nego inače.

Ovakvim proučavanjem glečera u planinskim lancima »Cascades« i »Olympic« u Sjever. Americi došli su do slijedećih zaključaka:

1. da se krajem ljeta g. 1956. od ukupno kontroliranih 116 glečera 98 kreću, a ostalih 18 glečera pokazuju znakove povećanja volumena, ali se zasada ne pomiču.

2. kretanje glečera je najjače u sjevernom području Cascadesa, gdje se neki glečeri kreću brzinom od oko 90 m godišnje.

Sve snimke glečera sa rečenim podacima, trebalo bi — kaže se u članku — poslati na Američko geološko društvo u New Yorku.

Pisac Dr. L. Bruce Meyer u članku »Medicina na planini«, kojeg je proučio i odobrio Medicinski komitet Američkog Alpine Cluba, na 10 stranica piše o medicini kod ekspedicija. Ona vrši nadzor nad duševnim i tjelesnim stanjem planinara. U članku se pod posebnim poglavljima govori o liječničkim pregledima, imunizaciji, potrebnim lijekovima i priporom i opremom za liječenje i njegu, o aklimatizaciji i o specijalnim problemima, pod kojim naslovom se pisac posebno osvrće na malariju, dizenteriju, insekte i pijavice, pomanjkanje vitamina u tijelu (avitaminozu), iscrpljenost uslijed vrućine, ozebljene, snježnu sljepoču i probleme organa za disanje.

U članku »Neke planine Islanda« pisac Kenneth A. Henderson na 7 stranica opisuje neke planine i uspone na njih, kao: Kerlingarfjöll, Hekla, (1503 m), Herðubreið (1782 m), kao i glečere Snaefellsjökull (1446 m) Oeraefjökull i neke druge.

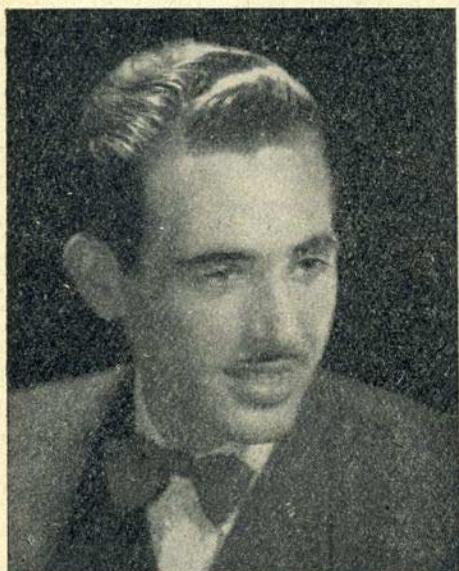
Pisac Jürg Marmet u članku »Everest — Lhotse 1956.« na 12 stranica teksta opisuje prvi uspon na planinu Lhotse (8501 m) izvršen 18. V. 1957., kao i treći uspon na Everest (8848 m) 24. V. 1957. Uz članak su i tri lijepe fotosnimke ovih planina kao i snimke šestorice članova — penjača ove ekspedicije, koja se sastojala od 11 članova, a svoje zadatke je izvršila sa potpunim uspjehom.

U članku »Uspon na Kangčendžungu iz Dardželinga« pisac Anderson Bakerwell na 3 stranice opisuje vlastita opažanja promatrajući kroz teleskop napredovanje jedne planinarske ekspedicije na Kangčendžungu.

Pod rubrikom »In memoriam« donose se nekrolozi Albertu Mc Carthyu, Edwardu Cuchingu, Williamu Degenhardtu, J. W. A. Hicksonu i Jean Escarrai.

(Svršetak u slijedećem broju)

BRANKO LUKŠIĆ

Poginuo nam je drug i prijatelj, dipl. ek. Branko Lukšić. Smrt je otela čovjeka, koji nas je hranio energijom, druga što je pregarao u radu, iskrenog prijatelja, koji je razumijevao naše probleme, liječio naše mane i divio se našim odlikama.

Nemirni Branko — uviјek u pokretu, u traženju novog, nepoznatog, teškog — vodio nas je planinama-stijenama, učio nas da penjemo, volimo, pružamo pomoć slabijemu i unesrećenom. Crtirao nam je velike alpiniste, divio se njihovim pot hvatima i težio njima. Svojom neposrednošću, toplinom i iskrenošću postao je dio nas. Njegovo desetgodišnje djelovanje u planinarskoj organizaciji na svim poljima rada ostavilo je trajne rezultate, počev od Upravnog odbora društva pa do Izvršnog odbora Planinarskog saveza Hrvatske.

Svoje penjačko djelovanje počeo je pred osam godina u Savinom Kuku prvenstvenim usponom. Nastavio je Kozjakom, Klekom, Kamniškim i Julijskim Alpama, Velebitom, Bioškovom, Prokletijama, Maglićem i završio Klekom — svojim 130-tim usponom.

Prvenstvenim usponima ušao je u historijat našeg alpinizma, a njegovi podvizi u domaćim Alpama uvrstili su ga u red naših najboljih penjača.

Prepenjao je sve smjerove naše najveće i najlepše stijene-Sjeverne triglavске. S uspjehom je okušao snage u tvrdom Dedu - školi modernog ekstremitzma. Svladao je visoki i teški Travnik historijskim i klasičnim Aschenbrenerovim smjerom. Niјe odolio ni strmim Šitama, a čarobni Jalovec ispenjao je stopama Čopa i Comicciјa.

11. V. o. g. poginuo nam je drug i prijatelj; umro je za radosti koje je doživljavao u planinama, kojima je posvetio svoj život.

ZVONIMIR LINDENBACH

Prilikom priječenja jugoistočne stijene Kleka poginuo je u navezu s Brankom Lukšićem Zvonimir Lindenbach.

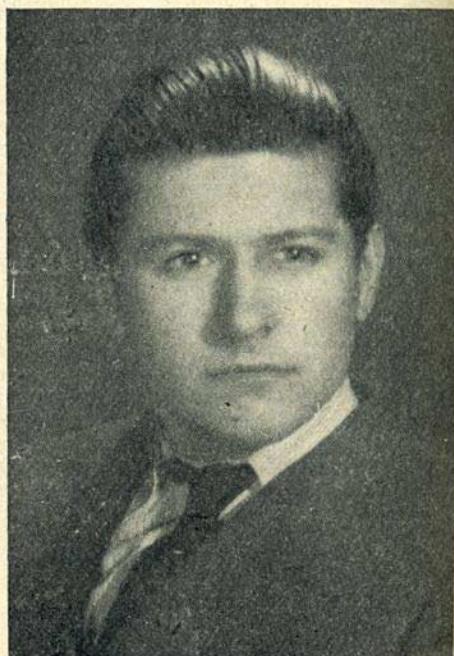
Stremio je strmim planinama i u traganju za intenzivnim doživljajima snašla ga je 11. V. o. g. smrt u dubokoj provaliji.

Po zanimanju urarski pomoćnik potekao je iz redova radničke cmladine i vrlo je aktivno sudjelovao u penjačkoj djelatnosti Alpinističkog odsjeka PDS »Velebita«. Premda vrlo mlad, prešao je već mnoge teške penjačke smjerove u Julijskim i Kamniškim Alpama.

Njegov razvojni put tek se počeo uspinjati; mnogo je obećavao, no smrt je prekinula njegov rad i otela ga iz naše sredine.

Ostat će nam svima u trajnoj usponi.

V. J.

VIJESTI

Veliki uspjeh PD »Ravna Gora«
iz Varaždina

PREKO TISUĆU UČESNIKA NA II. SLETU MLADIH PLANINARA HRV. ZAGORJA

Varaždinski planinari organizirali su 8. lipnja ove godine, u spomen 15. godišnjice borbe na Sutjesci, na Ravnoj Gori II. slet mladih planinara Hrv. Zagorja. Pokrovitelj ove velike planinarske manifestacije bio je Kotarski odbor Saveza boraca.

Ovaj slet pripremali su planinari iz Varaždina s puno ljubavi i smisla za organizaciju. Pozvali su na slet ukusnim plakatima sva planinarska društva u Jugoslaviji, brojne radne kolektive, ustanove i škole kotara Varaždin.

Još mjesec dana prije sleta započele su stizati prijave sa svih strana naše domovine. Javljali su se planinari iz Srbije, Bosne i Hercegovine, Slovenije te većih i manjih mjesta Hrvatske.

Sletsko raspoloženje zapažalo se u Varaždinu naročito u subotu 7. lipnja, kada su ekipi planinara stizale u Varaždin. Dok su jedni planinari razgledavali grad i njegove znamenitosti, drugi su odmah prvim vlakom nastavljali put prema Lepoglavi, odakle su se prevezli kamionima do škole u Pleš-Trakoščanu i Cvetlinu. U ovim selima organiziralo je PD »Ravna Gora« iz Varaždina, sređivošću mjesnih učitelja, prenošite.

Planinari koji su stigli uvečer, uoči sleta, na Ravnu Goru prisustvovali su paljenju kriješa, koji se vidio svuda naoko.

U nedjelju 8. lipnja svim putevima i stazama iz raznih pravaca pristizale su kolone mladih planinara i svih ljubitelja prirode i planina na Ravnu Goru. Samo iz Varaždina jutarnjim vlakom došlo je preko 300 učesnika. Lijepo i sunčano vrijeme bilo je organizatorima i domaćinima sleta dobar saveznik. Do 11 sati prije podne, kada je započela sletska svečanost čitavi prostor okolo planinarskog doma bio je iskićen raznobojnim šatorima. Vrijorile se zastave na jarbolima, a limena glazba iz Lepoglave veselim koračnicama pozdravljala je učesnike sleta.

Svečanost je započela sviranjem himne, a zatim je otvorio slet i pozdravio sve učesnike drug Josip Djuras, predsjednik PD »Ravna Gora«. Svi učesnici

sleta, a osobito mladi planinari toplo su pozdravili potpukovnika JNA drugačica Perunovića, učesnika borbi na Sutjesci, koji je evocirao uspomene na one dane, kada su proleterske divizije probijale vatrene obrub neprnjatelja na legendarnoj Sutjesci. Poslije kratog izlaganja Josipa Galića, predstavnika Kot. odbora Saveza boraca redali su se ostali govornici predstavnici planinarskih saveza i delegati planinarskih društava. Na sletu su bili zastupljeni planinari iz: Beograda, Čačka, Tuzle, Sarajeva, Breze, Ptuja, Majšperka, Maribora, Križevaca, Virovitice, Pakracu, Daruvara, Krapine, Ivance, Podsubeda, Budinčićine, Zajezde, Samobora, Čakovca, Kutine i drugih mesta. Samo iz Zagreba došlo je na slet preko stotinu planinara. Najveću grupu mladih planinara doveo je nastavnik Radovan Lisac. On je došao s ekipom od 60 pionira-planinara, koji su članovi PD »Zagreb«.

Od strane Planinarskog saveza Hrvatske na sletu su sudjelovali: drugarica Tonka Žic, Miljenko Rendulić i Digo Brlečić. Druga Brlečića zapala je čast, da planinarama iz Varaždina, organizatorima i domaćinima sleta, predra u ime Saveza, u znak priznanja za organizaciju sleta, jedan šator.

I brojna druga društva iz svih krajeva Jugoslavije, koja nisu poslala svoje delegate pozdravila su u pozdravnim pismima i telegramima mlade planinare Zagorja. Zapažen je pozdravni telegram Plaminarskog saveza Slovenije i Makedonije, kao i pozdrav druga Rade Kušića, predsjednika Plaminarskog saveza Jugoslavije.

U drugom dijelu programa sudjelovala je plesna grupa RKPD »Sloboda« i Dječji zbor Muzičke škole iz Varaždina. Sletska svečanost je završila polaganjem vijenaca na spomenik palim borcima nedaleko ruševina bivšeg planinarskog doma, koji su zapalili ustaše, ubivši prije toga na zvijerski način, zbog suradnje s partizanima. 1944. g. drugaricu Ankku Ivić, opskrbnici doma.

Nemamo zaista primjedbe na organizaciju sleta, Planinari iz Varaždina sve su predvidjeli. Ukusno su uredili sletske, pripremili sletske značke, štambiljke, veliki broj lijepih razglednica, a izdali su također i sletski vjesnik pod naslovom »Zagorski planinar«. (Ne bi li možda ovaj sletski vjesnik mogao pre-

rasti u redovni bilten zagorskih planinarskih društava?

Mladi planinari ponijeli su mnogo ljepejih uspomena s Ravne Gore. Najvrednije je ipak bilo obećanje, da će se ponovno sastati, u još većem broju, druge godine na Strahinšćici, gdje će planinari iz Krapine organizirati III. slet mladih planinara Hrv. Zagorja.

T. J.

U SUSRET TRIDESETGODIŠNJIĆI

Potkraj 1928. godine ljubitelji prirode i prirodnih ljepota naših planina osnovali su prvo planinarsko društvo u Dubrovniku. Osnivači su bili grupa ljubitelja planina, koji su i mnogo prije organizirano posjećivali planine, organizirali izlete u prirodu i t. d. Od tih dana pa do danas razvija se ljubav za planinarstvo, ljubav za naše planine i za prirodu uopće. Organizirano se posjećuju sve planine u blizoj i daljoj okolini i dalje po cijeloj Jugoslaviji. Otkrivanjem ljepota planine Orjen i susjedne Subre, posebno njihovih idealnih skijaških terena, osjetila se potreba postojanja jednog društva, koje će kasnije odigralo veliku ulogu u razvoju planinarstva na našem jugu odnosno na južnom dijelu Jadrana.

Za svih trideset godina, osim razdoblja od početka do svršetka Drugog svjetskog rata, Planinarsko društvo u Dubrovniku organizованo je radio i bilo poznato po aktivnosti širom naše zemlje i u inozemstvu.

Jedan od najvećih uspjeha u predratnim godinama društvo je postiglo izgradnjom planinarskog skloništa na »Sedlu« Orjena i izgradnjom Planinarskog doma u podnožju Orjena.

Za rata gotovo sva imovina zajedno s objektima bila je uništena. Vrlo mali dio imovine sačuvali su savjesni članovi što je kasnije u obnovi društva poslužilo kao temelj za daljnji razvoj planinarstva. Nepochodno nakon svršetka rata pojedinci i manje grupe planinara a naročito omladinaca, koji su prije samo mogli sanjati o ljepotama planina, počeli su samoinicijativno organizirati izlete, tako da su te akcije dale povod za obnovu Planinarskog društva, jer se ono za vrijeme rata bilo potpuno raspalo.

Do obnove društva došlo je tek u početku 1949. godine. U to vrijeme društvo nije imalo nišakvih sredstava, stariji članova bivšeg društva bilo je vrlo malo, a kao preduvjet organiziranja društva pokazala se kao neophodna potreba u prvom redu obnova porušenih objekata na Orjenu i otvaranje dušvenih prostorija. Uz ogromne napore, uglavnom

dobrovoljnim radom, u kome je prednjačila omladina, a uz pomoć narodne vlasti, uskoro je obnovljen dom na Orjenu i zatim sklonište, uređene su prikladne društvene prostorije i sakupljen je dovoljan broj članova; da se može raditi dalje.

Zahvaljujući naporima i nesetičnom zalaganju svih novih i dijela starih članova, društvo je uskoro postalo jače i bolje nego je to ikad prije bilo. Odmah u početku društvo je uspostavilo vezu s Narodnom tehnikom, Savezom boraca, JNA i drugima, kao i s planinarskim društvima iz drugih krajeva naše zemlje. Poduzimane su mnoge zajedničke akcije, koje su uvijek uspjevale. O tome najbolje govore brojne pohvale i diplome, što ih društvo posjeduje.

Svojom aktivnošću društvo se naročito isticalo u radu s omladinom. Kroz razne kurseve o prvoj pomoći, snalaženju na terenu, čitanju karata, o planinarskim i skijaškim vještinama, prošlo je nekoliko stotina omladinaca. Održavana su i brojna predavanja s projekcijama zatim kino-predstave i društvene zabave. Da bi svojim članovima omogućilo jeftiniji i sigurniji prijevoz na izlete, društvo je nabavilo i jedan autobus, koji na opće zadovoljstvo već nekoliko godina obavlja tu funkciju. Nekoliko članova je završilo specijalne tečajeve, koje je organizirao Skijaški i Planinarski savez Hrvatske, što je mnogo doprinijelo dalnjem razvoju i unapređenju planinarstva i skijaštva.

Planinarsko društvo u Dubrovniku danas broji više od 200 aktivnih članova uz veliki broj prijatelja, koji se redovito priključuju akcijama društva. U toku prošle godine društvo je organiziralo više od 50 izleta na kojima je bilo oko 600 učesnika. Svake godine organiziraju se skijaški tečajevi za omladinu i početnike, kroz koje prode po 60 omladinaca. Uz pomoć Skijaškog saveza Hrvatske svake godine osposobi se na desetke mladih skijaša, koji na klupskim natjecanjima postižu vrlo lijepo uspjehe. Isto tako sve je više ljubitelja planinarstva, naročito kod omladine.

U ovu jubilarnu godinu društvo ulazi s većom aktivnošću upravnog odbora i ostalih članova. Priprema se i sakuplja materijal za publiciranje o radu tokom trideset godina. Organiziraju se izleti i predavanja i druge akcije koje su prema do sada postignutim uspjesima pokazale da će ova jubilarna godina biti jedna od najaktivnijih otkad postoji Planinarsko društvo u Dubrovniku.

I. Š.

USPOMENI PETRA RADOVIĆA

Jednoga sunčanog decembarskog dana prošle godine kretala se mala grupa dubrovačkih planinara podnožjem planine Orjen, svog omiljenog mjesta mnogih izleta ljeti i zimi, noseći vijenac ispletен od zelene palme i rascvjetalih ruža. Išli su tiko, žalosni, u mislima daleko od stvarnosti i stegnuta srca izvršavali svoju dužnost. Išli su na grob prijatelja planinara, na grob starog omiljenog Petra Radovića, koji je nedavno preminuo. Na vijencu su visjele trake »Starom prijatelju planinara, planinari Dubrovnika«.

Na padinama Orjena, u neposrednoj blizini Planinarskog doma, živio je u svojoj skromnoj seljačkoj kućici Petar Radović sa svojom porodicom. Povisok, mršav, uvijek obrijan i dotjeranih bijelih brkova, uredno odjeven, veselo je dočekivao dubrovačke i druge planinare ponudivši ih obavezno svaki put rakijom ili kavom uz pripovijedanje o svojim doživljajima po svijetu, sa solunskog fronta, iz nedavne prošlosti, kad se s oružjem u ruci borio protiv okupatora u partizanskim redovima, i konačno iz života u izbjegličkom logoru u El-Shatu u Africi. Bio je to neobično inteligentan, obrazovan i načitan starac. Planinari su ga voljeli, jer ih je uvijek lijepo primao, pomagao i s njima se šalio, savjetovao i isticao svoje prijateljstvo prema njima. Planinari su mu za uzvrat donosili novine, pričali o životu u gradu i izletima planinarskih društava, o političkoj situaciji i događajima u svijetu, što ga je veoma zanimalo.

To je trajalo, može se reći, gotovo trideset godina, t.j. otkad postoji planinarsko društvo Dubrovnik i otkad planinari posjećuju Orjen. Ali jednog dana nedano je obolio čestiti starac i slab da svlada tešku bolest umro je 18. oktobra 1957. godine. Ostao je u lijepoj uspomeni svakome tko ga je poznavao, a njegova kuća je prijatelj planinara, jer je svoju djecu tako odgajao.

I. Š.

PIONIRI PD »ZAGREB« — GRUPA HORVĀCANSKE ŠKOLE — PROSLAVILI 15-GODIŠNJCU PIONIRSKE ORGANIZACIJE

Pioniri planinarske grupe Horvaćanske škole svi su, kako je već poznato, članovi PD »Zagreb«. Njih ima od nedavno više od 50. Grupa jača ne samo brojčano, nego i po svom radu. Radi se sastoji od redovitih tjednih sastanaka, kako to čine i ostale sekcije PD »Zagreb«, te po jednom izletu mjesечно.

Na sastanku potkraj studenog predloženo je da grupa održi čajanku ili štograd slično s prigodnim programom u čast 15-godišnjice pionirske organizacije. Prijedlog je jednoglasno prihvaćen i pioniri su sljedećih dana počeli donositi materijal, koji bi mogao doći u obzir za predviđeni program. Kad je izabранo što će se davati, počelo je marljivo uvježbanje.

Predsjednica grupe Dubravka Mažar preuzela je zadatak da održi uvodni referat, u kome će upoznati posjetioce s radom prvih članova pionirske organizacije iz vremena rata. Čitajući podatke o tome, saznaša je iz knjige »Pioniri u NOB-i«, da se ime pionir prvi puta spominjalo na I. kongresu USAOJ, na kojem je bilo zaključeno, da se svake godine 28. XII. održava pionirska kulturna smotra. S tim u vezi dogovoren je, da se i ta proslava održi također 28. XII.

Radi pomanjkanja veće podesne prostorenje, ta se priredba održala u školskim prostorijama, pa je moglo prisustvovati samo 150 učenika i desetak profesora naše škole. Svi su sa zanimanjem i zadovoljstvom slušali uspješno izvedeni program, u kome im je na početku programa predsjednica kazivala nekoliko zgoda iz života pionira, koji su za vrijeme NOB-e mnogo planinari, ali ne za razonodu kao mi danas, nego kao uspješni suradnici odraslih boraca.

Nakon programa malo ih je bilo, koji nisu krenuli u gužvu, koja se više zibala, negoli kretala po zvukovima dobrog tamburaškog orkestra.

R. L.

AKTIVNOST PIONIRSKO-OMLAĐINSKE SEKCIJE PD »PRIRODA«

Danas sekcija broji oko 60 aktivnih članova planinara. Većinu čine pioniri i omladinci Mesićeve škole, nešto Križaniceve i djeca odraslih planinara PD »Priroda«. Glavnu brigu oko njih vodi drug Jurković, drugarica Ruža Fuks i dr. Miljenko Rendulić.

Poslije održane godišnje skupštine izvršena je propaganda za masovni upis novih članova. Tom je prilikom na svečan način društvo podijelilo oko 20 planinarskih legitimacija. Drug Lučić-Roki održao im je predavanje o planinarstvu i prikazao je nekoliko kratkometražnih filmova u boji, te dijapoštitiva s Julijskih Kamniških i Švicarskih Alpa. Mnogo se radi na tome, da se organizira za njih tečaj GSS-a, što im je neophodno potrebno, s obzirom da su to većinom skijaši. U tu svrhu prikazan im je i film iz tog područja, tako da su se pioniri i omla-

dinci već sada putem filma upoznali s tehnikom službe za spasavanje.

U školi u Mesićevoj ulici postavljen je izložbeni ormarić PD »Priroda« ukrašen vrlo lijepim planinarskim slikama i redovnim planom izleta za pojedini mjesec. Ormarić uređuju sami pioniri pod vodstvom Nenad Rendulića.

Članovi te sekcije postigli su primjerne rezultate na skijaškim natjecanjima, koje je priredio Skijaški savez NRH i PD »Velebit« na Medvednici. U pojedinačnim plasmanima naši su članovi uvijek među prvima. U »Crvenom spustu« u finalu natjecanja NRH Vlasta Rendulić bila je prva. U ekipnom takmičenju na Medvednici prve su bile naše pionirke: Vlasta Rendulić, Arijana Fučkar i Branka Ugarković. Vrijedno je još navesti imena: Mladen Rendulić, Sadko Ugremović, Majdo Ugremović, Jasna Ranogajec od omladinaca, a od pionira: Nenad Rendulić, Tomica Wurth i drugi. Njihova su imena uvijek prva na listi rezultata natjecanja.

Za vrijeme zimskih raspusta pioniri i mladi omladinci PD »Priroda« proveli su svoje dane odmora na skijanju u Kranjskoj gori. Tada je društvo izdalo jednu veću svotu novaca za podmirenje njihovih putnih troškova. Tom prilikom kupljeno je nekoliko filmova, s kojima su snimljeni njihovi treninzi i uopće život preko dana.

PD »Priroda« organizira svaki mjesec jedan izlet specijalno s pionirima, kako bi na taj način planinarska iskustva starijih mogla biti prenijeta na mlade. Uči ih se primjernom vladanju na planinama, čuvanje prirodnih rijetkosti, naročito flore, upozorava na prirodne fenomene i tako diže duh budućeg pravog planinara.

U mjesecu kolovozu društvo namjera va organizirati logorovanje na Plitvičkim jezerima za svoje mlađe planinare. No sve će to ovisiti o materijalnim i finansijskim sredstvima koje društvo ima na raspolaganju.

E.T.

ASTANAK PLANINARA P. T. T. NA RAJCU

I P. T. T. planinari naše zemlje uzeli su prve dane svibnja svake godine kao svoj posebni planinarski dan. Toga dana ili bolje tih dana slave oni blagdan radničke klase kao opći praznik, a posebno i kao svoj poštanski planinarski blagdan. Započelo je to prije 6 godina, t. j. 1953. na Rudniku u Srbiji. Godinu dana kasnije drugi je sastanak održan na Vršiću. Godine 1955. proslavljen je na Tre-

skavici, a 1956. bio je Platak (kod Rijeke) mjesto gdje su se sakupili P. T. T. planinari. Prošle godine izabrali su poštari Zmajevac na Fruškoj gori za svoje zborni mjesto.

Ove godine organizaciju sastanka planinara P. T. T. imalo je planinarsko društvo »Poštar« iz Beograda. Ono je izabralo, kao mjesto sastanka planinu Rajac. To je dio valjevskih planina, istočni ograncak Suvobora. Visina mu je 848 m. Lijep planinarski dom, u kojem je sastanak održan, izgradilo je planinarsko društvo »Pobeda« iz Beograda, a otvoren je 1953. g. Iz planinarskog doma i s vrha Rajca prostrani su vidici. Naprijed se prostire Šumadija sa svojom ljepotom i bogatstvom sela, razasutih kao biseri po bregovima. U daljini redaju se u širokom vidokrugu bosanske planine iza Drine, a zatim Medvednik, Jablanik, Povlen, Maljen, Jelica, Ovčar-Kablar, Rudnik, Kosmaj, Avala, Fruška gora i t. d. Mnogobrojna su mjesta na Rajcu, koja privlače posjetioce. Uvale, proplanci, izvori svježe vode, slapovi i t. d. I alpinisti mogu se vježbati na komovima u Belom Potoku odmah pokraj planinarskog doma. Rajac je i mjesto zimskih sportova. Kilometarski teren za skijanje pružaju obilje mogućnosti za skijaški sport.

Rajac je izabran i iz povijesnih razloga. Tu je bila odlučujuća Suvoborsko-kolubarska bitka u Prvom svjetskom ratu. I u Drugom svjetskom ratu Rajac i njegova okolica bili su poprište važnih dogadaja iz Narodnooslobodilačke borbe.

Iz godine u godinu raste broj učesnika na sastancima planinara-poštara. Dok su prvi sastanci okupili oko nekoliko desetaka planinara, od 1956. pa dalje broj se penje na blizu 200. Taj broj bi bio premašen, kad bi postojala mogućnost smještaja svih onih planinara, koji bi željeli sudjelovati na takvim zborovima. Domovi obično ne mogu primiti veliki broj ljudi, a nesigurne vremenske prilike u to doba godine otežavaju smještaj pod šatorima.

Ovogodišnji sastanak imao je još jedno posebno značenje. Na njemu je prisustvovalo mnogo omladinaca. Od oko 200 učesnika, više od polovice bilo je muške i ženske omladine iz raznih krajeva naše zemlje. Još nešto. Unatrag 3 godine uvedeno je pored ostalog i sportsko-planinarsko natjecanje, i to u orientacionom hodanju i gadanju zračnom puškom. I tu je ovogodišnji sastanak nadmašio ostale. Dok su na ranijim takvim skupovima u ograničenom broju sudjelovali muški učesnici, ove godine u znatnom je broju bila zastupana i ženska omladina.

Zagrebački poštari učlanjeni u P. D. »Sljeme« poslali su na ovaj sastanak više desetaka svojih članova. U natjecanju za orientaciono hodanje organizirane su bile 3 ekipe po 5 članova, i to mješovite. U prilično oštroj borbi zauzeli su »Sljemeši« 1., 3. i 6. mjesto. U gadanju zračnom puškom bila je konkurenca još jača. Zagrepčani su nastupili sa 5 ekipa. Žestoka borba vodila se za prvo mjesto između PD »Sljeme« i PD »Poštar« iz Beograda. Natjecanje se moralo ponoviti jer su obje ekipе postigle u dva navrata isti broj bodova. Konačno su zagrebački poštari zauzeli prvo mjesto. Dobivene nagrade oduševile su mlade natjecatelje.

Loše vrijeme prvoga dana dolaska na Rajac iziskivalo je znatne napore planinara. To više, što je bilo dosta velikih broj onih, koji su prvi puta obukli »planinarsku uniformu«. Prijelaz preko većeg broja nabujalih potoka, hodanje po jako raskvašenoj zemlji, kiša i noć, ipak nisu mogli smanjiti dobru volju i odusevljenje. Ostali lijepi dani izbrisali su prve teže utiske.

Službeni dio sastanka održan je u prisutnosti delegata. Tu su se izmijeli rezultati dosadašnjeg rada planinarskih društava poštara iz Hrvatske, Srbije, Slovenije, Vojvodine, Bosne i Hercegovine i Crne Gore. Među ostalim donijet je zaključak, da se u okviru općih planinarskih transverzala pojedinih narodnih republika izradi posebna poštanska transversala; da se planinari P. T. T. Jugoslavije povežu s poštarama planinarama u drugim zemljama; da se provede široka agitacija za još većim proširenjem planinara među P. T. T. službenicima i t. d. Zaključeno je, da se slijedeći sastanak održi na području NR Slovenije.

Jednodušna je želja bila svih učesnika, da se ponovno nađu na okupu slijedećeg 1. maja.

Ssimpatična je izmjena darova između poštanskih planinarskih društava. Nisu to skupocjeni darovi. Moglo bi se reći, da su skromni, ali imaju vrijednost, jer proizlaze iz osjećaja drugarstva jednih prema drugima. Oni su i veza. Ti pokloni obnavljaju uspomene na drugove pla-

ninare s kojima su proveli nekoliko dana u upoznavanju lijepe domovine, njezinih sela i gradova, dolina, pitomih i goradi planina.

Zajednički rastanak bio je u Beogradu na šumovitoj Avali.

M. M.

DJELATNOST PD MOSORA« U 1957. g.

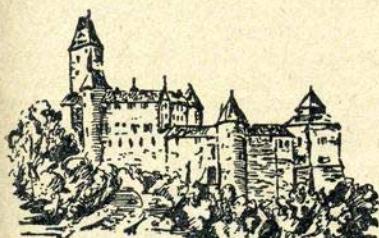
Iz izvještaja s godišnje skupštine

Društvo broji 500 članova. Sastav po godinama starosti: 40% odraslih, 45% omladinaca i 15% pionira. Socijalni sastav: 14% radnika, 72% službenika i daka, 14% ostali. Protutežu ovoj dačko službeničkoj većini čine društva »Kozjak« sa 90% radnika i »Split«. Unutar društva djeluju dvije grupe: u selu Dugopolju 35 članova polaznika osmogodišnje škole, koje predvodi drugarica Žižić, i druga u Majdanu, sastavljena isključivo od radnika omladinaca. U ovoj godini su djelovale ove sekcije: propagandna, speleološka, gospodarska, omladinska, foto-sekcija, markaciona i alpinistički odsjek. Upravni odbor koordinirao je rad sekcija.

PROPAGANDNA DJELATNOST bila je raznovrsna: planinarski razgovori, predavanja uz dijapositive, planinarske večeri proze i poezije s planine, česta prirodna aranžiranja reklamnog izloga i t. d. Propagandisti su radili po školama, poduzećima i ustanovama riječju i oglasima. Posredstvom Branka Lukšića publicirano je nekoliko reportaža u dnevnoj štampi i radiju. Izuzev nekoliko masovnih, planiranih svakonedjeljnih izleta nije bilo. To je propust. Većina članova se zadovoljava kraćim jednodnevnim turama u blizu okolicu, tako da je i plan logora pod Maglićem propao. Članovi društva na to su se samokritički osvrnuli.

GOSPODARSKA DJELATNOST ograničila se na dva objekta: dom na Mosoru (uredenje blagovaonice) i dogradnju omladinske Uvodiceve kuće. Iz proračuna kreditiranja eliminirana je kuća na Vidovoj Gori. Preostala sredstva republičkog i saveznog investicionog fonda mogući će dovršenje rada na omladinskoj kući (sa 42 skupna ležaja).

SPELEOLOZI su sistematski upoznavali i istraživali speleološke objekte u području Mosora i okolici. Otkriveno je nekoliko novih i nastavljeno s istraživanjem poznatih nedovoljno istraženih jama i pećina. Gajni na Mosoru (1.000 m n/m) došlo se do 141 m dubokog dna. Tarinoj i Kikinoj, koje prelaze 90 m istražene dubine, nije se došlo do dna. Postoje indicije, da su obje u uskoj vezi. Mnogo ih je kartirano. Rezultati su

mogli biti i veći, da je bilo tehničkog materijala. Sekcija posjeduje dva para 15-metarskih ljestava i 2 užeta 20 metara dužine. Uzimaju se na posudbu sredstva Komisije za speleologiju i Oceanografskog instituta u Splitu. Šteta je što je sekcija djelovala više kao gimnazijalska nego društvena, no tu treba tražiti razlog i u nerazumijevanju od strane viših foruma. Speleologija je djelatnost koja posebno u Splitu ima svoju tradiciju, a i za nju oduševljeno članstvo. Jedan omladinac je bez ikakve lampe i opreme prodržao prvi više od 100 m duboko u spilju. Pročelnik sekcije bio je prof. Bašić, kojemu treba odati puno priznanje.

OMLADINSKA SEKCIJA je tek nedavno i samoinicijativno osnovala svoj forum i organizacijski se učvrstila. Manjkalo je višestranosti u radu uslijed obnavljanja omladinske kuće. Sekcija samostalno upravlja kućom.

ALPINISTIČKI odsjek. (O njemu posebno u rubrici vijesti.)

ODNOSI S DRUGIM PLANINARSKIM DRUŠTVIMA. Uska surađnja »trolista« splitskih društava uvjetovala je osnivanje Savjeta planinara Dalmacije. Suradnja je bila potpuna i s drugstvima iz drugih krajeva i republika.

Najmučnije je na skupštini bilo biranje nove uprave. Mnogi stari planinari traže da ih se oslobođi dužnosti, a mlađi je teško prihvataju. Očito je, da društvo doživljava naglu smjenu generacija. Sastav nove uprave je:

Predsjednik: Zvonko Kovač
Potpredsjednik: Mirko Prelas
Tajnik: Uroš Nigojević
Domačin: Damir Filipović

Pročelnici sekcija:
omladinske: Veljko Rušinović
markacijske: Eugen Bračić
alpinističke: Boris Kulić
speleološke: Siniša Tartaglia
šumarske: Emil Štiglmajer
foto: Jure Golubić

Propagandni aktivi:
Ferdo Ivančević
Ivo Vlastelić
Eugen Bračić

PLANINARSKI DOM NA KOZJAKU

Za sat hoda lijepim putem stiže se od autobusne stanice Kaštel Sućurac do mjesta, gdje Planinarsko društvo »Kozjak« podiže modernu planinarsku kuću u kamenu i cementu. Na prostoru 12 prema 8 metara bit će smještena kuhinja i tri sobe. Na prvom katu u dvije sobe nalazit će se skupni ležaji.

Kuća je smještena na padini južne strane Kozjaka, od koje se za tri četvrt

sata može doći do vrha. U domu će biti postavljena i električna rasvjeta. PD »Kozjak« iz Kaštel Sućurca primilo je pomoć kolektiva »Partizan« (tvornice cementa), a »Jugovinil« je također obećao pomoći. Graditelji se nadaju većoj pomoći PSH kod uredenja unutrašnjosti.

Mnogi nastavnici su već u prvim jesenskim sunčanim danima vodili dake na Mosor, do Omladinske kuće, doma pod Ljuvačem i na Kozjak u posjet gradilištu.

KRATKE VIJESTI

Prema jednom izvještaju časopisa »Alpen« dobila je grupa američkih planinara pod vodstvom N. B. Clincha ulaznu vizu za Pakistan. Ova grupa namjerava izvršiti pokušaj uspona na vrh planine Hidden Peak (»Skriveni vrh«), visine od 8068 m.

Jednu drugu ekspediciju na području Karakoruma predvodit će Ing. Rudolf Bardodej. Cilj ekspedicije izvršenje uspona na do 7800 m visoke, još neosvojene planinske vrhove u grupi Hunza — Karakorum (sjeverozapadni Karakorum), dakle u području u kojem je god. 1954. boravila njemačko-austrijska grupa planinara. Sadašnjoj ekspediciji će se medu ostalim priključiti i F. Lobbichler (učesnik njemačke ekspedicije u Nepal g. 1955.), i E. Stocker, kao i učenjac Dr. W. Pillewizer, Ing. H. Baumert, Dr. H. Berger i Dr. H. J. Schneider. Odlazak je određen za travanj, a povratak se predviđa u rujnu 1958.

Jedna engleska ekspedicija u područje Karakoruma, koju je organizirao Univerzitet u Oksfordu, pokušala je izvršiti uspon na vrh K2, ali je nakon tragične pogibije svojih dvaju članova Jillot i Gilbert 18. IX. 1957. uslijed rušenja lavine nedaleko vrha planine, bila prisiljena da okrene na povratak. Ostali članovi ekspedicije bili su Streather, Emery i Hamilton.

Deset ruskih planinara pod vodstvom Mirila Kuzmina izvršilo je pod vanredno teškim uvjetima, po novoj stazi uspon na sjevernoj strani planine, uspon na vrh planine Pik Stalin, 7495 m. Prvi uspon na ovu planinu izvršio je J. Alabakov 3. IX. 1933. Kuzmin je za savladavanje posljednjeg sektora od 1200 m utrošio pet dana. Planinari iste grupe izvršili su uz to i prvi uspon u Pamiru na Pik Lenjingrad, 6507 m, i na Pik Kirov, 6372 m.

Planinari iz Georgije (SSSR) izvršili su u gorju Darvaš uspone na vrhove do sada nepoznatih planina, koje su nazvali Pik Rudaki 6300 m, i Pik Sadridin Aini, 6203 m.

Planinarske vijesti iz svijeta

AUSTRIJSKO ALPINSKO DRUŠTVO (Ö. A. V.)

Iz izvještaja ovog drušva za god. 1956. proizlazi, da je broj članova porastao na 132.126, koji su podijeljeni na 147 područnih sekacija, koje se granaju na daljnje 122 stručne i mjesne grupe. U inozemstvu društvo podržava tri ogranka: u Danskoj, Holandiji i u Engleskoj. Najbrojnija je holandska sekacija s više od 5000 članova.

Na omladinu do 25 godina od ukupnog broja članova otpada 40740, dakle 31%. Međutim, broj mladih članova stalno raste. Značajno je, da Savezno ministarstvo za nastavu priznaje veliku vrijednost izvanškolskog odgoja, što ga vrši Ö. A. V. Omladina je podijeljena u 123 grupe sa 107 podgrupa za članove između 12 i 18 godina, te 106 grupa sa 34 podgrupe za one između 19. i 24. godine. U izvještaju se ističe, da potonji razvijaju živu djelatnost, osobito na području rada službe spasavanja, te da se ističu lijepim uspjesima.

Za unapređenje planinarstva formirana je u mnogim sekocijama grupa t. zv. „Hochturista“, koja unatoč strogoj sekociji broji 32 grupe sa ukupno 748 članova.

U planinarskim skloništima društva registrirano je u godini 1956. 311.223 noćenja (218.934 članova). Na području djelatnosti službe spasavanja učinjeno je mnogo. Međutim, treba uzeti u obzir, da se troškovi ove službe pokrívaju iz „doprinosa za spasavanje“, koji se sakuplja od posetilaca planinarskih skloništa.

Zamašan rad obavio je Ö. A. V. i na kulturnom polju: mnogobrojna izdanja, godišnjak, časopis »Der Bergsteiger«, saopćenja, »Mladež u alpskom društvu«. Nadalje, potpomaganje izdanja alpinskih vodiča, znanstveni svesci alpinskih društava, društvena kartografija Alpa, kontrola ledenjaka, kao i unapređivanje predavačke i filmske djelatnosti o planinama.

Društvo se nuda da će u dogledno vrijeme u Innsbrucku otvoriti alpinski muzej.

Zaista plodan rad planinarskog društva!

AUSTRIJSKA EKSPEDICIJA NA GRÖNLAND

Ö. A. V. sekocija Graz i visokoplaninska grupa »Bergland« sekocije Wien, organizirali su ekspediciju na Grönland. Za vodu ekspedicije izabran je Hans

Gsellmann, a ostali učesnici su: ing. Gerhard Fuchs, Kurt Gilg, ing. Sepp Huber, Matthias Kogelbauer i Hermann Killenberger.

Cilj ekspedicije je područje planina Stauning između 72. i 74. stupnja sjeverne širine na istočnom obronku masivnog otočnog leda. Ova brda se uzdižu do visine od 2800 metara.

KUĆA »TAUGWALDER« U ZERMATT-u

U dnevnoj stampi bilo je objavljeno, da se alpinski klub založio za uzdržavanje kuće »Taugwalder« u Zermatt-u, a protivio se, da se ova za planinare znamenita građevina sruši. Predsjednik općine Zermatt, dr. Biner, izjavio je povodom toga ovo: »Kuća Taugwalder nikako nije sama po sebi neka znamenitost. To je mala vališka (Walliser) kuća, kakvih u selu ima još nekoliko desetaka. Tradicija nam nalaže, da stare kuće sačuvamo od propadanja. Što se tiče kuće Taugwalder, ona je za sve planinare i sve članove raznih alpinskih klubova od posebne važnosti, jer su se u njoj rodila i živjela ova Taugwaldera, otac i sin, koji su sa Ed. Whymperom izvršili čuveni prvi uspon na Matterhorn. Ovaj stav i mi cijenimo.«

U međuvremenu je otkupljen jedan dio kuće radi otvaranja prodavaonice namirnica... »Nema govora o tome, da bi se ova kuća srušila. Ona će se samo pregraditi, jer je zgrada jednim dijelom ruševna, pa se renoviranje već iz tog razloga mora provesti. Stari dio zgrade, koji će se srušiti, ne će se zamijeniti modernom gradnjom, već iz tog razloga, što moderna zgrada nikako ne bi odgovarala okolini, jer su sve okolne kuće stare gradnje, pa bi to i u estetskom pogledu bilo loše.« Predsjednik općine izjavio je nadalje, da je i stanovnicima Zermatta stalo do toga, da se sačuva stari oblik kuće i da se sačuva uspomena na ova Taugwaldera.

SASTANAK ALPINISTA U TRENTU

Prošlogodišnji »Festival Internazionale film della Montagna e dell' Esplorazione« u gradu Dolomita Trentu, bio je otvoren glavnom skupštinom Medunarodnog saveza alpinskih društava, koji je ujedno proslavio 25-godišnjicu osnutka. Zasjedanje je otvorio predsjednik saveza Egmond d' Arcis (Ženeva). U toku za-

sjedanja raspravljalo se o nizu problema, koji su veoma značajni za alpinizam i za međusobne odnose pojedinih nacionalnih alpinskih društava.

Francuski delegat Jean Franco podnio je izvještaj o problemu alpinskog uzgoja omladine, koji je danas od naročite važnosti, budući da planine posjećuje i mnogo omladine, koja je u planinarskom smislu nespremna. Prema shvaćanju govornika, koji je bio voda francuske ekspedicije na Manasu, bit će zadatak planinarskih društava, da kod omladine uzbajaju poštovanje prema planinama istovremeno s obukom za stjecanje planinarsko-tehničkih sposobnosti. To će biti temelj pravog planinarstva.

Upravo neobično velik broj nesreća u planinama dao je prilike i povoda predsjedniku Međunarodne komisije za službu spasavanja dr. R. Campell-u iz Pontresina, da usvom govoru objavi tehničke izglede i posljedice službe spasavanja. Govornik je naročito objasnio primjenu novih sistema, prije svega primjenu čeličnog užeta, sastav grupa za spasavanje, za koje su danas potrebni ospособljeni planinari, te konačno jednoobražnost materijala i opreme za spasavanje u svim alpinskim državama. Bilo je govor i o troškovima, pa je Austrijanac Steiner zagovarao smanjivanje troškova akcija za spasavanje u području zapadnih Alpa. Iskustva u Istočnim Alpama, gdje su troškovi niži, mogu služiti kao podloga za ovo snižavanje troškova. U slučaju snižavanja troškova morat će se naravno u većoj mjeri iskoristiti saradnja dobrovoljaca. Steiner je ujedno preporučio uvođenje zaključivanja kratkoročnog sistema osiguranja.

Pri zaključku govorio je slovenski delegat Potočnik o zaštiti planinske pri-

rode, a predsjednik d' Arcis je podvukao važnost suradnje Međunarodnog saveza alpinskih društava s Filmskim festivalom u Trentu, jer se sada pruža prilika, da alpinisti i istraživači izmjene misli i rasprave zajedničke probleme.

Nekoliko dana nakon ovog zasjedanja održala je talijanska ekspedicija na Himalaju svoj kongres. Osim planinara Compagnoni, Viotto, Floreanini, Rey, Solda i Fantin, koji su izvršili uspon na vrh planine K2, kao i jedne grupe planinara, koja je za vrijeme ratnog zarobljeništva u Indiji izvršila uspone u području Himalaje, bili su tu prisutni kao počasni gosti general John Hunt, voda poznate uspješne ekspedicije na Everest, Englez Gregory, Šerpa Tensing, dr. Wyss-Dunant, voda švicarske ekspedicije na Everest god 1952., Rene Dittert, predsjednik švicarskog Himalaja Kluba, francuski filmski režiser i alpinist Marcel Ichac, koji je izvršio uspon na Annapurnu, te ruski predstavnici Kiese, Anufrikov, Grek i Kokrovsky, učesnici ekspedicija u području Pamira.

Na zasjedanju je po švicarskom uzoru bio osnovan talijanski klub Himalaja. S ruske strane bilo je predloženo, da se osnuje međunarodni klub planinara Himalaje. Prijedlog je bio prihvoren. General Hunt, koji namjerava poduzeti ekspediciju u Kavkaz, pod pretpostavkom da će ishoditi odobrenje ruskih vlasti, pozdravio je međunarodni kontakt, kojem je znatno pridonio Filmski festival u Trentu. I Švicarac Wyss-Dunant je u svom govoru podvukao značaj i važnost ličnog kontakta uz izmjenu misli, iskustava, međusobnog poštovanja i razumijevanja.

H. B.

